

EIGEN SCHOON EN DE BRABANDER —

ORGAAN VAN DE GESCHIED - EN
OUDHEIDKUNDIGE KRINGEN
VAN WESTBRABANT
EN OOSTBRABANT

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

XVIIIe Jg. N^{rs} 2-3

(Nieuwe Reeks X)

1935

MERCHTEM, Boekdrukkerij. Wed. M. Sacré-De Buyst en Zonen.

Het plaatselijk bestuur van Bornem

Tot het midden der 15e eeuw was het Leenhof het centrum van het plaatselijk bestuur van Bornem. Het mag als de voortzetting van de gewestelijke vierscharen van het Karolingisch tijdvak beschouwd worden en zijne leden droegen al vroeg den naam van schepenen¹⁾. In twijfelachtige zaken waren deze verplicht « ten hoofde » of te rade te gaan bij de schepenenbank van den Oudburg te Gent²⁾.

Gedurende de 14^e en de 15^e eeuw hadden de economische en maatschappelijke toestanden zich gewijzigd. De aanzienlijkste leenmannen woonden te Antwerpen, Mechelen, Aalst, Gent en elders. De overblijvende waren meestal houders van kleine leenen, arme landbouwers « welke dagelijks hunnen kost bij anderen moesten verdienen en daardoor dikwijls als zijnde te afhankelijk, zeer onrechtvaardig vonnissen »³⁾. Eene hervorming was noodzakelijk en door een octrooi van 3 Februari 1450 verkreeg de graaf van Sint-Pol, heer van Bornem en Hingene, het erfelijk recht in deze twee dorpen « jaarlijks zeven schepenen te benoemen onder de aanzienlijkste lieden, welke schepenen zullen uitspraak doen over alle lijfstraffelijke en burgerlijke zaken, die tot hiertoe door de leenmannen gevonnist waren »⁴⁾. Voortaan moest men dus geen van 't leenhof afhangend goed bezitten om in de schepenvierschaar te kunnen zitting nemen.

De schepenen waren tegelijkertijd bestuurders, notarissen en rechters en bleven zulks tot aan de Fransche overheersching. Zij hadden drukke bezigheden en 't is geen wonder dat sommige inwoners den last te zwaar vonden en trachtten zich er aan te onttrekken. In 1578 weigerde Jan Vermeynen als schepen in de vierschaar te verschijnen en moest daartoe rechterlijk gedwongen worden. In 1604 verklaarden de uittredende schepenen Pieter Verheyden, Jan Vermolen en Jan de Neve, dat het « henlieder nyet leet en was ontslagen te wesen ». De Constitutioneele wetten van Vlaanderen sloten de Brabanders uit de officiën in deze provincie en dit beginsel van uitsluiting werd meermaals ingeroepen om het schepenschap te weigeren, namelijk door Jan De But (1577), Pieter

---

¹⁾ Deze benaming komt te Bornem voor de eerste maal voor in een charter van 1243 (*De Marneffe, Cartulaire de l'abbaye d'Affligem*, bl. 613) doch is ongetwijfeld veel ouder.

²⁾ Charter van Gwijde van Dampierre, 1258, uitgegeven door Lindanus, *De Teneramunda*. Wij vinden een voorbeeld in de baljuwsrekening van 1368. Alvorens een doodvonnis uit te spreken, gingen onze leenmannen te rade in den Oudburg « daer sy niet soo vroet waren te vonnessene » (*Algemeen Rijksarchief, rotrekening 2401*).

³⁾ Octrooi van 3 Februari 1450 uitgegeven door L. Mees, *Geschiedenis van Hingene*, bl. 426.

⁴⁾ Aldaar.

Verheyden (1591) en Hendrik Peeters (1604). Deze laatste was geboortig van Wuestwezel doch woonde sedert 18 jaar te Bornem en werd veroordeeld de bediening te aanvaarden¹⁾.

Sedert de 17^e eeuw droeg een der schepenen den naam van burgemeester, die na den baljuw den tweeden rang in het plaatselijk bestuur innam. De vernieuwing had niet regelmatig telken jare plaats en de meeste schepenen bleven verschillende jaren in bediening. Zaken van groot belang werden afgehandeld in eene algemeene vergadering waartoe de notabelen of voornaamste inwoners geroepen werden.

De schepenen genoten geene jaarwedde doch werden betaald onder vorm van aanwezigheidspenning, vacatie-auditierechten enz. volgens een vastgesteld tarief.

Gedurende de middeleeuwen hield men de vierschaar in opene lucht onder de schaduw van lindeboomen op de « plaetse » nabij het kerkhof²⁾. Sedert het begin der 17^e eeuw vergaderden de schepenen in de herberg den *Boomgaard* en in 1782 namen zij hunnen intrek in het *Landhuis*.

De baljuw, waarvan de instelling waarschijnlijk van het midden der 12^e eeuw dagteekent, was de eerste burgerlijke en rechterlijke ambtenaar van het dorp. De oudste bekende baljuws der 14^e eeuw behoorden meestal tot den kleinen adel doch werden na een tot twee jaren ontslagen of verplaatst. Hunne jaarwedde beliep 30 tot 40 pond parisis. Na de godsdienstoorlogen werden de baljuws doorgaans aangesteld voor het leven en de vaste bezoldiging werd vervangen door de profijten van het ambt. Naar het voorbeeld der andere kastelrijen van Vlaanderen had men te Bornem sedert het einde der 15^e eeuw eenen hoogbaljuw, bijgestaan door eenen baljuw ook luitenant-baljuw of onderbaljuw genoemd, doch de betrekking was « meer honorabel dan profitabel » en werd in 1691 door graaf Jan-Frans Coloma afgeschaft.

De baljuw was de wettelijke plaatsvervanger van den heer van Bornem. Hij bestuurde het leenhof, ontving de leenverheffen, nam den eed af der in dienst tredende wethouders, *maadde* de schepenen, zat de vierschaar voor met de witte roede, teeken zijner rechtsmacht en was tevens de uitvoerder der vonnissen. Hij was ook de leider der rechtszittingen, die onder den naam van *stille waarheden* tot in de tweede helft der 16^e eeuw gehouden werden. Onder hem stonden de *preters* of veldwachters, die gelast waren zijne bevelen uit te voeren.

---

¹⁾ Het geval van Jan De But gaf aanleiding tot een hevigen twist met Gillis Baetseliers in de herberg *den Trouteler*. De But antwoordde aan zijnen tegenstrever : « Ik ben een Brabander, ik moet hier niet dienen. » Willem Jansegers wedde om eene halve ton bier dat De But van het schepenamtbij vrij was. De twist eindigde met een messengevecht en onze Brabander werd schepen... in 1592. (*Kasteelarchief*.)

²⁾ Het « sitsel aen de linde op de plaetse » waarvan in de gemeenterekeningen der 17^e eeuw spraak is, zal wel het laatste overblijfsel van de oude vierschaar geweest zijn.

De griffier had een lastige taak. Hij stond de schepenen in al hun handelingen bij en deed het schrijfwerk van alle rechterlijke, bestuurlijke en burgerlijke zaken. Hij werd per blad betaald en gebruikte daarom een overvloed van woorden in al zijn ambtelijke schriften; ook was hij de best bezoldigde ambtenaar der gemeente. Hij werd aangesteld door den heer, die niettegenstaande het uitdrukkelijk verbod der regeering ¹⁾, het officie verkocht. Doorgaans was hij een geleerd man en de meeste onzer griffiers hadden den graad van licentiaat in de rechten.

De *pointers* of zettters verdeelden de belastingen tusschen de inwoners en de *afdrijvers*. Zij werden gekozen tusschen de welstellende burgers en waren vier in getal, een voor elk der vier kwartieren (Kerkhof, Doregem, Miegem of Boschkant en Luipegem). De door hen met hulp van den griffier opgemaakte lijst der belastingschuldigen droeg den naam van *ommestelling* ²⁾ en werd overgemaakt aan den ontvanger. Deze was gelast met de verhandeling van al de gelden der parochie, inkomsten en uitgaven, en moest eene voldoende borgtocht stellen. Het ambt van ontvanger werd jaarlijks aanbesteed en toegewezen aan dengene die zich met den minsten *tantieme* wilde tevreden houden.

Na deze uiteenzetting stelt zich de vraag : hadden onze voorouders reden om tevreden te zijn over hunne overheden ? Hoe stonden deze laatste tegenover den heer van Bornem ?

Voor het tijdperk der middeleeuwen hebben wij hierover weinige inlichtingen. Dat sommige baljuws het te bont maakten, weten wij door het voorbeeld van Jan van der Beke (1371-1374), wiens wanbestuur voor gevolg had dat talrijke inwoners zich als buitenpoorters van Aalst en Geeraardsbergen lieven inschrijven om aan zijne rechtsmacht te ontsnappen.

Gedurende de beroerten der 16^e eeuw heerschte er eene volledige wanorde in het dorpsbestuur.

In 1570 lag de hoogbaljuw Jan-Baptist Van Damme overhoop met den kuitenant-baljuw jonkheer Lieven Dubois. Volgens een brief van eerstgenoemde leverde de laatste zich over aan dronkenschap en overspel, trok al de profijten van het ambt tot zich, maakte zich schuldig aan allerlei afpersingen en weigerde den hoogbaljuw bij te staan in het vervolgen van dieven en baanstroopers. Wanneer Van Damme eene vergadering van schepenen belegde, riep Dubois ze bijeen op een

---

1) Plakkaat van 2 Mei 1627.

2) Men onderscheidde drie soorten van belastingen : de *settin-ghen*, de *afdrift* en « de gestaetheid ende negotie ». Deze laatste was eene belasting op het vermoedelijk inkomen en kwam in zekeren zin overeen met ons vroeger octrooi. De zetting was eene rechtstreeksche grondbelasting, die bundersgewijs betaald werd. De *afdrift* was de grondbelasting van inwoners van andere parochiën over het eigendom of het gebruik van landen te Bornem gelegen. Zij werden alleen *getaxeerd* voor de staatslasten en kwamen niet tusschen de *binnekosten*.

andere plaats, waar zij tot middernacht op zijne kosten bleven brassen ¹⁾).

Na de inneming van het kasteel door de Statisten einde September 1579, werd Jan Van der Hagen baljuw. Deze hield het met de opstandelingen en werd in 1582 ontslagen. De heer van Bornem beleefde weinig vreugde aan de door hem aangestelde ambtenaars. Zoo schreef de rentmeester Capello den 4 Juli 1586 : « Vandaag is de griffier (Merten Uyten Eeckhoute) overleden, die altijd zeer partijdig tegen de belangen van zijne Excellentie geweest is. » Den 4 Augustus daaropvolgende wees hij op de noodzakelijkheid eenige schepenen te vervangen die te populair en eigenzinnig waren en een griffier te benoemen van harte verkleefd aan den heer ²⁾).

Uit de 17^e eeuw zijn eenige dossiers bewaard gebleven, die een helder licht werpen op het toenmalig bestuur van Bornem.

In 1630 kocht Jacob Pauwels, een Gentenaar, het griffierschap en nog hetzelfde jaar werd hij tot schepenen benoemd ³⁾). Zijn voornaamste zorg was de koopsoem zoo spoedig mogelijk in te winnen.

In het land van Waas waren de salarissen hooger dan te Bornem. In 1631 verkreeg de hoogbaljuw Pieter Van de Vyvere van den Priveeën Raad de toelating de Waassche gebruiken te volgen in afwachting van de homologatie der *costumen* onzer kastelnij. Een reglement van salarissen werd in 1636 opgesteld als onderdeel dezer *costumen*. Baljuw, schepenen en griffier hadden er hetzelfde persoonlijk belang bij en waren het dus eens, doch de bevolking was verre van ingenomen met het ontwerp dat geen ander doel had dan « de salarissen te begrooten tot geheele bedrukkinghe van de gemeente ». Verschillende inwoners waren reeds geruineerd door de zware lasten « die de officiers van de litiganten waren pretenderende ende extorsionneerende ». De stijl van het land van Waas werd zelfs niet nageleefd maar de salarissen werden gesteld volgens goeddunken van den griffier die zijn officie gekocht had ⁴⁾).

De Hingenaars boden nog meer wederstand tegen de *costumen*, die zij niet van noode hadden « als wesende eene prochie separaet ende geen gemeens hebbende met Bornhem ». De kwestie der afhankelijkheid van Hingene was het voorwerp van langdurige processen en de graaf van Ursel kon niet dulden dat de oplossing kortweg zonder definitief vonnis in de

---

¹⁾ *Kasteelarchief.*

²⁾ *Aldaar.*

³⁾ Zijn voorganger Balthasar Sweerts was een Brabander en werd door den procureur-generaal van Vlaanderen aangezocht zijn ambt neer te leggen. Pauwels, hiervan op de hoogte gebracht door den hoogbaljuw, slaagde er in Sweerts te overhalen om door toezegging van « eenige penningen » ontslag te nemen. (*Staatsarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 3^e reeks, n° 3901*).

⁴⁾ Vertoog aan den Priveeën Raad, 7 September 1640. (*Kasteelarchief.*)

zoogezegde *costumen* geboekt werd¹⁾). De zaak werd op de lange baan geschoven. Een nieuw onderzoek werd ingesteld in 1651, doch Hingene volhardde in zijn verzet en het land van Bornem bleef zonder bekrachtigde *costumen*²⁾).

Intusschentijd was Pauwels door zijn dubbel ambt van griffier en schepen de invloedrijkste persoon onzer gemeente geworden³⁾). Misbruik van macht bracht hem in ongenade bij den heer, die hem in 1652 als schepen ontsloeg doch er niet in gelukte het griffierschap te ontnemen, dat voor het leven toegekend was⁴⁾).

Pedro II Coloma overleed in 1656 en werd opgevolgd door zijnen zoon Alexander. Deze vond in 1659 eene goede gelegenheid om zich van zijn griffier te ontslaan. Pauwels werd beschuldigd van overspel, bedriegelijke verkoopen, valsheid in geschrift en ambtsmisdrijf en te Gent in de gevangenis opgesloten. Na zes jaren werd hij vrijgesproken door een vonnis van den Grooten Raad van Mechelen (21 Februari 1665) en in zijn ambt hersteld⁵⁾). Coloma trachtte door een verzoekschrift aan den Priveeën Raad de uitvoering van dit vonnis te beletten, doch het hielp niets en den 24 Maart van hetzelfde jaar kwam een deurwaarder van den Grooten Raad naar Bornem om den griffier plechtig aan te stellen in volle vergadering van baljuw en schepenen⁶⁾).

Op 16 April 1659 verkreeg Willem Paindavain de griffie van Bornem, doch ten gevolge van het verzet van Pauwels, werd de aanstellingsbrief op 11 September daaropvolgende ingetrokken⁷⁾). De graaf beloofde hem de plaats van hoogbaljuw, luitenant-baljuw of meier van Hingene indien de vorige griffier terug in dienst zou komen.

Paindavain had in zijne « voorgaende plaetsen ende residentien eenen quaden name ende fame achtergelaten » en werd

---

¹⁾ *Kasteelarchief en Raad van Vlaanderen*, 5120bis.

²⁾ Een exemplaar berust in het kasteelarchief en een tweede in het stadsarchief te Gent.

³⁾ De griffier en de burgemeester trokken al de profijtten tot zich. Ten gevolge eener klacht ingediend door de schepenen, schreef Coloma op 6 Juli 1650 een bevel uit volgens hetwelk voortaan al de zaken « op tour » moesten afgehandeld worden. De wethouders hadden zich tevreden te stellen met het gewoon salaris en verbod werd gedaan eenige tering te maken tot last van partijen « ten ware eenen pot biers drij soo viere naer gelegentheit van de saecke ». (*Kasteelarchief.*)

⁴⁾ Een aanbevelingsbrief van della Faille, eigenaar van het hof van Barelstein te Bornem, kreeg in 1652 het volgende antwoord van wege Coloma : « Pauwels verdient geene genade... ik heb hem zooveel gezag gegeven dat hij door mijne onderdanen meer gevreesd en gepocht wordt dan ik zelf. » (*Kasteelarchief.*)

⁵⁾ *Algemeen Rijksarchief, Grootte Raad van Mechelen*, reg. 210 en *Staatsarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 3^e reeks, n° 3901.*

⁶⁾ *Grootte Raad van Mechelen, Beroepen van Vlaanderen.* Pauwels overleed te Bornem in 1680 in den ouderdom van 78 jaren.

⁷⁾ Volgens Paindavain lag eene andere reden in het feit dat hij slechts 1800 gulden in plaats van de beloofde som van 5000 gulden betaald had. (*Kasteelarchief.*)

weldra een echte geesel voor de parochie. Hij maakte zich schuldig aan schriftvervalsching en andere *excessen*, « groseerde » uitermate zijne rechten en volgens het getuigenis van pastoor De Backere, maakte hij zijne griffie « weerdich tot 3000 gulden, daer hij in goede conscientie maer en can uitbrengen 800 guldens of weinig meer ». Met één woord, hij was honderdmaal meer crimineel dan de vorige griffier en toen hij in 1663 tot schepen benoemd werd, weigerden de overige wethouders met hem dienst te doen ¹⁾. Het volgend jaar werd hij aangehouden doch in 1666, na een vonnis van den Raad van Vlaanderen, op vrije voeten gesteld. Volgens genoemde overeenkomst bekam hij het ambt van luitenant-baljuw, dat hij bekleedde tot het jaar 1684.

Eene nog droeviger vermaardheid verwierf de hoogbaljuw Pieter Van Haeften. Deze was advokaat in den Raad van Brabant wanneer hij den 3 Januari 1647 te Bornem benoemd werd ²⁾. Na weinige jaren geraakte hij in oneenigheid met den graaf en van 1662 tot 1691 volgde eene reeks processen voor den Raad van Vlaanderen en den Grooten Raad van Mechelen ³⁾.

Het gedrag van Van Haeften was verre van stichtend, gelijk blijkt uit een stuk betiteld : *Ten bethooge dat Peeter Van Haeften bailly vant graefschap van Bornhem is van quaet, schandaleus ende ongoddelijck leven*. Het volsta te zeggen dat hij in 1662, 1667 en 1677 achtereenvolgens door het geestelijk hof van het bisdom Gent voor overspel en andere schandelijke feiten tot bedevaarten veroordeeld werd. Daarenboven had hij op zijn kerkstok allerlei *excessen* in de uitoefening van het baljuwschap. Op 13 April 1667 werd hij uit zijn ambt ontzet doch reeds eenige dagen later bekam hij brieven van *maintenue* in den Raad van Vlaanderen. Nieuwe beschuldigingen werden tegen hem ingebracht en door vonnis van 2 Maart 1669 werd hij « inhabil » verklaard tot het bedienen van een ambt in het graafschap Vlaanderen. Onze hoogbaljuw ging in beroep bij den Grooten Raad van Mechelen en den 27 October 1673 werd hij tegen betaling der proceskosten van genoemde straf vrijgesteld in consideratie dat hij verschillende jaren van zijn ambt beroofd was geweest. Hij wilde zich aanstonds doen aanstellen door een deurwaarder doch ongelukkig voor hem was er nog een proces hangende voor den Raad van Vlaanderen nopens een waarborg hem door een vroeger vonnis opgelegd. Eindelijk, door een vonnis van 8 Mei 1674, kon hij terug in zijne bediening treden onder storting van een borg-

---

¹⁾ *Aldaar*.

²⁾ Van Haeften had zijne aanstelling te danken aan de diensten door zijn vader, als advokaat in den Grooten Raad van Mechelen aan den heer van Bornem bewezen. Een geschenk of *courtoisie* van twee koetspaarden en van een vat wijn was ook niet zonder invloed op zijne benoeming.

³⁾ De volledige dossiers bevinden zich in het kasteelarchief.

tocht. Zulks was eene groote ontgoocheling voor den graaf van Bornem. De terugkomst van Van Haeften — zoo schreef hij aan den Grooten Raad van Mechelen — « zou tenderen tot de totale ruine van de arme ingezetenen van Bornhem alsook tot disreputatie en misprysinghe van Z. M. placcaerten ». Edoch ! Onze hoogbaljuw zat tot over de ooren in de schuld, kon de cautie niet betalen en werd opnieuw in de gevangenis opgesloten. Bij brief van 8 November 1674, vroeg hij vergiffenis aan Coloma, alsook uitstel voor het betalen zijner schulden vermits, zegt hij, *nemo tenetur ad impossibile*, niemand tot het onmogelijke gehouden is. Eindelijk den 26 Maart 1676 verkreeg hij brieven van absolutie in den Priveeën Raad. Nauwelijks uit de gevangenis, werd hij opnieuw aangehouden wegens niet betaling zijner schulden. Het procederen ging maar altijd voort doch in 1683 werd de graaf veroordeeld aan Van Haeften geen den minsten « troubel » aan te doen in zijn officie.

Van Haeften bleef niet lang in het rustig bezit van het hoogbaljuwschap. Hij was de speelbal zijner schuldeischers en verviel in de uiterste armoede. In 1688 trok hij opnieuw achter slot en in zijne plaats werd de luitenant-baljuw Van Strydonck tot baljuw aangesteld, op voorwaarde jaarlijks eene som van 60 gulden aan de schuldeischers van zijn voorganger te betalen. Zoodra de tachtigjarige man zijne vrijheid bekomen had, diende hij in 1689 en 1690 nieuwe verzoeken in ten einde in zijn officie hersteld te worden. Met reden mocht Coloma zeggen dat hij met een papieren harnas bewapend was. Hij deed eene laatste poging in 1691 na het overlijden van Van Strydonck en ziende dat hij niet kon gelukken, trachtte hij zijnen schoonzoon, Gaspar Charles te doen benoemen. 't Was vergeefsche moeite. Het hoogbaljuwschap werd afgeschafft en Willem Van Laer werd tot baljuw aangesteld.

Bornem was dus bestuurd door ambtenaars, die niet als een toonbeeld van burgerdeugd kunnen aangehaald worden en terecht schreef Coloma in 1688 : « de gemeente is nu soomenige jaren door eenige ongeruste geesten en dweersdrijvende personen in troubel geweest ». In 1683 werden twee commissarissen de Moncheaux en van den Sare door de regeering afgevaardigd om de rekeningen van het land van Dendermonde alsook die van Bornem, Hingene en Mariekerke na te zien. Hun verslag is een ware beschuldigingsakte tegen ons toenmalig gemeentebestuur ¹⁾.

Het onderzoek was alles behalve gemakkelijk. De wethouders poogden zooveel mogelijk de misbruiken en onregelmatigheden te verduiken, moffelden de papieren weg en richtten allerlei bedreigingen tegen de inwoners die de commissarissen

---

¹⁾ Het dossier is te vinden in het *Staatsarchief te Gent, Raad van Vlaanderen, 3^e reeks, n°s 8356, 5356 en 4153.*

rissen wilden inlichten. De verwarring in de rekeningen was zoo groot dat slechts na langdurige opsporingen de misbruiken konden aan het licht gebracht worden. De voornaamste waren de volgende.

De meeste betalingen gebeurden zonder kwitancie. De ambtenaars, baljuw, griffier, burgemeester en schepenen ontvingen geld op afkorting, hetgeen den ontvanger niet belette verder de gansche som in rekening te brengen. Hunne vacatiën waren overdreven en menige ten onrechte aangerekend : zoo had de rentmeester van den graaf zich belangrijke sommen weten toe te eigenen. Globale sommen voor logementen van troepen staan vermeld alhoewel deelen daarvan reeds als betaald aangestipt zijn. Afgeloste kapitalen komen in latere betalingen terug, soms ook hunne interesten. Zoogezegde achterstallige interesten waren reeds vroeger betaald. Sommige renten komen voor in de uitgaven doch niet in de ontvangsten. Voor niet op gesteld termijn afbetaalde kapitalen werd de rentevoet verhoogd van den 20^{en} tot den 16^{en} denier. Betalingen naar de rekening van het land van Bornem verzonden en daar geweigerd, werden zonder oppositie naar de parochierekening overgebracht. Tot staving haalden de commissarissen talrijke voorbeelden aan. Een ander misbruik bestond in het feit dat overgrootte sommen betaald werden aan advokaten, procureurs en deurwaarders. Nergens woedde de pleitziekte met zulke hevigheid als te Bornem en in 1683 had deze gemeente niet minder dan 29 processen hangende voor den Raad van Vlaanderen en den Grooten Raad van Mechelen. Daarenboven betrokken de ambtenaars meermaals elkander voor het gerecht doch brachten de onkosten ten laste van de parochierekening.

Ook met Coloma was alles niet in goede orde. In 1667 en 1668 weigerde hij zijne lasten te betalen onder voorwendsel van vacatiën en bewezen diensten om vrijstelling van inkwartieringen te bekomen. Een vonnis van den Raad van Vlaanderen stelde hem in 't ongelijk. In 1669 kwam hij uitstel van betaling voor de lasten op de schorren in afwachting van het definitief vonnis. De schepenen door hem benoemd en als zijne huurders geheel en al afhankelijk, hadden niets gedaan om aan de zaak verder gevolg te geven ¹⁾. Sommige ambte-

---

¹⁾ De graaf beweerde niet te *contribueren* omdat de schorren met groote onkosten op den stroom gewonnen waren en moesten onderhouden worden tot bescherming van den zeedijk. Het geschil eindigde in 1685 met volgende overeenkomst : de heer zal volle lasten betalen voor de ingedijkte schorren en een derde voor de ongedijkte. Buiten de schorren was ook de oude Schelde vrij van dorpslasten, zoogezegd omdat de opbrengst van de visscherij en van de eendenkooi ontoereikend was om de onkosten te dekken. Deze vrijstelling verdween in 1706 na een vonnis van den Raad van Vlaanderen. De graaf ging in beroep doch men bracht hem aan 't verstand dat het proces voor hem verloren was omdat het niet rechtvaardig is dat de heeren niets betalen terwijl de armste lieden overlast zijn. (*Kasteelarchief.*)

naars verdienden aan het gerecht overgeleverd te worden : in de eerste plaats de hoogbaljuw en de luitenant-baljuw, die wij reeds kennen; voorts de rentmeester van den graaf schuldig aan allerlei schurkenstreken, Pieter Van der Maesen, burgemeester, die onbillijkerwijze belangrijke sommen ontvangen had, en eindelijk drie ontvangers plichtig aan diefstal van gemeentepeningen en valscheden. De ambtenaars, eenmaal benoemd, trachtten ten nadeele van hunne onderhoorigen zooveel geld te kloppen als 't maar mogelijk was en volgens de Moncheaux was de verkoop der officiën de grootste oorzaak van het kwaad.

Eene eerste noodzakelijkheid was de strenge toepassing van het plakkaat van 30 Juli 1672 op het bestuur der plattelandsche gemeenten en de Moncheaux stelde een modelreglement op bestaande uit 44 artikelen. Het uitroeien der misbruiken ging niet zonder moeilijkheden want invloedrijke personen hadden belang bij hun voortbestaan. Het was niet gemakkelijk terugbetaling te bekomen van de achterstallige belastingen en van de sommen die de ontvangers aan de gemeente verschuldigd waren ¹⁾. Daardoor ontstonden nieuwe processen en in 1688 werd de Moncheaux nogmaals afgevaardigd met volmacht om alle geschillen te beslissen ²⁾.

De zending der commissarissen had een heilzamen invloed en gedurende de 18^e eeuw had Bornem een beter gemeentebestuur.

De baljuw was doorgaans de gewillige uitvoerder van de bevelen zijns meesters, doch twee van de drie achttiende-eeuwsche griffiers Pieter De Keersmaecker (1701-1732) ³⁾ en Franciscus Benedictus Van den Berghe (1782-1795) gaven blijk van groote onafhankelijkheid en maakten oppositie tegen den heer wanneer het er op aan kwam de belangen der gemeente te verdedigen.

Voor De Keersmaecker deed de gelegenheid zich voor in het proces der heiden ⁴⁾.

De heer had het opperrecht het *directum dominium* over de heiden of *vague plaatsen* krachtens het door hem uitgeoefend heerlijk gezag doch sedert onheugelijke tijden bezat de gemeente het vruchtgebruik het *utile dominium*. In de

---

¹⁾ Na onderzoek hunner rekeningen bleven de ontvangers Pieter Segers (1674 en 1675), Pieter Van Royen (1677 en 1678) en Jan Vertongen (1679) aan de gemeente verschuldigd respectief 9300, 800 en 3550 gulden. In 1687 stuurde de eerste een rekest aan den Priveeën Raad om herstel te bekomen van sommige geschrapte betalingen gedaan volgens ordonnantie van de wet. De verantwoordelijkheid, zoo beweerde hij, viel op de wethouders en, daar zij insolvent waren, op den heer, die ze aangesteld had. (*Conseil privé espagnol, carton 1229.*)

²⁾ *Aldaar.*

³⁾ « Le greffier Kersmaere estant toujours ingrante (sic) et contre le seigneur, estant par ses conseils auprez les paysans très pernicieux dans ses avis. » (*Eigenhandig register van den graaf, 1730. Kasteelarchief.*)

⁴⁾ Het omvangrijk dossier der heiden berust in het kasteelarchief.

eerste helft der 17e eeuw begon Coloma met eenige partijen der groote Bornemheide in cijns uit te geven. Hij maakte er eene visscherij, genaamd het riddersmoer, bestaande uit vier vijvers, deed boomplantingen op den Luipegemschen dijk, maakte zich meester van het schettermoerken onder Doregem en van twee kleine heiden op Bornemkouter. De inwoners verzetten zich tegen deze handelwijze en stuurden in 1631 een vertoog naar de regeering. Deze handhaafde de gemeente in hare rechten en verbood aan de officiers van Coloma « de ingesetenen te turberen ». Volgens een nieuw rekwest van 1637 schein de heer zich weinig te bekommeren om de bevelen van hoogerhand. Hij verkocht het schettermoerken, ging voort met het vercijsen en deed twee inwoners, die daartegen in opstand kwamen, in de gevangenis van het kasteel opsluiten. Een voorstel tot verkoop der heiden in 1681 bleef zonder gevolg.

Allengskens werden langs de zijde van Branst eenige hutten gebouwd door arme lieden « aldaer jonck trauwende ende seer multiplicerende, soodanigh dat het canton naer de prochien van St-Amants ende Mariekerke seer onvrije was geworden omme aldaer te passeren soo voor onse goede insetenen als vremde persoonen ». Zoo ontstond de vrees dat, na verloop van tijd de heiden zouden ingepalmd worden tot groote schade van de gemeente en van den heer. De zaak werd druk besproken doch alle pogingen om met den graaf Karel-Jozef-Frans Coloma overeen te komen, bleven vruchteloos.

Op voorstel van den griffier werd dan op 22 December 1717 te Brussel de toelating gevraagd om de heidegronden te verkoopen met het doel de gemeente eenigermate te ontlasten van de schulden veroorzaakt door de menigvuldige oorlogen. Niettegenstaande het verzet van den heer, bracht de Raad van Vlaanderen een gunstig advies uit en op 26 November 1721 werd het gevraagd octrooi toegestaan doch de helft van den verkoopprijs bleef aan Zijne Majesteit voorbehouden. Een proces met Coloma was onvermijdelijk en zou ongetwijfeld gepaard gaan met groote onkosten voor de dorpskas. Ook was de gemeente maar half tevreden met het verkregen octrooi dat reeds 3000 gulden gekost had. Een nieuw vertoog had voor gevolg dat de regeering alle mogelijke proceskosten op zich nam (22 Juli 1722). De heiden¹⁾ werden in perceelen verdeeld en de veiling zou plaats hebben op 11 Augustus 1723 in tegenwoordigheid van een regeeringscommissaris. Dit plan werd door den graaf verijdeld. Op 21 April 1723 had hij brieven van *maintenue* bekomen in den Grooten Raad van Mechelen, doch hij gaf er slechts

---

¹⁾ De groote Bornemheide (106 bunder), de heide van Klein Mechelen (10 b.), het leemsheiken (4 b.), het breeven (60 b.) en het klein heiken (1 1/4 b.).

den 14 Juli daaropvolgende kennis van aan het gemeentebestuur, dus nadat al de schikkingen vóór de veiling reeds genomen waren. Er bleef niets over dan de nietigheid dezer brieven aan te vragen. De Rekenkamer gaf een gunstig advies doch de Grootte Raad van Mechelen bewees dat in den tekst van het octrooi de mogelijkheid van een proces voorzien was. De geldigheid der brieven van *maintenue* werd erkend, doch de graaf moest binnen drie weken een proces tegen het octrooi inspannen indien hij meende in zijn goed recht te zijn. Tevens kregen de fiscale raadsheeren — het openbaar ministerie — opdracht de belangen der inwoners te verdedigen.

Karel-Jozef-Frans Coloma overleed in 1725 en liet zijne erfenis na aan zijne zuster Maria-Florentina Coloma, gehuwd met Jan-Jacob-Alexander de Corswarem. Deze had geen vertrouwen in den gunstigen afloop van een proces en nam zijne toevlucht tot andere middelen. De schepenen, die onder de leiding van den griffier de zaak op touw gezet hadden, werden ontslagen en vervangen door graafsgezinde wethouders. Het nieuw gemeentebestuur riep het advies in van drie advokaten, die eene overeenkomst aanraadden met den graaf, wiens eigendomsrecht hun onbetwistbaar scheen. Den 11 Juli 1726 werd een akkoord gesloten, dat aan den heer de helft der heiden en aan de parochie de andere helft toekende. Dit akkoord werd in eene vergadering der notabelen verworpen. In Augustus van hetzelfde jaar deed de Corswarem een nieuw voorstel: de heidegronden zullen verpacht worden; de gemeente zou de helft der pachten verkrijgen, het armbestuur het vierde en het laatste vierde zou aan den heer toekomen met een erkenningscijns van een halven stuiver per dagwand en het recht van boomplanting op de nieuw te trekken wegen. In geval van tegenkanting van wege de regeering zou hij al de proceskosten op zich nemen.

Deze oplossing gaf geen bevrediging aan de voorstanders van het eigendomsrecht der gemeente. Zij viel ook niet in den smaak van degenen, die zich eenige perceelen toegeëigend hadden en van de arme lieden die gewoon waren op de heiden brandhout en beestenvoeder te halen. Het verzet werd aangemoedigd door den griffier, ce fripon de greffier, gelijk de rentmeester Admirant hem in zijne briefwisseling bestempelt. De zaak bleef sukkelen totdat eindelijk op 13 Mei 1728 genoemd voorstel door baljuw, schepenen en eenige notabelen aangenomen werd.

Den 5 Juli 1728, dag der verpachting, was er groot tumult te Bornem. Talrijke inwoners schoolden samen vóór de herberg den Boomgaard, eenige uit nieuwsgierigheid, andere om te huren, doch de meeste om stokken in het wiel te steken. Ten einde wanordelijkheden te vermijden, besloten de schepenen de oproermakers achtereenvolgens te aanhooren, doch

aangevoerd door Andries Van Fraeyenhoven, stormden zij de schepenzaal binnen en eischten met geweld dat geen enkel perceel verpacht werde. Cornelis De Decker teekende met krijt twee galgen op de tafel, zeggende tot de schepenen : « Dat is voor u ». De ruststoorders bereikten hun doel : ten gevolge van het tumult ging de verpachting niet door, doch Van Fraeyenhoven en De Decker werden aangehouden. Na eene gevangenzitting van zes maanden, werden zij door den Grooten Raad van Mechelen (24 December 1728)) veroordeeld om in den Boomgaard, in tegenwoordigheid van de wet, blootshoofd en op de knieën vergiffenis te vragen en hun spijt over hunne handwijze uit te drukken. Daarenboven werden zij voor drie jaren uit de jurisdictie van Bornem gebannen ¹⁾).

Hetzelfde vonnis gaf bevel om zonder uitstel tot de verpachting over te gaan. Volgens genoemd octrooi had de regeering recht op de helft van den gebeurlijken verkoopprijs doch er werden van hoogerhand geene pogingen aangewend om de verhuring te beletten. Ten andere de Corswarem deed in een vertoogsschrift (1730) de zeer geringe waarde der gronden uitschijnen : zij bestonden meestal uit zandheuvels die den zwaren arbeid der ontginning niet loonden. Daarom had hij er de 3/4 van afgestaan. De inwoners mochten een proces inspannen tegen de verpachting doch zoo ver kwam het niet.

Na het overlijden van De Keersmaecker in 1732, beloofde een zekere Gillis Verschelden aan den graaf 7300 gulden voor het griffierschap, doch op aanbeveling van de Steenhaut, lid van den Priveeën Raad werd Filip-Jacob Verbruggen, den 21 October van hetzelfde jaar benoemd. Of deze een hogere som betaalde, wordt niet gezegd. Hij bekleedde het ambt van griffier eene halve eeuw (1732-1782) en leefde in goede verstandhouding met den heer.

---

¹⁾ Dat vonnis maakte te Bornem groote opschudding gelijk blijkt uit volgend schrijven van Ladmiraant aan den graaf (1 Januari 1729). « La sentence a mis tout le monde en étonnement parce que la veille et le même jour de la prononciation d'icelle les Kersmaecker et ceux de leur bande faisaient éclater publiquement leur joie sur des avis qu'ils avaient reçu que les criminels gagneraient infailliblement leur procès, et cette joie a duré jusques le midi du jour de Noël que le greffier en manteau de cérémonie, la femme et toute la suite parurent à la grande messe avec un air de contentement, mais hélas l'après-midi s'étant informés de nouvelles solides, personne ne parut à l'église que la greffière avec une faille incognito marque de deuil et depuis ce temps il n'y a chez ces gens ni porte ni fenêtres ouvertes et tout le monde paroît comme frappé et les plus hardis souples comme des moutons. Au reste la loy de Bornhem est des plus contentes de cette affaire excepté le greffier qui n'ose applaudir parce qu'on est trop informé du parti qu'il a tenu. »

Brief van 4 Januari 1729 : « Ce méchant meuble (de griffier) a été assez insolent de faire débiter, ici depuis peu de jours que vous auriez donné 1000 pistoles à S. A. S. pour qu'elle ordonnât à ceux du Grand Conseil de sentencier en votre faveur contre les criminels. » (*Kasteelarchief.*)

Maximiliaan-Emmanuel de Backer¹⁾ had De Keersmaecker vervangen als leider der oppositie doch hij bracht het niet tot openlijke vijandelijkheden en bleef zorgvuldig achter de schermen. Hij vergenoegde zich met de regeeringscommissarissen in te lichten onder het zegel van geheimhouding²⁾.

Door zijn toedoen werd de heidenkwestie in 1752 opgerakeld door raadsheer Moerman als zijnde zonder definitieve oplossing vermits de verpachting zonder toestemming der regeering gebeurd was. In 1772 stuurde de Backer « eene secrete memorie » naar den commissaris Massez, waarin hij een voorstel indiende tot verkoop van het breeven, een der gemeentegronden. De opbrengst (22 tot 24.000 gulden) zou aan de gemeente toelaten een scheepvaartkanaal te graven van de Oude Schelde tot den Boomgaard en een kasseisteenweg aan te leggen³⁾. Massez ging hiermede akkoord en op 2 December 1774 schreef Karel van Lorreinen een brief aan ons gemeentebestuur met bevel zonder uitstel over de veiling eene beslissing te nemen⁴⁾. Hieraan werd geen gevolg gegeven door het verzet van den rentmeester-burgemeester Judocus De Smet en van den griffier die « naer hun goestie regeerden », volgens de uitdrukking van de Backer. De Smet was terzelfdertijd burgemeester van Bornem en van Mariekerke, waar hij de belangen zijns meesters in strijd met die der inwoners verdedigde. Dit misbruik werd door den regeeringscommissaris Savage in zijn verslag van 1772 aangeklaagd. Volgens hem moesten de rentmeesters van den heer uit de gemeenteambten gesloten worden en zelfs diens pachters indien er andere bekwame personen te vinden waren.

De laatste griffier Franciscus-Benedictus Van den Berghe (1782-1795) was minder gedwee dan zijn voorganger. Op zijn aanstoking betwisten de inwoners aan den graaf het

---

¹⁾ Geboren in 1700 als zoon van Filips de Backer, procureur te Hingene. Reeds op twintigjarige leeftijd pleitte hij op de banken van Bornem, Sint-Amands en Mariekerke. Hij werd burgemeester te Bornem van 1727 tot 1737 en van 1750 tot 1752, schepen van 1762 tot 1779 en *commis* of algemeen ontvanger der kastelnij van 1732 tot aan zijn overlijden in 1782. Heideontginning was voor hem eene specialiteit. Zoo huurde hij in 1731 het *riddersmoer* dat hij in akkerland herschiep. In 1755 verkreeg hij de twaalfjarige pacht der heiden te Hingene, hetgeen hem eene winst van 7000 gulden opbracht. Volgens L. Mees, *Geschiedenis van Hingene*, bl. 272, had de Backer in deze zaak gehandeld als een doortrapt man, een slimme vos. Niettegenstaande zijne bijverdiensten klaagde hij in 1767 dat hij als arm edelman met 8 kinderen « al te mager huis moest houden om syn familie 't broot te geven ». (Brief van raadsheer Van de Velde, *Alg. Rijksarchief, jointe des administrations*, carton 150.)

²⁾ « Om door sommige personen niet vervolcht te worden waer aenne syn totale ruine soude hangen ende dependeren. » (*Aldaar.*)

³⁾ In een andere nota betiteld *Secrete reflectien* stelde hij voor al de heidegronden in perceelen te verkoopen tot delging der gemeenteschulden en uitvoering van nuttige werken. (*Aldaar.*)

⁴⁾ *Aldaar.*

recht van boomplanting op de gemeentegronden, die zich ter breedte van 100 voeten tusschen den ouden dijk en de polders van Donk en Luipegem uitstrekten. Te dier gelegenheid wees de rentmeester op het gevaar het ambt van griffier voor het leven toe te kennen¹⁾.

Gelijk wij reeds hooger opgemerkt hebben had Bornem in de 18^e eeuw een beter bestuur dan in de voorgaande. Zulks blijkt duidelijk uit de verslagen der regeeringscommissarissen²⁾. In 1751 werd raadsheer Moerman gelast met het nazien der rekeningen (1741-1749) van de verschillende dorpen der kastelnij van Bornem. Ditmaal kwamen geene onregelmatigheden aan het licht doch volgende verbeteringen werden aan de wethouders voorgehouden : de rekeningen zullen behoorlijk ingebonden en de bladen genummerd worden; de tekst moet verkort worden; alle uitgaven zullen in het loopende jaar gedaan worden; in plaats van 6 of 8 zal er jaarlijks maar eene zetting of ten hoogste twee plaats hebben; de belastingen zullen verhoogd worden ten einde na een tijdsverloop van 6 jaren al de schulden te kunnen aflossen.

Den 19 December 1765 werd Savage auditeur in de Rekenkamer afgevaardigd. Zijn verslag is vol lof voor ons gemeentebestuur. Volgens zijn onderzoek werden de belastingen regelmatig onder de inwoners verdeeld en gaven zij geen aanleiding tot klachten. In 1772 werd Massez, raadsheer in den Raad van Vlaanderen naar Bornem gezonden. Tusschen de uitgaven vond hij er eenige die in strijd waren met de reglementen doch hij had niets geschrapt omdat alles betaald was en om geene verwarring te stichten³⁾. De wethouders kregen bevel de belastingen te stellen derwijze een jaarlijksch overschot van 2400 gulden te bekomen tot terugbetaling der renten.

De zending van Savage en Massez had vooral voor doel het tot stand brengen van eene nieuwe kastelnij of generaliteit bestaande uit Bornem, Hingene, Mariekerke, Weert, Sint-Amands, Opdorp, Moorsele-Wieze en Eertbrugge. Op het einde der 17^e en in het begin der 18^e eeuw werden de betaling en de levering van krigsbehoeften gemeenschappelijk gedaan door deze dorpen, die men de acht vrije parochiën noemde. In 1725 weigerde Opdorp zijn aandeel te betalen in de onkos-

1) *Kasteelarchief.*

2) *Jointe des Administrations*, carton 149 en 150.

3) Tot de voornaamste uitgaven behoorden de staatslasten, de bestuurskosten, het tantieme van den ontvanger, de interesten, het jaargeld van den schoolmeester en organist, van de vroedvrouw, van de klokluiders, van den koster « over het gouverneren der horloge », de catechismusprizen, de vergoeding aan de zangers en aan de paters stationnarissen, de geschenken aan personen die aan de parochie dienst hadden bewezen, de proceskosten, de herstellingswerken aan kerk en school en de patroeljeonkosten.

De ontvangsten bestonden uit de belastingen en het aandeel der gemeente in de heidepachten.

ten van omzendbrieven en dienvolgens ontstond een proces in den Grooten Raad van Mechelen, dat onbeslist gebleven was. Twee jaren later verlieten Sint-Amands, Moorsele en Eertbrugge insgelijks de gemeenschap. De regeering wilde ze doen herleven met Bornem als hoofdplaats. Buiten deze laatste gemeente met Mariekerke, was geen enkele parochie met de nieuwe generaliteit ingenomen en Sint-Amands en Opdorp gaven zich zelf de moeite niet het ontwerp te beantwoorden. Na het verslag van Massez besloot de *jointe* alles op den ouden voet te laten (2 December 1774) ⁴⁾.

Massez werd eene tweede maal naar Bornem gezonden in 1784 en in 1789 kreeg onze gemeente het bezoek van Goubeau, raadsheer in den Grooten Raad van Mechelen, doch wij hebben hierover geene verslagen gevonden.

J. MEES.

Uit oude memorieboeken Een getuigenis over den Boerenkrijg

De aantekeningen die wij hier mededeelen werden destijds afgeschreven, op een niet aangeduid origineel, door wijlen den geleerden archivaris van Tongerlo, Waltman van Spilbeeck. Met andere papieren gered uit de brandramp die de abdij in asch legde, werden ze ons ter hand gesteld door den huidige archivaris Kan. A. Erens. Ongetwijfeld is het een getrouw afschrift. De steller er van, die in het stuk niet genoemd wordt, is een zoon van Jacques de Cock († Lokeren 1764) en Anna-Theresia de Lausnay. Deze laatste was een zuster van Pieter-Jan de Lausnay, erfmeier van Opwijk († aldaar, 10-4-1790). In zijne aantekeningen vertelt de schrijver de lotgevallen van zijn Opwijksche familieleden.

Dit getuigenis geeft ons goed de geestesgesteltenis weer van de steedsche burgerij tegenover de gebeurtenissen : enerzijds, gehechtheid aan godsdienst en traditie, — anderzijds, schroom en afschuw voor geweld. Deze kleinzieligheid, die een voorwendsel om afzijdig te blijven ging zoeken in overdreven en grootendeels onjuiste berichten betreffend het baldadig optreden der « jongens », was oorzaak van de deerlijke mislukking van den boerenopstand.

Tusschen zijn broeder, den Franschgezinden vrederechter van Lokeren, en zijne oude tante en kozijns uit Opwijk, die

---

¹⁾ De vader van het ontwerp was Max-Emm. de Backer, die waarschijnlijk niets anders dan eene verhooging van zijne wedde als algemeen ontvanger beoogde.

*moedig de partij van het nationaal verzet tegen den vreemden
dwingeland gekozen hadden, schijnt De Cock geheel ontred-
derd en radeloos te staan.* J. L.

* * *

De vernieling van alle de abdeyen, cloosters en capittels, waardoor den armen door aelmoessen getroost, den ambagsman en werkmansyn brood wont, en wiens landen, pachthoven, meersen, goedegoed (goedkoop) aen de pachters ende boeren verhuert wierden; de berooving van den godsdienst door het sluyten van de kerken, de verdrukkingen en vervolgingen van de priesters, het vercoopen niet alleen van de meubelen en effecten der kerken en capellen, maer de kerken en capellen selfs; de overgrooten lasten of impositien die besonder den borger most betaalen; deze en diergelyke redens was de oorsaek dat er in het Nederland eenen trouwel (troebel) of beroertens syn opgestaen, maer de besonderste en meeste oorsaek was, en het welke het vuer in de herten van de Nederlanders besonder ten platten lande ontstak, was de conscriptie militaire ofte de requisitie der jonkheyd, om tegen hunnen dank en wille soldaet te moeten syn, welke dwank ofte geweld de Nederlanders niet gewoon en waeren.

Dezen oproep of beroertens is bynaer geheel het Nederland door ontrent den 18, 19, 20 October 1798 uytgebarsten, besonder in Vlaenderen en het alderbesonderste in het land van Waes; het liep voort gelyk als vuer; geheel Vlaenderen was in beroerte, rondom Mechelen, Diest, Aerschot, Thienen, Grimbergen tot Assche bij Brussel toe. In alle de steden bynaer was het seer gerust; het was ten platten lande te doen. De boeren en enige burgers vergaderden sig met troupen, klipten den alarem, praemden hunne medeboeren en al wie sy tegen quamen om de waepenen met hun optenemen; sy dwongen de kosteren om de kerken te openen, sy praemden de pastoors of priesters de welke sy vonden, om in de kerk mis te lesen, en als sy geen priesters en vonden, laesen sy in de kerk den roosenkrans of songen de litanie van Onse Lieve Vrouw, en sy planteden een groot kruys op het kerkhof. En het meestendeel was soo grouwsaem dronken, dat sy in de kerk op malcanderen vielen; sy waeren als wilde en uytzinnige menschen, niet ophoudende van vloeken ende sweeren. Alsoo liepen sy van parochie op parochie, altyd hunne troupen vermeerderende door geweld en door het praemen. Als sy op eene parochie quamen het eerste was, segge ik, de kerk te openen, dan

liepen sy naer de municipality of parochiehuys; sy scheuren alle de registere die sy vonden of sy verbranden die; sy plunderden alle de huysen van de commissarissen, agenten en adjointen; de comptooren van de peys of vrederechters wierden verstroeyt, de registers en alle boeken gescheurt en hunne huysen geplundert, en vonden sy by gevalle eenen peysrechter, eenen commissaris ofte eenen agent, hy wierd deirlyk mishandelt en dicwils deirlyk vermoort.

Ook een van hun eerste werken, als sy op een parochie quamen, was den boom van vryheyd uyt of af te kappen, want in ieder parochie of gemeente most volgens de wet van de Fransche republiek eenen staek of boom van vryheyd geplant worden en boven dien boom was een Jacobynsmutse, dat is een roode mutse.

Die woedende en wreede menschen hebben tot Assenede den commissaris tusschen veel onmenschelijke slagen gebragt tot aen den boom van vryheyd; dan hebben sy hem doen knielen, een sage in de hand gegeven om selfs den boom van vryheyd aftesagen; dan hebben sy hem met stokken dood geslagen, syn billen afgesaegt en op de plaetse van den boom van vryheyd begraven. Wat een vreedheyd!

Myn broeder tot Lokeren, land van Waes, peysrechter synde is gans geplundert geweest, alle de papieren van syn comptoor syn alle in clyne stukskens gescheurt geweest, alle de boeken van syn bibliotheke syn geschonden en op de strate geworpen geweest, geen meubelstuk en is geheel gebleven, synen trap is door de gewildige force verdraeyt geweest, veel van de beste meubelen syn gestolen, veele in stukken geslagen, en terwylen dat die bende besig was, was een ander bende besig op het parochiehuys met de registers te scheuren; met een woord, al die de welke in bediening van de Fransche republiek waeren, wierden vervolgt, gevonden deirlyk mishandelt of vermoort, en hunne huysen geplundert, alle de gens-d'armes of vyf of ses soldaeten samen vindende wierden vermoort, maer alswanneer dater 400, 500 soldaeten, besonder peerdevolk gesien wierden van die woedende boeren, sy naemen het hazepat, en al wie die soldaeten dan op publieke wegen te gemoed quam, besonder als sy gongen loopen, wierden vervolgt en doodgeschoten, meynende dat het van die bende was, welke bende aldan van de Fransche brigands genaemt wierden, en alsoo synder menigvuldige onnoosele menschen van de Fransche soldaeten doodgeschoten geweest, want sy meynden in den

eesten oogenblik, dat alle die welke sy sagen of te gemoed quamen, brigands waeren.

De Boeren van rond Mechelen, den 22 of 23 8ber, Mechelen ingenomen hebbende, alwaer geen garnisoen en lag, hebben het gevangenuys geopent, het arsenael geplundert en alle de papieren van de municipalityd verscheurt en verbrandt, en naer de baldadigheyd syn sy gaen drinken in een herberge, en terwylen sy dronken waeren synder Fransche soldaten in stad gekomen, en hebben die ten getalle van 41 gevangen, de welke den 23 October 1798 door eene militaire regsbank veroordéelt syn om door den kop geschoten te worden, welke sententie den selven dag om 10 uren s'avonds op Sint-Rombauts kerkhof geexecuteert is.

Den 17 Febr. 1799 synder tot Brussel 21 Boeren, de welke de republicanen brigands noemden, door den kop geschoten omdat sy in den oproer met de waepens in de handen in de boerenbende gevangen syn. Sy alle geknielt synde voor den put om door den kop geschoten te worden, is er eene van benouwdheyd gevallen. Eenen soldaet heeft dezen twee mael de bajonette in het lyf, en eens in synen kop gesteken. Dezen soldaet heeft eenige maenden moeten gevangen sitten, omdat hy most schieten en niet doorsteken.

Noteert als dat alle, die de waepens opnaemen tegens de Fransche republike om hun geloof, hunnen Koning, of hun vryheyd te bewaeren of wederom te krygen, brigands genoemd wierden; alsoo de Spanjaers de waepens opgenomen hebbende voor hun religie, vryheyd, of Konink waeren by de Fransche republique brigands; voor de brigansen was er geen pardon; alle die sy kregen, naer vele schrikkelyke pynen uytgestaen vermoorden sy. De Spanjaeren deden van gelyke als sy republikanen kregen.

Ik hadde eene tante, die met myn oom getrouwt geweest was, met naeme Pieter de Lausnay, gewesen meyer tot Opwyk¹⁾. Deze hadde 5 soons en twee dochters : Emanuel, advo-

---

¹⁾ *Pieter Jan de Lausnay*, erfmeier van Opwijk (1744-1790), werd geboren in 1710, † Opwijk, 10-4-1790. Hij trad in den echt, te Opwijk, op 16-5-1746, met *Theresia Petronella Bauwens*, dochter van den advokaat Lieven Bauwens, geb. te Opwijk, † aldaar, 9-12-1811. De kinderen, uit dit gezin, in de kronijk genoemd, zijn de volgende :

Frans Karel, geb. Opwijk, 3-2-1750, onderpastoor te Oordegem en daarna pastoor te Bavegem, † 11-3-1820;

Maria Francisca Coleta, geb. 1752, † 26-7-1836;

Pieter Emmanuel, geb. 5-11-1754, advokaat in den Raad van

caet tot Brussel, was als otasie of pandsman naer Parys getransporteert; Franciscus, pastoor van Baveghem, moste sig verbergen als den eed niet gedaen te hebben; Bernardus, monick van de abdey van Sint-Bernardus op de Scheld, was vlugtig en verstopt om dat hy den eed niet gedaen en hadde; Joannes, notaris, gewesen meyer van Opwyk en greffier van Merchtem, was vlugtig om dat hy den naem hadde van in den oproer medegewerkt te hebben; Benedictus, jongman, was vlugtig om dat hy den selven naem hadde van in den oproer mede gewerkt te hebben, en is daer naer gevangen in de Rekenkamer tot Brussel met de andere Boeren gebragt. De dochter Coleta, by haer moeder tot Opwyk woonende, is gevangen gebragt in de kerk van Merchtem. Ik geloove dat de moeder, myne tante, oud in de 70 jaeren, ook in de kerk van Merchtem gevangen geseten heeft. Soo was de moeder in dien oogenblik van haer soons berooft en wiste niet waer sy waeren, Benedictus is onpligtig verklaert geweest, Coleta en de moeder losgelaten:

De kerk van Merchtem is een gevangen huys geworden, alwaer die boeren van Brusseghem en omliggende parochien suspect synde van in October de waepens opgenomen te hebben, gevangen gebragt wierden, van waer sy naer Brussel gebragt wierden in de Rekenkamer. Daer wierden ook vrouwlieden gevangen.

Brabant, werd aangehouden als « suspect » door generaal Colaud op 5-11-1798, weggevoerd en opgesloten in de gevangenissen te Parijs tot in Mei 1799, † 17-5-1807;

Jan Pieter, geb. 1757, erfmeier van Opwijk toen de boerenopstand losbrak, onder aanhoudingsbevel gesteld door de Franschen, kon hij tijdig de vlucht nemen; was later opnieuw meier en notaris te Opwijk, alwaar hij overleed op 7-2-1811;

Jozef Bernard, geb. 1760, monnik in de abdij St-Bernard, pastoor te Loenhout en daarna te Gastel, † 14-2-1818;

Maria Joanna, geb. 6-12-1763, † 22-8-1838, gehuwd met Willem Pieter Vereertbrugghen;

Benedictus Paulus, geheeten « Mijnheerken de Lausnay », geb. 1768, † Opwijk, 19-9-1859.

Over de gebeurtenissen te Opwijk, zie : Th. de Lantsheere, *Le dossier d'un Brigand* (Brussel, 1898); Jan de Smedt, *De Sansculotten in Assche en omstreken* (Merchtem, 1898); M. Sacré, *De Boerenkrijg in de kantons Londerzeel en Merchtem* (*De Brabander*, III, 177 vlg.).

De Folklore van de Boekweit

Weinige menschen moeten nog gedenken hebben van de boekweitteelt in Brabant; deze van ons geslacht hebben die fleurende en geurende en gonzende velden gezien in de Kempen of in 't Waasland, maar niet meer bij ons ¹⁾).

Een woord geschiedenis. — Boekweit werd vroeger geteeld in kleine en middelmatige bedrijven, en op lichte, scherpe gronden, dus voornamelijk in de noorderhelft der provincie. Zij was voor deze streken eene kostbare vrucht daar ze er de voor naamste der « morge granen » was. De *murwe granen* ²⁾ worden na den winter gezaaid, in tegenstelling met de *harde granen*, die winterhard zijnde, vóór den winter gezaaid worden. Deze laatste geven merkkelijk grootere opbrengsten dan de eerste, doch, indien het gebeurde dat tarwe, koren of maste luin door den harden winter vervrozen, of indien ze door een zeer nat najaar niet of maar gedeeltelijk gezaaid geraakten, dan waren de murwe granen de eenige redding tegen hongersnood. In goede streken behielp men zich met zomertarwe, doch deze gedijt niet in lichte gronden, en daar was boekweit dus de eenige gepaste vrucht. De boekweit werd geleidelijk verdrongen door den aardappel in den loop van de 18^e eeuw; de opbrengsten waren grooter en bleken zekerder. Gelijktijdig verdrongen de aardappelen de boekweitbloem uit de boerenkeuken.

Doch de zekerheid en het opbrengstvermogen der aardappelteelt gingen opeens aan 't wankelen, toen, in de jaren '40, de aardappelplaag onverwachts en hevig en algemeen in het land verscheen. De oogsten waren onbeduidend en het land beleefde hongersnood. Het betrouwen ging terug naar de boekweit en de vrucht kende, tijdelijk, eene nieuwe uitbreiding ³⁾). Sindsdien zijn nochtans de wisselvalligheden van de aardappelteelt zoo verminderd dat zij de algemeene voedingsteelt voor onze bevolking geworden is, en de boekweit, als teelt, totaal verdween.

De boekweit werd ook geprezen als landzuiverende vrucht; haar dicht gewas versmachtte het onkruid. Doch de aardappelteelt gaf ook dit voordeel.

---

¹⁾ Ik bedoel hier natuurlijk niet de kleine partijen boekweit die in groote jachten gezaaid worden om de fazanten te lokken; noch deze van de biemannen, gekweekt voor den honing.

²⁾ Het woord murw — « morg » — wordt nu nog in W. Brab. gebruikt; men spreekt van « morge » vruchten voor zomervruchten, « morge » appelen voor zomerappelen die niet lang bewaren.

³⁾ Volgens de landbouwstatistieken van 1848 besloeg de boekweit in het Noorden der provincie ongeveer het derde der oppervlakte door de aardappelen bekleed. In Opwijk b.v. telde men circa 36 Ha. boekweit tegen 114 Ha. aardappelen.

De teelt. — Men zaaide de boekweit eerst na half Mei. Het spreekwoord was : *Boekweit mag de Mei gerieken, maar niet zien*; de plant is zeer week tegen laten vorst, en het zaad heeft eene betrekkelijke hooge warmte noodig om te kiemen ¹⁾).

De bloeiende boekweit was eene schoone vrucht : ze was een dikken blok hoog, en hare teer-groene bladeren, roode stengels en troskens wit-roze bloemen spreidden lachende tapijten in de kouters. Boekweit gaf veel honing, die zoo geprezen was als die van de slooren.

De oogst viel na half Oogst, soms nog in begin September. Boekweit werd bij ons gepikt of soms getrokken gelijk vlas. Zij werd in 't veld gestuikt om na te rijpen; zij werd ook op 't veld gedorschen. De bewerking geschiedde nagenoeg zooals voor het sloorzaad. Op een *den*, aangelegd in 't veld, en bedekt met een *denkleed*, zongen de vlegels op maat van « boekweikoeken, boekweikoeken » of van « vloeken-boekweikoeken, vloeken-boekweikoeken » naargelang er vier of zes dorschers op den *den* stonden.

Het boekweitstroo kwam niet in de schuur, maar de boer zette het in een grooten hoop op het hof om het dadelijk te verstrooien onder de beesten. Dit stroo gaf lang mest, dat men prees voor de tarwe, die er weelderig in groeide. Die berg stroo op het hof, waar men half-lijf inzakte, was dagenlang de speelgelegenheid voor de ravottende kinderen.

Boekweitfooi. — In Klein-Brabant bestond de boekweitfooi na het oogsten. Het belang van eene teelt in een bepaald gewest kan men meten aan de fooi die ten beste viel wanneer de vrucht, veilig en zeker, op de hoeve geborgen was.

---

¹⁾ Boekweit is feitelijk geen autochtone plant in Midden- en Westelijk-Europa, doch herkomstig uit het Oosten. Haar invoer is betrekkelijk recent; wanneer juist is niet geweten. Sommigen beweren ten tijde van de Kruistochten; maar dat wordt al licht beweerd voor iets dat uit het Oosten komt. Anderen meenen op het einde der 15^e eeuw, en dit is meer waarschijnlijk.

Meldenswaardig is dat *Dodoens*, in zijn *Cruytboek* (1551), van boekweithrei en -koeken spreekt zooals van eene medicijn die « lichten camerganck maken ende die urine lossen, maer niet veel voedsels bij en bringhen... Ende anders en heeft dit coren gheen cracht die ons bekent es, dan dat het groen cruyt den beesten voor voeder ghegheven wordt, ende dat saet den hoenderen die daer mede op corten tijd vet worden ». Men zou dus wel mogen besluiten dat in *Dodoens'* tijd boekweit nog geen voedingsgewas was voor de menschen.

Dodoens zegt ook « wordt in maghere ende dorre landen ghesaeyet, ende es in Brabant in die Kempen seer ghemeyn ».

Het woord boekweit is samengesteld uit : *boek*, d. i. *beuk* (de vrucht heeft den vorm eener *beukenoot*) en *weit*, d. i. tarwe; in het Duitsch : *buchweizen*, en in 't Engelsch : *buckwheat*. Het Fransche woord *sarrasin*, het Italiaansch *grano saracino*, het Spaansch *trigo morisco* (Moorsch graan) en het Portugeesch *trigo mourcico*, herinneren aan de afkomst uit het land der Sarracenen of Moren, vermoedelijk uit Noord-Afrika, langs de Moorsche bezetting in Spanje om.

De Waalsche naam *bouquette* (van boekweit) zou er op wijzen dat de plant langs Vlaanderen om in deze streek gedrongen is.

« Zoodrà er eenige kilos boekweit uitgedorschen waren goot men die in eenen zak en terstond liep daarmee iemand naar den *bloempelder*.

» De tien laatste schoven werden gedorschen door al de knechten samèn, die er geweldig op sloegen. Dat noemde men « koeken slaan ».

» Als zij thuis kwamen stonden er op tafel groote torens koeken van boekweitbloem ofwel at men *kneukelen* met botersaus »¹⁾).

Bloemmolens. — Om de boekweitbloem te bekomen bestonden er speciale maalinrichtingen : de *bloemmolens* of *bloempelders*. In deze molens werd de kern, die de bloem geeft, uit de doppen van de vrucht gepeld en gebuild. Enkele jaren vóór den oorlog, bestonden er hier en daar nog, verlaten en vermolmd, op oude boerderijen. Zij draaiden met paardenmolen. Hun werk begon voornamelijk in 't « ledige van den tijd », na Allerheiligen, en toen draaiden zij tot laat in den nacht om al de kalanten te gerieven met de noodige boekweitbloem, voor de dagelijksche pap. In de lange winteravonden was zoo een bloemmolen een der gelegenheden waar men eens kon gaan « aansteken ».

In den tijd toen de boekweit in de streek nog in zijn vollen trok was, waren vele van onze wind- en watermolens ook speciaal ingericht voor het pellen. Het volk noemde die molens : de *pelmolens*. De molenaars hadden daartoe een koppel lichte, malsche steenen liggen die vóór den oogst, door vaklieden speciaal moesten gescherpt worden. Molenaars die het niet al te breed hadden, pelden de boekweit met de gewone zwijnaardsteenen. Pellen was niet het werk van den eersten den besten maaldersgast : dat moest met verstand gaan. De steenen moesten juist op hunnen pas liggen om er alleen de pel af te wrijven zonder de kern te pletten. Voor de maalders was het een gulden tijd. Een zucht van een windeken was voldoende om de pelsteenen te doen bollen, en, blies er een goeie wind in de zeilen, dan lieten de molenaars de pelsteenen maar mee loopen met het gewoon gemaal. Na het pellen lieten de boeren de boekweit nog eens door den wanmolen; de gepelde kernen gingen weer onder den maalsteen, terwijl de bakker van 't hof de bruine pellen als ovenheet met de graanschup in den bakoven schoot, de meid ze aanlegde aan den vuurhaard om den brasketel op zijn gemakken te laten voortprosselen, in 't geval de koeter ze in den kafput nog niet had gestampt als mest. Zorgzame boerinnen nochtans wisten de boekweitpellen te gebruiken om de gedroogde hespen te bewaren en versch te houden; ze deden de pellen in een vat, legden de droge hespen er in, en bedekten ze met eene tweede laag pellen.

---

¹⁾ Alf. J. C. in « Ons Volksleven », 1894. Opgegeven voor *Lippeloo*.

De boekweitbloem in de boerenkeuken. — In den tijd, toen op elken graanzolder boekweit lag, was de hoofdschotel van de boerentafel, zoowel voor den dagelijkschen kost als bij feest en fooi, iets van boekweitmeel gemaakt.

Alle avonden, en soms ook des morgens, aten de boerenmensen *boekweitpap*, van zoete melk, of van botermelk. Was er wat feest, of gelegenheid om het volk te tracteeren, met een priesken safran en veel suiker er bij, had men smakelijken *bloempap*. In vele burgersgezinnen was *bloempap* of « *dikken broer* » de hoofdschotel 's Vrijdags en op vastendagen.

Brei van boekweitmeel maakte de boerin voor haar volk als ze eens heel goed gemutst was. Ge laat eerst een kommen melk goed zieden en dan roert ge er de boekweitbloem onder tot ze een stijve deeg vormt zoo iets gelijk de deeg van het broodbakken. Ge laat ze dan nog eens tot groote blazen koken en ge dient warm op. Een brei waar een lepel kan recht in staan, en waar eene kat kan op dansen! In den pluktijd werd er wel eens brei geroerd den Vrijdag als er anders niets te eten was : het volk was er op verslinderd. Op de knechtentafel kwam ze op in eene groote vlaatteil. Deze werd te midden van de tafel gezet, de mannen zaten er rond gewapend met hun ronden lepel. Te midden had de boerin een putteken overgelaten waar een klompken boter lag in te smelten. Het volk kon er op zijn beurt, de eene na den anderen, met zijn lading brei eens tegen de boter wrijven en ze daarna naar binnen werken.

Kneudels of *knuddels*, of, gelijk ze in Klein-Brabant zeggen, *kneukelen*, uit boekweitmeel, is een van die boerengerechten waar kletsoor in zit. De goei smakelijke kneudels zijn nu het land uit van af den tijd dat de boekweit niet meer gekweekt wordt. Als ouwe menschen, die ze in hunnen tijd nog onder den tand hebben gehad, er nu nog eens van open gaan, dan hebben ze al de moeite van de wereld om het water dat van begeerlijkheid in hunnen mond komt, binnengezwolgen te krijgen.

In Brabant kenden onze pachtessen verschillende recepten, het eene meer appetijtelijk dan het andere, om ze gereed te maken. Gewoonlijk gingen ze zó te werk : Ge beslaat in een melkteil het boekweitmeel met een lauw, malsch waterken tot een vettigen deeg gelijk voor het broodbakken, roert er een pint brouwersgist onder, en laat de spijs in de teil, met een properen handdoek er boven op, onder de stoof gisten tot er blazen en kloven in komen. In tusschentijd staat op de stoof ne pot met water te koken. Ge pakt nen ijzeren lepel, liefst nen ronden uit de knechtenschuif, schouwt hem in het heet water, tegen het aanplakken, steekt er mede van de deeg een lepelvol af, dompelt den deegbol vlug onder water en klopt hem zoo van den lepel met een kort slagsken op den boord van den ketel. Laat dan de bollen maar een tijdje op hun gemaksken op en neer brobbelen en naar beliefte onderen zwem-

men. Ge kunt zien dat ze gaar zijn als ge ze met een vork opensteekt, de spijs aan de tanden niet meer blijft plakken en de kneudels van binnen droog zijn gelijk nieuwbakken brood. Met het vischspaan worden ze uit het water opgevischt en op de stoofbuis in de zijg, die in nen pot hangt, te verzijpen en uitdruppen gezet. Boerinnen die er hun werk van maakten en bij het eten ook het oog niet vergaten, zorgden er voor dat de eene kneudel geen erwt verschilde van den andere en wisten zoo den lepel met deeg in het heet water te draaien en te keeren dat de geurige bollen op de tafel verschenen zonder staarten of bekken, zoo rond alsof ze van onder de draaibank kwamen. Warm opdienen. Als het volk te weten gekomen was dat er spraak was van boekweitkneudels, dan staken ze als voorzorg, den broekband een of twee gaatjes lossen om plaats te maken. Op de hoven aten ze de boekweitkneudels met een licht zoetemelksausken waarop een tietsken boter eenige bruine oogen teekende. Boerinnen die aan den werkmans ook iets konden jennen, gingen, nadat de meid de knechtentafel had gezet, met den suikerpot de schotels rond en legden in ieder teloor nen lepel met een vaste en voor iedereen gelijke maat bruin meelsuiker. De knechten roerden het suiker onder de melksaus, legden den lepel of een korstje brood onder de schotel om ze in bergsken-af te zetten en de gesuikerde saus in een plasje te doen bijeen loopen. Een kneudel in vier was de maat voor de knechten die hunnen wereld kenden. Sloekers en wolvers kloven hem in twee door en koeters staken hem in zijn geheel in hunnen oven op gevaar hunnen asem af te snijden en geen ruimte meer te hebben voor de tong om hem naar binnen te werken. Oudtijds, om den afwasch te sparen, dienden de boerinnen de kneudels op de knechtentafel op in de gemeenschappelijke, roode, platte patatenschotel. De saus werd er als een wal rond het kasteel, rond den berg kneudels gegoten en ieder stak er met nen langen arm zijn comportentie af, zorg dragende in zijn streek te blijven en op een andermans veld niet te gaan jagen. Boekweitkneudels werden als lekker geprezen, wanneer ze van buiten slibberig, vttig en malsch waren in den mond en van binnen poeier droog. 't Is treiterig goed. Als ge bij de eerste beten het hemelzoete van dat sausken uw gehemelte voelt plezierig kittelen, het droog binnenwerk van de kneudels op uw tong uiteenvallen en vettig wegsmelten en de donzige buitenkant ze als van zelf naar het keelgat doet schuiven, dan beeldt ge U nog al gemakkelijk in dat ge ervan nen toren, steen voor steen, zoudt kunnen afbreken en wenscht stillekens in uw hart dat ze U in den hemel, in de plaats van de kinderachtige rijstpap, vóór een nooit verminderende schotel boekweitkneudels met een gesuikerd zoetemelksausken zouden laten aanzitten tot in der eeuwigheid amen. Helaas, helaas ! Daar hebt ge een exempel. Spiegelt u naar den koeter. Bij de tweede schotel, zie maar hoe hij verslapt en de maat kwijt geraakt.

Binnenduwen, drinken, zwelgen. En nog een halve telloor vóór hem! « Alles afeten, onbeschofterik! » vermaant de opperknecht. « Mijn vaan toch niet afgeven », peinst hij uit eerlijke schaamte. En hij trekt nog grooter oogen, kropt pijnlijk met uitgerekten hals, slaat blauw uit van 't danig geweld. « Eindelijk, binnen! » Een half kruisken, en... de deur uit met de broek in de hand.

In den tijd, toen de patatten mislukt waren, werden de kneudels opgediend als middagportie in plaats van patatten. Op het einde van het winterseizoen als de patattenhoop zijn ooren heeft ingetrokken worden er nog eens meer kneudels opgediend dan wanneer de kelder nog goed voorzien is van patatten. Maar die kneudels werden geëten zonder complimenten, met een botersausje of simpel met zout.

De overschot van de kneudels, en overschot is er altijd, wordt in het verzip op den keldertrap gezet tot 's anderen-daags, waar ze stijf en hard worden. Moeder snijdt ze dan 's anderendaags open, strijkt er een tietsken boter tusschen en geeft ze aan de kinderen mee naar 't school, die ze dan uit de hand onderwege binnenkroppen.

Voor de huisgenooten worden de kneudels wat beter verzorgd. Ze nemen dan fijn boekweitmeel, beslaan ze met wat geduimde melk en doen er dan eenige krenten in die er met den revolver in geschoten zitten en juist door hun zeldzaamheid een zoete en aangename afwisseling in den smaak te weeg brengen. Soms laten ze zelf de kneudels in zoete melk koken : ze zijn er niet te slechter mee. 's Zondags 's avonds als het mannevolk op hun pinten uit is, is het nog al dikwijls de avondportie van het thuisblijvend vrouwvolk, die er lekker aan smullen en zich een vasten slaap verzekeren voor heel den nacht. Rozijnen zijn ook al wat te duur en een boer gaat niet altijd koopen wat hij op het hof kan vinden. Er zijn er ook die, in plaats van rozijnen, er gedroogde appelschijfkens in steken om er wat zoete zurigheid aan te geven.

Onze buitenmensen maken nu nog kneudels, maar ze doen het nu met gewoon tarwebloem. Dat zijn geen kneudels meer gelijk het placht als er nog goed boekweitbloem was, zuchten de oude mensen.

Boekweitkoeken. Een boerenkermis zonder boekweitkoeken en was geen kermis. Koeken bakken van boekweitmeel had een traditie. Er waren zulke dagen in het jaar dat de mensen zegden : « Vandaag moeten we koeken bakken. » Koeken worden gebakken op Nieujaaravond, Vastenavond, Driekoningenavond, Lichtmis, Allerzielen, soms op de fooi ter gelegenheid van een geborgen oogst. Koeken bakken was een feest, maar ook nog soms een noodwendigheid, wanneer het laatste brood aan 't mes was en er geen genoeg meer op de plank lag vóór het bakken.

Om smakelijke boerenkoeken te bakken moet men boekweitmeel hebben.

Koekenbakken uit verkort van brood dat gaat nog al rap. Ge beslaat eenige handvollen boekweitbloem in een kom-meken, met wat water en een priesken gist : wilt ge er nog wat meer stevigheid aan geven giet er wat melk in en kluts er een ei in, als ze niet te duur zijn, en als de deeg onder de stoof goed gegaan is, begin te bakken. Op de stoof moet ge daarvoor een hoog en klaar vuur hebben : is het een traag vuurken dan drogen de koeken uit en bakken niet. Op ieder boerenhoveken hebben ze in het waschhuis aan nen nagel een koekepan hangen. Om te smeren neemt ge een stuk spek, zorgt er voor dat er nog een goei brok van het harde verken-svel aanzit, steekt er met al uwe macht een vork in en ge hebt het geefste smeersel dat ge kunt uitdenken. Als de koek aan den eenen kant goed en bruin gebakken is, moet ge hem keeren. Voorzichtige oudjes die niet meer zeker zijn van kunnen slag, keeren met een potdeksel; andere die meer behendig zijn, wippen den koek omhoog, doen hem keeren in de lucht en vangen hem juist op in de pan.

Het is wat anders als er veel koeken moeten gebakken worden voor een groot huishouden. Op een pan kunt ge zoo-veel niet bakken als ze er kunnen opeten en als de jongens maar alle halfuren er eentje op hun beurt kunnen krijgen onder den tand dan kunnen ze nen heelen dag koeken eten zonder verzadigd te zijn, en vragen dan nog op het einde nen boterham tegen den honger. Ze ineens laten dooreten dat ze dik staan dat is de boodschap, en nog het profijtigste. Op de groote hoven waar er veel monden en buiken te vullen zijn hebben ze nu nog een koekenbakkenijzer waar ze drie koeken te gelijk kunnen op bakken. Het is een plaat in plaatijzer op drie ijzeren pikkelen waaronder ze in den haard vuur maken. Het beste vuur is een stroovuur dat blijft als men gedurig aan steekt nog het gelijkste, terwijl met hout ge nu eens een hel hebt en daarna, als ge er versche stokken ondersteekt, een koud vuur. Op het hof, als de geplogeneheid eischte dat er zouden koeken gebakken worden, moest het in 't groot geschieden. De boerin besloeg een heele melkkuip met boekweitmeel, deed er brouwersgist in en liet alles maar goed gaan : hoe hooger de deeg ging hoe meer koeken men mocht verwachten. Om zoo een bakte te doen moest men ten minste met twee zijn. De bakker zat op een laag banksken te zweeten voor het heet koekenijzer, nevens hem zat de stoker met rond hem een heelen hoop bussels lang korenstroo; gedurig aan trok hij er regelmatige handvollen uit, plooiden ze in twee en legde ze volgens een zekere volgorde onder het ijzer. De bakker smeerde het ijzer met spek, goot met den dienlepel altijd dezelfde maat deeg op het ijzer open, hing den dienlepel die gédiend had uit te druppen aan de leuning van een stoel, derwijze dat de spijs aflekte in de deegkuip, en dan behendig draaide hij met het koekenbakschupken de koeken om. De koeken die veerdig waren schoot hij haastig op de

patattenschotel opeen en terug moest hij haastig smeren en opscheppen en keeren. Het moest rap gaan, vandaar nog het gezegd : « dat gaat in zijn werk gelijk koeken bakken ».

De meid kwam op geregelde tijden af om de gebakken koeken weg te halen en ze op te dienen. Onze boeren aten de koeken met wat smout gesmeerd, de meesters streken er boter op en voor de kinderen werd er bruinsuiker opgestrooid. De koeken werden uit de vuist geëten. Het werkvolk plooiden ze toe in twee of in vier en voor hen was een koek maar een gapen en zwelgen. Vrome menschkens wanneer ze koeken baktten draaiden den eersten koek in 't vuur voor de geloovige zielkens. Het laatste van de deegkuip werd nog eens aangelengd met wat melk of spoeling van den melkemmer en in den laatsten koek bakte men het laatste stuk smeersel. Als er veel koeken te bakken waren, gelijk in den pluktijd, was het smeren met een stuk buikspek geen avance : praktische boerinnen gebruikten afgesmolten vet, in een kommetje nevens het vuur. Op een wissenstok draaiden ze een stuk oud lijnwaad, doopten het in het malsche vet en smeerden zoo de pan. De bakkers waren gewoonlijk mansmensen, want het was te lastig; de stoker was de koeter die natuurlijk het recht had al de mislukte koeken ter plaatse in verzekerde bewaring te brengen. Doch het was wel ook eens een fijne streek vanwege de boerin, den koeter er bij te zetten. In den beginne scheen hij onverzadelijk, maar na een vier of vijf koeken was hij al bedwelmd door de vetreuken en als ze dan 's avonds op tafel kwamen kon hij geen koeken meer zien noch gerieken en draaide liever nen kant brood af.

De koeken voor 's anderendaags worden met opgestapelde schotels naar den kelder gedragen waar de meid ze propertjes op versch korenstroo uitspreid om te drogen en uit te luchten. 's Anderendaags smaken ze nog eens zoo goed als ze op de koekenbakkenpan nog eens verwarmd worden. Jongens die met Driekoningenvond zich verkleeden en hun liedeken komen zingen aan de pachthovenpoort krijgen ook een koekenbak als geschenk. Het is ook de gewoonte dat wie een koekenbakkenijzer gaat leenen het terug brengt met een pak koeken, twee voor ieder van de huisgenooten. Als er koeken gebakken worden is het nog de gewoonte van aan de naaste familie die dicht bijwoont ook een teloor van de schoonste koeken te dragen gelijk voor een zende van de verken. Dat onderhoudt de vriendschap. In den tijd mocht de pastoor ook nog eens mededeelen.

Het wil altijd precies lukken dat, als er koeken gebakken worden, het een of het ander bezoek op het hof komt. De boerin zegt dan dat ze het schijnen te gerieken. Ook als er koeken gebakken wordt in de gemeente, rieken de voorbijgangers het altijd en ze snuiven hunnen neus op en zuchten : « Daar zijn ze er weeral ne keer bij ».

A propos van koeken bakken weten de menschen in

't Brabantsche te vertellen over Sint-Pieter en hoe hij zijn kaalkop kreeg. Ons Heer en Sint-Pieter waren eens op trek om te gaan prediken en, terwijl ze daar voorbij een huizeken gingen, geroken ze dat er koeken gebakken werden. Ze hadden alle twee grooten honger. « Hier zijn ze aan 't koeken bakken » zei Sint-Pieter. « Ga ne keer binnen, man », zei Ons Heer, « en vraag of er geen beetje overschot bij is voor ons ». Sint-Pieter trok binnen en Ons Heer bleef buiten op den weg staan wachten.

Daar was daar juist een oud vrouwken bezig met eenige koeken te bakken. « Vrouwken, zei Sint-Pieter, is er niet een koeksken te veel voor nen reizenden passant die honger heeft? » — « Bah ja 't man, zei 't vrouwken, pakt nen stoel en zet u ». En ze bracht hem den eenen warmen goed gesmeerden koek achter den anderen. « Wel bekome het u », zei 't vrouwken. — « God loone het u », zei St-Pieter en stak den eenen koek na den anderen binnen. Als hij niet meer kon en zijnen buik goed afgewreven had stond hij op : « Vrouwken, zei hij, ik heb daar nog nen compagnon buiten staan die niet durft binnen komen, schiet er voor hem ook niet een broksken over ? » — « Ter eere Gods », zei 't vrouwken, en ze gaf aan Sint-Pieter nen heeten koek in de hand. « God zal 't U loonen », zei Sint-Pieter. Maar als hij in den achtervloer gekomen was peinsde hij bij zich zelf : « Da's een appelken tegen den dorst », en hij nam zijn klak af en legde er den heeten koek in en zette ze op zijnen haarbos. « Hawel ? » zei Ons Heer, toen hij Sint-Pieter zag afkomen. « Slecht volk », zei Sint-Pieter en hij veegde met het averecht van zijn hand het vet uit zijnen baard. Maar Ons Heer, die alles wist, peinsde veel maar zegde niets. En ze stapten maar altijd voort op de heete baan. Maar Sint-Pieter begon te zweeten en de druppels zweet en het gesmolten vet druppelden maar altijd voort van zijn kaken, daar en was geen vegeen aan, zijn mouw was al blinkend van 't vet. « 't Is stikkend heet », zei Sint-Pieter. « Maar waarom langt ge uw klak niet af ? » vroeg Ons Heer. « Ik ben nog al week tegen de vallingen », zei Sint-Pieter. Maar op het einde kon Sint-Pieter het niet meer houden. Hij viel op zijn knieën voor Ons Heer en zuchtte om vergiffenis. « Pardon ! » snikte hij. En o gruwel ! toen hij den koek afnam was hij bezet met al het hoofdhaar van Sint-Pieter. « Dat komt er van, man », zei Ons Heer, « als ge Ons Heer wilt bedriegen ». En van toen af aan had Sint-Pieter nen kletskop.

Benevens de gewone koeken en de smakelijke spekkoeken kent de Brabantsche keuken ook de groenkoeken.

Groenkoeken met boekweitbloem, is iets voor den Uitkomen. Hoe meer verschillende soorten van groen er in voorkomen hoe verscheidener de smaak.

Gewoonlijk is het alleen suikerij of straausalade (*taraxacum*), straausalade als ze nog malsch is, en nog niet in de bloem, eenige takjes hippelij (*matricaria camomilla*), de

botten van zwarte aalbessen, van vlier en haagdoorn, een taksken rijnvaren (*tanacetum*), een' beetje salie en madeliefkens wordt allemaal ondereen zeer fijn gesneden, rouw gekapt en onder den deeg gemengd¹⁾.

In de streek weet men nog altijd te spreken van den groendoktoor van Buggenhout die de specialiteit had van de groenkoeken; voor alle ziekten moest ge groenkoeken eten, natuurlijk voor de maagpijn waren het bittere kruiden; wie het op 't water had moest er andere kiezen... Nu boekweitkoeken en boekweitpap wordt door de menschen geprezen als goed zijnde voor 't water te lossen.

Koeken die niet opgegaan zijn noemt men *stijve nekken*, of *slempers*, waarmede ge nen boer van zijn paard zoudt slaan. Nu dat de boekweitbloem op het hof niet meer te vinden is, bakken de boeren hun koeken met gewoon tarwebloem, maar dat en is toch dat niet meer.

Op de hoeven hangt het schupken voor het koekenbakken in de schouw nevens de sporen, den breidel en het gaffelken voor de hesp.

De kroon van de kermistafel, in Noord-West-Brabant (ook in 't land van Dendermonde) was een *hond* van boekweitbloem. *Hond* of *Jan-in-'t-zaksken* is een grooten bal van boekweitdeeg met *korrenten* er in, en die men in een zaksken in water laat zieden. Men eet hem met gesmolten zoete boter. Nu nog is hond een gemoedelijk nagerecht, doch de toespijs is nu meest eene gevaniljeerde roomsaus. Bij 't eten van hond vertelt men altijd het lotgeval van het vrouwken dat haar hond gezoden had in den moor, waar hij, gezwollen door het zieden, niet meer uit en kon...

* * *

Boekweit wordt ook nog gebruikt voor het vetten van de kiekens. Tegen kermis, een eerste mis, een bruiloft of dergelijke feestelijkheden hadden onze boeren de voorzorg eenige kiekens in het vetkot te steken. Ze kozen daarvoor een warme plaats halfdonker en ver van alle lawijd waar de beesten konden gerust eten, mest maken en eten om weerom mest te maken. Onze boeren kozen daarvoor haantjes vooraleer dat ze vurig werden. De koten waren enge bakken waar het kieken zich niet kon draaien en het minst mogelijk moest verroeren. De bakken waren van onder met lattewerk voorzien voor het doorlaten van den drek. Vooraan ook nog een lattewerk van pannelatten waardoor de gefolterde beesten den nek konden doorsteken. Het gebruik van kapuinen is nu uit de mode geraakt. Drie keer daags op hetzelfde uur kregen

¹⁾ In de streek van Dendermonde neemt men, benevens suikerij, de jonge spruitjes van doovenetel (*lamium album*), kruidje-door-dentuin (*glechoma hederacea*), framboos, hinnebes (zwarte aalbes), wilde vlier (*aegopodium podagraria*) en eenige vioolblaadjes. — De Bo geeft voor West-Vlaanderen de volgende kruiden op : celiadoone (*chelidonium majus*), mater (*matricaria*) en tenkte (*tanacetum*).

de beesten hun baksken vol met een dunne pap van boekweitmeel en botermelk of wel afgeroomde melk; drinken. Kregen de beesten niet : tegen den dorst moesten ze maar eten van de pap. Op de molens werd dit kiekenmeel gemalen met pel en al : het was bruin meel en het was gekend dat de maalders als bedrog nog al soms wat korenmeel er onder maalden en om er de kleur aan te geven de pellen van de boekweit alleen lieten meemalen. Alle kiekens pakten niet op de boekweit. Ook liet men ze eerst nen dag of twee uitvasten en dan den derden dag moesten ze wel van honger de brei oppikken. Eens dat ze er den smaak van weg hadden pikten ze er maar op los, onbewust natuurlijk van het lot dat hun te wachten stond. Ze waren op snee als hun oogen wit schenen en het vel onder de weggeblazen buikpluimen sneeuw wit en donzig was. Kiekens met boekweitbloem gemest waren wit en malsch van vleesch. Het echt Brusselsch kieken wordt nu nog gemest met boekweit in Merchtem en Londerzeel.

Henri PAUWELS.

Oude Kaartboeken

Een oude kaart, 't zij van een dorp of van een landgoed, is een aanschouwelijk blad dorpsgeschiedenis. Daarom is het niet ongelegen, bij het verschijnen van eene dergelijke kaart in ons tijdschrift, zooals laatst bij het artikel over het hof van Tasseniers, een wandeling te doen in 't verleden. **Uit oude kaartboeken** kan aldus eene nieuwe rubriek worden voor het tijdschrift.

En er weze terloops op gewezen hoe noodzakelijk het is een inventaris te maken van de oude kaarten onzer dorpen en gehuchten, die thans nog te vinden zijn, niet alleen in het Rijksarchief, maar ook in de gemeentehuizen en in de private archiefverzamelingen.

GALMAARDE IN 1631 ¹⁾

Van die afgebeelde kerk bestaat alleen de toren nog; de kerk werd verbouwd en vergroot in de 18^e eeuw. Hier staat de toren boven de viering; deze schikking, die algemeen was in 't naburige Oost-Vlaanderen is veeleer zeldzaam in Brabant²⁾. Bij het vergrooten der kerk werd het koor, dat in

---

¹⁾ Volgens de kaart uit het Kaartboek van de Abdij van Vorst, waarvan afbeelding in n° 11-12 van den laatsten jaargang.

²⁾ Op dezelfde kaart staat eene afbeelding van het kerkje van Waarbeek (Wertbeek), dat denzelfden trant vertoont. Dit kerkje werd, in de laatste eeuw, deerlijk verbouwd.

't oosten stond, afgebroken, en de hoofddeur der kerk kwam onder den toren, terwijl het koor nu heelemaal in 't westen kwam; de oorspronkelijke kerk met centraaltoren, werd de huidige kerk met hoektoren.

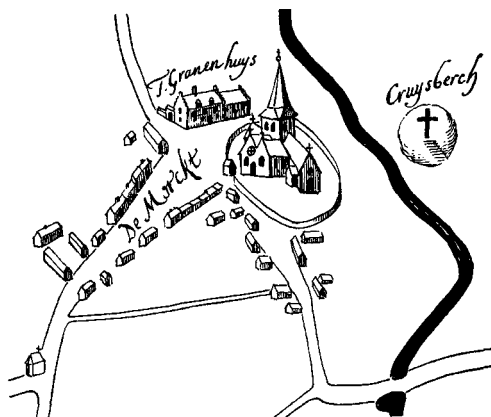
De pastorijs, achter de kerk, alhoewel gebouwd in de 17^e eeuw, bestond daar nog niet in 1631. Het « graenhuis » ook « 's heerenhuis » genaamd, behoorde de heeren van Galmaarde toe; het bestaat nu nog, doch... onder eene cementen beplakking.

De groote stede, beneden de markt, droeg den vreemden naam van « de duizend perijkels »; zij was een hof met brouwerij dat, te dien tijde, een eigendom was van Sr Jan Robijns, burgemeester van Galmaarde; zijne nazaten, een der voornameste familiën der gemeente, wonden er gedurende verscheidene geslachten. Het huis is deze laatste jaren verbouwd geworden en heeft zijn oorspronkelijk schoon er bij ingeboet.

In 't midden van het pleintje op de splitsing van den weg, staat nog altijd de oude O. L. Vrouw Kapel. De houten windmolen, de oudste van Galmaarde, is verdwenen.

De « Cruysbergh » in 't midden van de meerschen op den linker oever van de Mark, bestaat nu nog; alhoewel er veel aarde afgevoerd geworden is, heeft hij nog een merkwaardigen omvang. Heel waarschijnlijk hebben wij hier met een oude schans uit de hooge middeleeuwen te doen. Het oprichten van een calvarieberg op deze « mot » moet wel in verband staan met de H. Kruisvereering in de kerk van Galmaarde.

Hooger op, in de vallei van de Mark staat op de kaart het « huys van Jonker van Etten ». Dit is het *kasteel van Heetvelde*, een achterleen van het land van Edingen, op grondgebied van Thollembeek. Hier woonde het geslacht der van Heetvelde's; het goed kwam aan de van Etten's door het huwelijk van Honorine van Heetvelde met Adriaen van Etten. Hun zoon Nikolaas erfde het goed, hij stierf in 1616. In 1631 was het in het bezit van Jonker Pennan, gehuwd met Joanna van Etten. Van het oorspronkelijk landgoed blijft er, buiten de kapel, maar weinig meer over ¹⁾.

De dorpskom van Galmaarde volgens het Kaartboek van 1631.

P. L.

¹⁾ Zie *Peremans*, *Geschiedenis van Thollembeek*.

Uit Oude Papieren

LEERBEEK. — *Overeenkomst tusschen den bailly en den meyer, nopens de bepaling van hunne wederzijdsche rechten, begin 18^e eeuw.* Alsoo tusschen den Bailly, den hr. Francis Ferdinand de Fraye, der parochie en de heerlijkheid van Leerbecque, ende Jacobus Tonduers, meyer, over de gerechtigheden die den eenen ende den anderen pretendent te hebben aengaende hunne fonctien, stont dispuet ende proces voor te vallen, om het selve te preveneeren syn metter minnen met malcanderen geconvenieert op de volghende conditiën te weten :

Dat de Bailly sal hebben, gelyck voordesen altijd syne voorsaeten hebben gehad, tsynder directie alle hetgene raect de hooghe juridictie.

Item alle de groenboeten voorvallende op den bosch ende goederen de heeren van Leerbecque toebehoorende.

Item het overstaen ende stockslagh van alle de vercoopinghen die den heere van L. sal doen doen van houte op synen bosch ende goederen.

Item het overstaen ende stockslagh van de verhueringhen van kercke en arme goederen.

Item het overstaen van de kercke ende arme rekeninghen, geven ordonnantien ende tgene diensaengaende d'administratie der goederen can raecken.

Item de prochienrekeninghen en oock het overstaen.

Item sal hebben oock als voren de beleyden der straeten, waterloopen ende weggen binnen de selve prochie.

Item het overstaen der rollen van alle de saecken die den Bailly nomini officii sal commen aen te stellen als oock degene die souden aengesteld worden ten privaeten naeme van den meyer.

Ende de meyer sal hebben den stockslagh van alle andere publieke vercoopinghen die binnen L. sullen geschieden soo van hout, meubelen, als verpachtingen van settinghen van hout eenige particuliere den Bailly absolutelyck willen aensoecken, in welke gevalle alleen den selven B. zal mogen houden den stockslagh als in de verkoopinghen van hout van den heere.

Item sal de meyer hebben het overstaen der rollen.

Item het staen over de goedenissen.

Item de resteerende voorvallen ende groenboeten.

P. L.

Toponymie van Beersel

INLEIDING

I. — GEOGRAPHISCHE SCHETS

De gemeente. — De gemeente Beersel maakt deel uit van de provincie Brabant, arrondissement Brussel, kanton Ukkel. Zij ligt op 10 km. ten zuiden van de hoofdstad. De aangrenzende gemeenten zijn : in 't noorden, Drogenbosch, op 3 km. afstand, van dorp tot dorp; in 't oosten, Linkebeek, op 2,5 km.; in 't zuiden, Alseberg, op 4 km., en Laakt of Lot (tevoren Dworp), op 3 km.; in 't noord-westen, waar de Zenne, over een langen afstand, de grens afteekent, St-Pieters-Leeuw, op 6 km. — Andere naburige, niet aangrenzende gemeenten zijn nog : Ukkel en St-Genesius-Rode, op 5 km.; Dworp, 5,5 km.; Buizingen, Huizingen en Ruisbroek, 6 km.

Het grondgebied van Beersel beslaat een oppervlakte van 632 ha.

In 1786 telde de bevolking 809 zielen; in 1831, 1068; in 1846, 1316; bij de algemeene volkstelling van 1930, 2504; op 31 Dec. 1934, 2562 zielen.

De bodem. — De Beerselsche bodem vormt een zandachtige heuvelrug die steil uitsteekt boven de Zennevallei. Op de hoogste punten, in den zuid-oosthoek, ligt Asschiaansche klei aan de oppervlakte, omringd van strooken Lediaansche en Lakeniaansche lichtere gronden : dit is het vruchtbaarste gedeelte van de gemeente (het Hoogveld, de primitieve dorpsakker). Het grootste gedeelte van den bodem bestaat uit schrale, alleen door noesten arbeid vruchtbaar geworden Bruseliaansche en Ieperiaansche zandgronden. Op de helling, parallel met de Zenne, komen smalle strooken Ieperiaansche klei en Landeniaansche zavel aan de oppervlakte. Die Landeniaansche laag reikt zelfs tot vlak tegen de Zenneoeveren op de noordelijke helft van den loop der rivier, zoodat aldaar bijna geen alluvium te vinden is. Daarentegen is de strook quaternair alluvium vrij belangrijk op de zuidelijke helft, zoodat aldaar een breede beemd kon tot stand komen.

De waters. — Het grondgebied van Beersel ligt op den rechteroever van de rivier de *Zenne*, die daar in kronkelige bochten en hammen haar definitieve bedding gevonden heeft. In de vroegere middeleeuwen spreidde die bedding zich uit, bij winterseizoen, over de heele strook broekland thans ongeveer afgeteekend door de hoogtecurve 25. Op den tegenover

liggenden oever (St-Pieters-Leeuw) is het broekland her- schapen in beemden; daarbij werd de waterafvoer verzekerd door een aantal kunstmatige grachten, leibeken of laken.

Van het hooge heuvelland komen dan eenige smalle beekjes, in hun diep uitgeholde dellingen, naar de Zenne toe gespoeld : 1. de *Zitterbeek*, op de grens Beersel-Lot; — 2. de *Laar-* of *Rollebeek*, ontspringend in het Laar, die de waters opvangt van de *Laak*, ook *St-Lambrechtsbeek* geheeten, omdat zij haar oorsprong neemt bij het oude St-Lambrechtskapel- leken, die de burgwallen van 't slot Beersel van water voorziet; vereenigd vormen deze beken de *Zwerdbeek* of *Breedegracht*, voornaamste leibeek in de beemden; — 3. de *Kelleborre* en een paar kleinere borren in de buurt; op dit beekje heeft een watermolen gestaan, die al vroeg verdween, denkelijk bij gemis aan water in de droge seizoenen.

Op Dachelberg ontstaat de *Zand-* of *Fleurbeek*, die bene- den Drogenbosch in de Zenne uitmondt.

Te Dweerbosch en bij Schavei ontspringen bronnen die, langs het Schoudendal, naar de *Linkebeek* vloeien.

De hoogten. — Beersel vormt een hooge heuvelrug, met grillige bulten en bergen. De bodemhoogte schommelt tusschen 24 m. (de Zenne, op de grens Drogenbosch) en 119 m. (op 't Hoogveld, bij 't Sanatorium van Alseberg). Het lage wei- land bij de Zenne vormt een strook van ongeveer 500 m. diepte, te Zittert, op de grens van Lot; die streep versmalt tot 100 m. en minder, in 't noordelijk gedeelte. Onmiddellijk daarnaast begint de helling van den berg, die op sommige plaatsen zeer steil is, om dadelijk hoogten te bereiken van 80-90 m. : de dorpskom, met de kerk, ligt op 85 m. hoogte; *Schreiberg*, 30-50 m., waarop volgt *Dachelberg*, 50-75 m.; *Heiberg*, klimt van 50 tot 90 m.; *Waaienberg*, van 40 tot 100 m., steil boven de Laak. — In het zuidelijk gedeelte klimt het heuvelland lang- zamer : het kasteel, beneden den heuvel waarboven het dorp ligt, op 700 m. vogelvlucht van de Zenne, bevindt zich op hoogtecurve 35; de bodem klimt dan in lange glooiing en bereikt weer 90 m. op de *Laarheide*; 100-120 m. op het *Hoog- veld*. De hoven Dweerbosch en Schavei, bij de bron van beken gelegen, bevinden zich op de curve 85. Andere hoogten zijn nog : *Boterberg* (grens Linkebeek), 70-95 m.; *Koekelberg* (evenzoo), 70-100 m. — Dit hooge land vormt geen evene vlakke : overal, in de plooiën van den bodem, liggen de grillige *dellen* (Nekkersdelle, Meinaardsdelle, Dweerboschdelle, enz.).

Verkeerswegen. — Eén belangrijke oude baan loopt over 't grondgebied van Beersel : de heerweg van Brussel (Hoog- straat, Hallepoort) over St-Gillis, Ukkel en Buizingen, naar Halle, Bergen en Parijs. Deze drukke handelsweg liep echter niet door de dorpskom Beersel, doch recht van Kalevoet naar Kesterbeek over Laarheide. Een gewone rijweg verbond het

dorp Beersel, eenerzijds met Kalevoet en den heerweg, anderzijds met de Zennebrug te Laakt. Deze weg is de Dorpstraat van Beersel geworden en de voornaamste verkeersader.

In 1704-06 werd de steenweg van Brussel op Halle aangelegd op den linker Zenneoever, zoodat de oude baan over Beersel het grootste gedeelte van haar verkeer verloor. In 1741 werd de steenweg Kalevoet-Alseberg rechtgetrokken en gkasseid.

Voor enkele jaren werd de rechtstreeksche spoorverbinding Brussel (Leopoldswijk)-Halle, dwars door het Beerselsch grondgebied, tot stand gebracht; doch er is geen station te Beersel.

Woningen. — De kleinere hoeven zijn van het Brabantsch langgeveltype; de grootere zijn gebouwd op kwadraatplan, in gesloten orde (*Hof te Schavei*, *Hof te Dweerbosch*, *Hofhongerij*). Alleen het kasteel of slot (thans ruïne) is omwaterd.

Bewoningstelsel. — Het oude Beersel vertoont een geconcentreerde bewoning langs straten. De oudste en voornaamste agglomeratie is wel het dorpscentrum, het primitief Opbeersel. Daarentegen schijnt Neerbeersel aanvankelijk een geïsoleerde hoeve geweest te zijn (denkelijk de eerste nederzetting Beersel), waaromheen dan later een klein gehucht ontstond. Een derde (straat)gehucht ontwikkelde zich langs de oude Hallebaan, te Laarheide. In deze omgeving was al vroeger een afzonderlijk hof, Houtem, tot stand gekomen. De andere groote hoeven : Dweerbosch, Schavei, Hofhongerij, zijn latere stichtingen en bleven, tot heden, afgezonderd liggen in 't midden van het veld.

Het centrum rondom de kerk is een klein Brabantsch ronddorp, uitgegroeid tot een belangrijk straatdorp.

Gehuchten. Als gehuchten worden opgegeven : *Kalevoet* (agglomeratie met stadskarakter, vooral op Ukkel, Drogenbosch en Linkebeek), *Laarheide*, *Neerbeersel* of *Dachelberg*, en *Neering*. — Op de militaire kaart staat nog *Meigemeheide*, doch dit gehucht ligt veeleer op Alseberg. Guyot (Dictionnaire des communes, hameaux, etc.) geeft nog *Boterenberg* op : dit is een nieuw gehucht van enkele huizen langs de oude straat naar Kalevoet. — Het zijn alle straatgehuchten.

Economische toestand. — In 1686 besloegen de gronden met akkerbebouwing 533 bunder, hetzij ongeveer 74 % van de totale oppervlakte; — het weiland, 100 bunder, of 14 %; — de bosschen, 81 bunder, of 11 %; — er waren verder nog 7 bunder « gemeente » en 2 bunder vijvers.

In 1846 was er nog 24 ha. bosch, 1 ha. heide en 2 ha. woeste grond. De bosschen zijn nu bijna alle gerooid; er blijven nog enkele ha. beboscht in Kleertbosch, Dweerbosch, Dekt, naast mindere boschjes hier en daar.

Toch is Beersel niet meer de zuiver landbouwgemeente van vroeger. Wel is landbouw nog het voornaamste bedrijf van de bevolking, met, als locale specialiteit, het vervaardigen van « Brusselsche kaas » of « stinkaard »; er zijn geen fabrieken zooals in de naburige gemeenten Lot, Drogenbosch, Ruisbroek, Ukkel; het getal echter der menschen die hun dagtaak vinden in de fabrieken of bureelen van de Brusselsche agglomeratie groeit gestadig aan. Daaraan is trouwens ook de vermeerdering van het bevolkingscijfer toe te schrijven : bijna 100 % sedert 1830. Die aangroei is nochtans geringer dan in enkele omliggende gemeenten : Lot, 250 %; Drogenbosch, 600 %; Ukkel, 770 %; Ruisbroek, 900 %. Dit laat zich verklaren door het feit dat spoorweg en vaart buiten de gemeente liggen en er dus geen fabrieken opgericht werden. Beersel, als voorgemeente van Ukkel, wordt veeleer een villadorp.

II. - HISTORISCHE SCHETS

Op het einde van de 8^e eeuw maakte het grondgebied van Beersel deel uit van het uitgestrekt landgoed, waarvan St-Pieters-Leeuw het middelpunt was, en dat vrouw Angela aan St-Pieterskerk te Keulen schonk. Op dat oogenblik vormde de Beerselsche bodem nog een schier onontgonnen « wastine », een kale heide hier en daar met kreupelhout bewassen, de voorhang van het Zoniënwood dat toen nog het grootste gedeelte van Rode en Linkebeek bedekte. Denkelijk behoorde dit alles bij de parochie Dworp, alwaar we vroege frankische nederzettingen aantreffen (Meigem, Helderigen, Wouweringen). Te Beersel werden noch romeinsche, noch frankische oudheden gevonden.

De stichting van 't hof Beersel kan nochtans niet veel later dan het begin van de 9^e e. geschied zijn, zoo we het *Bersalis*, gelegen « *in pago brabantensi* », uit een diploma i.d. 23 Maart 847, mogen vereenzelvigen met ons Beersel. In deze oorkonde ¹⁾ schenkt Karel de Kale een aldus genoemd en gelocaliseerd goed aan de conventueele *mensa* van het klooster Saint-Amand op de Scarpe. Er zijn wel bezwaren tegen deze indentificering : het is moeilijk te verklaren hoe de koning kon beschikken over een goed dat nog zoo pas in het domein van St-Pieters-Keulen lag; er is later geen spoor meer te vinden van eenig recht van Saint-Amand te Beersel. Anderzijds is er geen ander Beersel in het oud Brabantsch pagus bekend.

Wat er van zij, de oorsprong van Beersel is wel te zoeken in een hof Beersel, dat we localiseeren te Neerbeersel, noordwaarts van de huidige dorpskom (*Opbeersel), ter plaatse geheeten Ouborg, bij de Kelleborre, niet ver van de Zenne.

¹⁾ Uitgegeven door Ch. Duviolier, *Recherches sur le Hainaut ancien* (Bruxelles, 1865), bl. 297.

Daarnaast ontstond, misschien een paar eeuwen later, een kleine landbouwersagglomeratie op den Heiberg (de zuidelijke kant van het huidig dorpscentrum, bij het pleintje vóór de kerk). Ter onderscheiding ontstonden dan de benamingen Neerbeersel (het primitieve hof, thans gehucht) en Opbeersel. Deze laatste benaming moest al vroeg verdwijnen (is ons niet meer bekend uit de oorkonden), om kortweg Beersel te worden.

Het was deze boerengemeenschap die het grootste gedeelte van den Beerselschen bodem ontgon, zoodat zij weldra te harer beschikking had, in gemeenschappelijk gebruik : 1. het *Beerselveld* of *Hoogveld* (niet « kouter » genoemd, wat een aanwijzing is voor een betrekkelijk late ontginning); — 2. den *Beerselbeemd*, langs de Zenne; — 3. het *Beerselbosch*, waarin een « laar » waar de gemeentenaren hun brandhout mochten halen. Voor de watervoorziening werd een bron benuttigd en, te oordeelen naar den naam (« laak »), gedeeltelijk afgeleid. De « gemeyne borrewegh » was nog bekend in de 18^e eeuw.

De kerk, tot in de 12^e eeuw eene afhankelijkheid van deze van Rode (die dus ouder moet zijn), ontstond als bidplaats voor de boerengemeenschap. Patroonheilige der kerk is Sint-Lambrecht, bisschop van Luik (geb. omstr. 800). Gedeelten van den gemeente-akker (2 bunder in elk der 3 gewannen van het Hoogveld), van den beemd (*Kerkenbeemd*) en van het bosch, werden bepaald als dotatie van de kerk; andere perceelen werden aangewezen voor den parochiepaap (*Priesterage, Papenblok, Papaard*; dit laatste gelegen bij den borreweg).

Een gedeelte van het Beerselveld stond ter beschikking van den meier of « hofjonger » (*Hofhongerij*).

Intusschen was ook, op den rand van het bosch, het hof *Houtem* opgericht geworden; de bewoners er van ontgonnen het Houtemveld.

De vrije boerengemeenschap van Beersel stond rechtstreeks onder het gezag van de hertogen van Brabant en hunne voorzaten, vertegenwoordigd ter plaatse door den meier van Rode. Met St-Genesius-Rode en Alseberg, vormde Beersel langen tijd ééne schepenbank.

De hertogen van Brabant hadden, zooals bijna overal elders de grondheeren gedaan hadden, de hand gelegd op de kerkelijke inkomsten en het patronaat van de kerk van Beersel. Al vroeg moeten zij nochtans hun rechten te Beersel in leen afgestaan hebben aan een tak van de Brusselsche kasteleinen, die dan ook het *cognomen* « van Beersel » hadden aangenomen. In 1276 zien we Leo van Beersel, gepraamd denkelijk door de kerkelijke overheid, afstand doen van de kerkelijke tienden en van het begevingsrecht te Beersel, welke hij in leen hield van den hertog van Brabant, ten voordeele van de abdijs Vorst. Deze abdijs bleef in het bezit er van tot hare afschaffing. Deze tienden omvatten : de volle en novale tienden, de hooi-

vleesch- en houttienden, over het heele gebied van Beersel, uitgezonderd op 20 bunder, voorbehouden aan den pastoor. Het kapittel van Anderlecht hief « smalle » tienden op ongeveer 30 bunder op 't Schaveiveld, te deelen met Vorst en de kapelanij van Beersel (« *schaveijgeldt* »).

In 1300 schonk hertog Jan II zijn jachtrecht, te Beersel, Alseberg en Rode, te leen aan Godevaard van Hellebeke, die toen het slot van Beersel bewoonde. Misschien was het deze die den eersten burcht opbouwde ter plaatse waar nu nog de schilderachtige puinen te zien zijn. Dit kasteel ligt beneden den berg, ten zuidwesten van het dorp, naar Laakt toe. In een heuvelstreek als Beersel is het al zonderling een burgslot in het dal aan te treffen; waarschijnlijk werd de plaats verkozen omdat het mogelijk was aldaar een breeden waterwal omheen de gebouwen aan te leggen.

De jachtwarande van Beersel bestreek de heele oppervlakte van Beersel en Alseberg en grensde aan de warande van Boesdale onder Rode. Zij wordt als volgt beschreven, in 1486 : « Yerst beghinnende aende zenne in zwertbroeck aen die heerlicheyt van droegenbossche, streckende al de zenne op tot aen die goeden van der zittart, ende alsoe aenden zitterbosch op ten hove van meygem toe, ende alsoe den dorpschen wech ter wachtwilligen toe, ende van daer den wech ter moelen ten broeke toe, ende soe die beke op doir Alsenberghe te Rode, ter andere waranden toe des voirs. thoenders, ende alsoe neven desselfs thoenders warande ten vivere te scaveye toe, ende soe om die goede van dwerbosch doir calevoirt ter voirscreven heerlicheyt van droegenbossche toe, ende van daar lancx droegenbosch tot int voirscr. zwertbroeck, gelijc ende alsoe die selve plaetsen aldair gelegen sijn. »

Godevaard van Hellebeke, die in 1303 seneschalk van Brabant was, liet zijne bezittingen over aan zijne eenige dochter, Elisabeth, die gehuwd was met Hendrik van Stalle. Na het overlijden van diens zoon, Hendrik II van Stalle gezeid van Beersel, die amman van Brussel was in 1357-59 en kinderloos overleed, vererfde Beersel op zijn zuster en haar echtgenoot, Jan van Withem.

De Withem's, gesproten uit een bastaard van het Brabantsch hertogelijk huis, stonden hoog in aanzien bij het hof en bekleedden belangrijke ambten in het hertogdom. In 1391 bekwam Jan van Withem de herkenning van de heerlijkheid Beersel, met het recht eigen schepenen aan te stellen om de lagere en middele rechterlijke zaken binnen zijn domein te behandelen.

Hendrik III van Withem en zijn zoon Philips, amman van Brussel, haalden zich den wrok van de Brusselaars op den hals, door hun hardhandig optreden ten voordeele van Maximiliaan van Oostenrijk. Hun slot te Beersel werd, in 1489, door de Brusselsche militie stormenderhand ingenomen en ten gronde vernield. Ook het gansche dorp werd platgebrand.

Als vergoeding voor de geleden schade verkreeg Withem het recht van hooge justitie binnen zijne bezittingen te Beersel, Linkebeek, Rode, Alseberg en Dworp. In 1491 werd hij ridder van het gulden vlies en kamerheer van Philips den Schoone. Hij overleed in 1515 en werd begraven in de kerk van Beersel, onder een praalgraf, misschien een werk van Jan Mone, waarop hij met zijn vrouw ten voeten uit afgebeeld ligt, en thans nog in de kerk van Beersel te zien is.

Het kasteel werd weer opgericht omstreeks 1500, hoofdzakelijk in roode baksteen, met versiersels in witten arduin, in den typisch brabantischen bouwtrant. De fraaie gravure in *L e R o y* (Groot wereldlyck Tooneel van Brabant) geeft ons het uitzicht er van op 't einde van de 17^e eeuw.

Het slot en de heerlijkheid Beersel kwamen, in 't begin van de 18^e eeuw, bij vererving, aan de Arenberg's, die er de eigenaars van bleven tot voor enkele jaren. Onbewoond en onbewaakt, geraakte het geheel vervallen en in puinen, zoodat de boeren van 't omliggende zich aldaar van bouwmaterialen gingen voorzien. Dit vandenvalwerk duurde voort gedurende de heele 19^e eeuw. Pas na den oorlog is een groep « Vrienden van 't slot Beersel » zich gaan bekommeren om het lot van dit interessant bouwwerk en, dank zij de belanglooze tegemoetkoming van den huidige eigenaar, graaf de Hemricourt de Grunne, kon de hand geslagen worden aan een restauratie er van.

Bij het domein van Beersel behoorden, behalve het Neerhof van 't kasteel, ook de groote hoeven te Zittert (Laakt), Boesdale en Hollebeek (Rode) en Schavei. Dit laatste, op de grens van Beersel, Alseberg en Linkebeek gelegen, heeft zijn ontstaan en zijn naam te danken aan een steengroef aldaar, ontgonnen denkelyk door Waalsche steenhouwers (van daar de romaansche naam, *scavée, excavata*). Indien dit feit opklimt tot denzelfden tijd als de inwijking van Waalsche steenhouwers in de omstreken van Assche en Affligem, zou de stichting van Schavei tot omstreeks 1100 teruggaan¹⁾.

Een tweede groote hoeve werd opgericht, door de abdij Dielegem (Jette), evenzoo op de grens Beersel-Linkebeek, ten noorden van Schavei. De abdij verkreeg aldaar, in 1220, een bosch, *Dweerbosch* geheeten, dat grootendeels gerooid werd, waarschijnlijk door de leekebroeders der abdij. Dit goed werd verkocht in 1502. Eene eeuw later (1596) werd het aangekocht door de Jezufeten, die er de eigenaars van bleven tot op 't einde van de 18^e eeuw. Op de plaats er van bevindt zich thans het kasteel van baron de Roest d'Alkemade.

De kerk van Beersel werd grootendeels herbouwd in 1913-14.

---

¹⁾ Zie J. Lindemans, Romaansche plaatsnamen te Assche, in *Handelingen van de Kon. Comm. voor Top. en Dialect.*, IV (1930), bl. 37 en volg.

III. — DE NAAM VAN DE GEMEENTE

Wanneer we de verschillende spellingen overschouwen, kunnen we vaststellen dat, in de oudste oorkonden, het eerste lid van de samenstelling met één *e* geschreven wordt :

Bersalis, 847 (D u v i v i e r, Rech. sur le Hainaut anc., bl. 297);

Bersele, 1190 (de M a r n e f f e, Cart. Afflighem, n^r 285);

Inferior Bersle, 1269 (W a u t e r s, Hist. environs Brux. III, 668);

Nederbersela, 1292 (ibid.);

Berselle, 1321 (Dom. rentenb.);

Bersele, 1328 (Archief Godsh. Brussel, B 210, f° 39 v°);

Bersele, 1356 (Landb. St-Jans Hospit., ibid. H 122);

Bërsele, 1392 (Dom. rentenb.).

In de 14^e eeuw duiken spellingen met *ee* op, alhoewel nog geruimen tijd vormen als *Berssele* (b.v. 1472 Griffie) in gebruik blijven.

Beersele, 1313 en 1382 (cit. ap. W a u t e r s, l. c. de juistheid dezer opgave kon niet gecontroleerd worden);

Beersel, 1406 (Landb. St-Jans Hosp., Godshuis Brussel H 123);

Beersele, 1432, 1461 (Charters St-Pieters Hosp. ibid.);

Beerssele, 1446 (ibid.); 1486, 1500 (Leenhof).

Het zijn deze drie laatste spellingen die als de gewone schrijfwijze verschijnen in de akten van de schepengriffie, de domaniale rentenboeken, de landboeken, enz. van de 15^e tot de 18^e eeuw.

Thans is de officieele spelling *Beersel*, welke vorm ook door de Kon. Com. Top. Dial. in haar lijst opgenomen werd.

De plaatselijke uitspraak is [b_ɛ:səl]; op den noordelijken rand der gemeente, te Ukkel en Drogenbosch, zegt men : [bj_ɛ:səl].

Hoe is die naam te verklaren ? Het is een samenstelling, waarvan het tweede lid, *-sel*, een verkorting is van *-sele*, uit *-sali* = zaal, woongebouw. Over de beteekenis en het franckisch karakter van dit toponymisch element ¹⁾ bestaat thans geen twijfel meer.

Hetzelfde kan niet gezegd worden voor het eerste lid, waarin de bepalende omstandigheid schuilt die den soortnaam *-sali* tot eigennaam maakte. Niet minder dan vier verklaringen werden, door bevoegde toponymisten, voorgesteld :

1. *Bear* = ursus : « demeure des ours » (W a u t e r s, Hist. environs Brux. III, 668); « le manoir des ours » (C a r n o y, Origine des Noms de Lieux des env. de Brux., bl. 7 en 73, doch alleen als een mogelijkheid, naast:)

2. Mnl. *beer*, *bere* = modder, drek : « l'habitation dans le marécage » (C a r n o y, l. c., 73);

¹⁾ J. M a n s i o n, Drie lessen over de Geschiedenis van het Nederlandsch naar de Plaatsnamen, *Vla. Top. Ver.*, 1932, bl. 10 volg.

3. Persoonsnaam *Bero* (V i n c e n t, Les noms de lieux de la Belgique, nr. 153);

4. *Beer* = mannetjes varken (M a n s i o n, Drie lessen, bl. 14).

Alleen C a r n o y heeft zich rekenschap gegeven van het feit dat, zoo we het gesproken dialectisch [bɛ:səl], [bjɛ:səl] in normaal Nederlandsch wilden schrijven, we Baarsel dienden te spellen (« jadis on disait *Baarsel* », l. c.). Dit oordeel is ongetwijfeld juist, doch een spelling *barsali* moet teruggaan tot een zeer vroege periode (in 847 reeds *Bersalis!*) en waarschijnlijk tot vóór de stichting zelf van ons Beersel.

Het bij F o e r s t e m a n n (Ortsnamen³, I col. 360) vermelde *Barsella* van 1164-82, uit het Cartularium van Sint-Michielsabdij te Antwerpen (zie Oorkondenboek van St-Michielsabdij, in *Bijdragen*, IV, 59), is niet Beersel in Brabant. Het komt daar in voor als het « cognomen » van een der officialen van graaf Philips van den Elzas (de andere heet W. de Warnestuen) : zonder twijfel zijn dat inboorlingen uit het graafschap en het toponiem *Barsella* zal dan wel in die gouw te zoeken zijn; denkkelijk is het *Barizele*, in Westvlaanderen (zie de F l o u, Woordenboek, I, 531-532).

M. C a r n o y staaft verder zijn twee hypothesen op het bestaan van Mnl. *baer* als variante van *beer*, én voor « ursus », én voor « drek » (V e r w i j s e n V e r d a m, Mnl. Wdb. I, 515). Dit kunnen echter geen Brabantsche varianten zijn, en nog minder oude spellingen. In het Brabantsch kan men het tegenovergestelde verschijnsel vaststellen : *a* vóór *r*-verbindingen wordt geregeld *e* ! Langs etymologischen weg kan toch, in beide hypothesen, geen *a* als primitief beschouwd worden. Bovendien zou de plaatselijke uitspraak dan [bu:zəl] geworden zijn.

Tegen *beer*, « ursus », zijn overigens afdoende historische bezwaren; *beer*, « drek », past hoegenaamd niet bij de topographische realiteit.

Even beslist moeten we de etymologische verklaring met persoonsnaam *Bero* en met *beer*, « mannetjesvarken », van de hand wijzen, om fonetische redenen. De klinker van *ber* is ongetwijfeld kort, en is te vergelijken met dien van Mbrab. *stert*, *mert*, *perd*, *kers*, enz. (naast Mnl. *staert*, *maert*, *paerd*, *kaers*, enz.). De rekking vóór *r* geschiedde in de Z. Brab. dialecten gewoonlijk met inschuiving van *j* en syncope van de *r* [stjɛ:t], [mjɛ:t], [pjɛ:t], [kjɛ:s], enz. Ware de klinker lang geweest, dan moesten we nu in het dialect [biəsəl] hooren. De naam van het mannetjesvarken is overigens, in Brabant [bi.ər].

De oorspronkelijke benaming van het Brabantsch Beersel is dan wel *Bersali*, zooals we die vinden in de oorkonde van 847 (ongehinderd het feit of de vereenzelviging met ons Beersel juist is of niet). In de westelijke Vlaamsche dialecten moet dit toponiem *Barsali klinken. M. M a n s i o n, l. c.,

geeft de beteekenis aan van dit woord, waar hij zegt : « dikwijls was de grond onvruchtbaar en dan krijgen we de benaming *Barzele*, welke tamelijk veelvuldig voorkomt ». Ook Foerstemann rangschikt Beersel bij Ohd. *bar*, « kahl, blosz ». Het eerste lid van onze samenstelling is inderdaad Nd. *bar*, *baar* = bloot, ruig, guur. Die benaming past uitstekend bij Beersel, waar wij, tot in de middeleeuwen, nog vele onontgonnen heidegronden aantreffen. Zij wordt bevestigd door een paar andere toponiemen in de buurt van de eerste nederzetting (Neerbeersel, waar het woord dus eerst voor uitgevonden werd), en die herinneren aan de kaalheid van den bodem : de *caluwaerd* (d. i. de streek, onder Ukkel, grenzend aan Neerbeersel), « de kale grond, de kale heide », met een voord aldaar door de beek, de « *calenvort* » (Kalevoet).

Voor Beerzel en Molenbeersel in de Kempen, gelden dezelfde omstandigheden; evenzoo, meenen we, voor Barizele, in de buurt van Wijtschate en Geluveld.

Het element *bar*, *baar*, Brab. *ber*, *beer*, is voorhanden in een aantal toponiemen : Berbroek, Barenbroek; Barendale; Barendijk; Barendonk, Berendonk; Barendrecht, Berendrecht¹⁾; Bereholt; Berlaar; Berlage (1037, Barlage); Baarle (Barlo); Beerschot; Bervelde (1184, Barevelde); enz.

IV. — BRONNEN

Bij 't verzamelen van het toponymisch materiaal over Beersel hebben wij de volgende archiefbronnen geëxcerpeerd :

1. *Schepengriffie der bank van Beersel-Alseberg-Rode* (Rijksarchief Brussel) : a) Goedenissen der jaren 1455-1590 [n^{rs} 336, 337, 338]; b) « straetbeleyden » der jaren 1696-1726 [n^{rs} 9758, 9759]. Hier deden we den rijksten oogst op.

2. *Leenhof van Brabant* (Rijksarchief Brussel) : « Hooft-Leenboek van Brabant » [n^r 18, f°s 78, 230, 303, 306]. Gegevens uit de jaren 1300, 1430, 1486, 1489 en latere toevoegingen.

3. *Rekenkamer* (Rijksarchief Brussel) : Domaniale rentenboeken van 1321, 1436 en 1665 [n^{rs} 44824, 44825 en 44839].

4. *Kerkelijk archief* (Rijksarchief Brussel) : a) *Parochiale bescheiden* : kerkrekeningen 1667-18^e eeuw [n^r 2391]; b) Lijst van kerk- en curegoederen, 18^e eeuw [n^{rs} 2394 en 2395]; b) *Abdij Vorst* : omstandige beschrijving van de goederen waarop de abdij de tienden hefte, uitzonderlijk rijke bron [n^r 7598, origineele akte van 1593; n^r 7596, latere copiën van voorgaand stuk], pachtboek der pitancie van de abdij, 1548, 1555, 1559 [n^r 7118], oorkonden betreffend verhuur der tienden, pachten, enz. 17^e-18^e e. [n^{rs} 7595, 7597, 7116, 7117]; c) *Goederen der Jezuïeten, Augustijnen, Kartuziers, Urbanisten* [n^{rs} 11785, 13153, 13202, 16481].

¹⁾ Zie gissingen over deze toponiemen in N. G. N., VI, 38-39, en VII, 135-137.

5. *Kaarten en plans* (Rijksarchief Brussel) : hs. n^r 882, kadastraal plan uit het jaar 1766 van enkele perceelen.

6. *Archief van de Brusselsche Godshuizen* : a) *St-Jans-Hospitaal*, landboeken van 1356 en 1406 [H 122, 123]; b) *St-Pieters-Hospitaal*, charters van 1432, 1446, 1461; kaartboek van 1715; c) *Ter Kisten*, charter van 1367; d) *Infirmierie van 't Begijnhof*, charter van 1348, kaartboek van 1742; e) *Armen van Ste-Goedele*, goederenbeschrijving van 1328 [B 210], kaartboek 18^e eeuw.

7. *Moderne kaarten* : a) Kadastrale kaart van P h i l. V a n d e r M a e l e n, 1836; b) kaart van P o p p, gem. Beersel.

8. *Gedrukte bronnen* : A. W a u t e r s, *Histoire des environs de Bruxelles III*, 668-685 (1855).

Te i r l i n c k - S t i j n s, *Beersel-bij-Brussel* (1883).

K. d e F l o u, *Toponiemen uit de provinciën Antwerpen en Brabant* (1925).

A. C a r n o y, *Origine des noms de lieux des environs de Bruxelles*.

D r. A. C. H. V a n L o e y, *Studie over de Nederlandsche plaatsnamen in de gemeenten Elsene en Ukkel* (1931).

J. L i n d e m a n s e n E. v a n d e r L i n d e n, *Het Cijnsboek van Duyst*, V. T. V., *Toponymica III* (1931).

V. — WIJZE VAN BEWERKING

Deze monographie is geheel op dezelfde wijze bewerkt als de voorgaande (*Brabantsche Plaatsnamen, IV, Baardegem*) en volgt ten slotte de methode die wij uitvoerig verantwoord hebben in onze studie van de Opwijkse plaatsnamen (n^r 1 der reeks *Monographieën* van de V. T. V.).

Volgende verkortingsteekens werden gebruikt :

Vo. = Oorkonden van de abdij Vorst.

D = Domaniale rentenboeken.

Fl. = K. d e F l o u, *Toponiemen uit de provinciën Antwerpen en Brabant*.

G = Schepengriffie.

H = Landboeken van St.-Jans Hospitaal, Brussel.

L = Leenhof van Brabant.

M = Militaire kaart.

P = Parochiaal archief.

Popp = Kaart van P o p p.

S = Straatbeelden.

Vdm. = P h. V a n d e r M a e l e n, *Kadastrale kaart*.

W = A l p h. W a u t e r s, *Histoire des environs de Bruxelles*.

LIJST DER PLAATSNAMEN

1. **Achtergaal** : den achtergaal bij calevoort, S. 1698. — Een stede aan de baan van Kalevoet naar Beersel.
Dial. brab. *achtergaal* = nachtegaal.

- ×. **Anderhoutem**, zie Houtem.
2. **Anxbeempt** : in den anxbeempt, Fl. 1469. — Alleen aldaar.
- ×. **Aussenbroeck**, zie Oodsebroek.
3. **Basschoitsblok** (B 5) : block lants geh. basschoits block, Vo. 1597, G. 1593; baskens block, S. 1721; *Backens Block, Vdm. 1836. — Stuk land.
Blok (beluik, afzonderlijk geheind of afgesloten stuk land), vroeger eigendom wellicht der Boisschoot's.
4. **Beemdgat** : het bemptgat te sluyten van den overbempt, S. 1721. — Gemeene toegang tot den beemd.
Vgl. : 't Gat van den Diepenbeemd; Koutergat; Scheurgat.
5. **Beemdstraat** (D 1) : aen de str. geh. beemstraete, G. 1474; beemptstrate, G. 1556; bemptstrate, S. 1698-1711; het bempt strijcken (= straatken), S. 1709-1721; Bempt straet, Popp. — ~~Straet~~ loopend naar den Diepenbeemd.
6. **Beersel, Hof te** (E 5) : achter thof te bersele, H. 1356.
7. **Beerselstraat** (E 5-6) : de Beerselstrate, S. 1698; Beerselstraet, Popp.
8. **Beerselveld** (E 5-6) : opt bersel velt... ane den meyhemschen bosch, H. 1356; opt beerselveld... aen den meygembosch, H. 1406; hier wordt dezelfde plaats aangeduid als boven « achter thof te bersele »; later Hofveld 2.
Dit Hof te Beersel, gelegen denkelijk aan den ouden weg van Huizingen naar Kalevoet, moet lang verdwenen zijn. Alleen de benamingen Hofveld en Beerselstraat herinneren er nog aan.
9. **Begijnenhoek** (C2) : in de begeijne hock, S. 1717. — Weide in een bocht van de Zenne.
Een eigendom van het Brusselsch begijnhof. Vgl. : Hoeken.
10. **Bekkershofken** : de blocken achter tbeckershoffken, Vo. 1593.
11. **Bekkersveld** (B 4) : goeden geheeten sbeckers velt, Vo. 1548; opt velt geh. beckersvelt, G. 1566; Vo. 1593; het hoogste beckersvelt, Vo. 1724; *Dekkers veld, Vdm. 1836. — Partij land tusschen Laarheide en Overbeemd.
Brab. *bekker* = bakker.
12. **Berg** (F 6) : ten berghe, D. 1321, 1346; opten berch, G. 1460; lancxhnen den berch hancxgewijse tot op de meer-vore, Vo. 1593; Egidius opten bergh de bersele, D. 1321.
13. **Berkenbosch** : den berckenbosch, G. 1590; aen den berckenbosch, S. 1711.
De dubbele meervoudsuitgang is misschien een schrijffout. Vgl. echter *eikenenbosch* (Beersel, nr. 49) en *eppenmeersch* (1406, Mollem) waarin *ep*, een bijvorm van eep (iep, olm).
14. **Berkheide, Beukheide** (G 6) : aen de bueckheyde, G. 1556, 1573. — Land, vroeger heide, meest op Alsembergsch grondgebied : 5 bunder lants dat nu bosch is t'Alsemberghe

geheeten de *burckheyde van den hove van hongarijen, D. 1665. In Vo. 1593 staat : nueschover de *berckheyde.

15. **Biesbeemd, Biesweide** (D 2) : weyde gen. **den biesbeempt...** gel. aen de kelleborre... aent kellevelt, G. 1556; 9 d. weyde geh. de Biesweyde... aen het kellevelt, G. 1597; de bieseweyde, S. 1698.

16. **Biest** (C 4) : op het neerste geleege... beneden de tichelrije... tegenover de biest, G. 1556; aen de cleijne bist, de kleijn biest, S. 1703, 1719; weyde de grootte bist, S. 1703, 1711.

Biest = plaats waar biezen groeien.

17. **Bloemhof** (E 4) : Vdm. 1836. — Partij land.

18. **Blommaard** (B 4) : een geleege beneden het slot gem. geh. den bloommaert groot 3 dachw., G. 1556, 1572; den bloemmaert, G. 1561.

Samenstelling met suffix *-aard* : « Het geleege met de bloemen ».

19. **Bochtens lochten** : de gracht aen bochtens lochten, S. 1709.

20. **Boerestraat** (D 4) : Popp.

21. **Borreblok** (F 4) : in het borrebloeck den hove van dweerbosch toebehoirende, groot 5 bunder, Vo. 1593.

22. **Borreheide** (C 5) : heyde geh. de borreheyde, G. 1590, Vo. 1593.

23. **Botenberg** (F 3) : eenen lochten metten huysse daer op staende... geh. den boterberch, G. 1557; Vdm. 1836.

Vgl. Botenberg, te Bekkerzeel en Laken. In het eerste lid kan ik bezwaarlijk het landbouwproduct *boter* herkennen : ik zie het verband niet (« vet als boter », « malsch als b. », « rijk aan b. », « gelijkend op een klomp boter », even zoovele hypothesen die geen steek houden wanneer men de plaatselijke realiteiten onder 't oog houdt). — Evenals Botendaal, in den Brabantschen familienaam, een volksetymologie voor Botendaal is, kan men aannemen dat we hier met een primitief Botenberg te doen hebben. Ik vermoed dat *bote* daarin een bijv. nw. is, verwant met *bot*, en afgeleid van *bautan, slaan, met de beteekenis « stomp ». Een botenberg zou dan het tegenovergestelde zijn van een scherpenberg. Omgekeerd zou Botendaal een dal met zachte, platte glooiingen zijn.

24. **Breedegracht** (B 3-4) : op den overbempt tegen den breedegracht, G. 1597.

25. **Brusselstraat** : in de brusselstraet, S. 1696; de straete commende van de heijde naer brussel, S. 1698. — De heerweg Brussel-Halle, over Meigemheide.

26. **Bruul** (D 1) : een drooge weyde... geh. den bruele... aen de beempstrate, G. 1556; block beneden den dachelberch stuyckende beneden teghen den bruel, Vo. 1593.

Bruul (hetzelfde als *bruel*, *brogel*, *brugel*) heeft hier de algemeene beteekenis van « woest liggende grond ».

27. **Bunder** (B 3) : weijde gen. het bunder... aen de sinne,

S. 1698-1711; aen het bunder van camerijcke, S. 1709. — Perceel weide, op de Zenne, vroeger eigendom van den aartsbisschop van Kamerijk.

28. **Burggracht** : int dal tegen over 'thoff wijlen Daneels van Molhem, tusschen de berchgracht aldaer in deen zijde ende een cleyn doncker streetken aldaer in d'ander zijde, G. 1557.

De hier bedoelde burggracht is misschien de St.-Lambrechtsbeek die het water naar de slotgrachten van 't kasteel voert.

29. **Buschop** : aen den buschopt, weijde rechtover den buschop, S. 1711. — Eene plaats niet ver van Kalevoet gelegen.

Eene dial. graphie voor *bisschop*? — Vgl. nochtans, te Ternat, *den busop* (1650-19^e eeuw), vroeger *buessop*, *buyssijp*, *buessuyp*, enz. (15^e-17^e), in 1356 : *busensijp*, *busensipe*, en (ongedateerd, bij Poodt, *Gesch. van Ternat*, bl. 68), *buscepe*; zie ook de oudere vormen van *Boeschepe*, gemeente in Fransch-Vlaanderen, bij de Flou, *Wdb. II*, 213-215. — Het is dan niet onmogelijk dat het Beerselsch *buschop* een primitief *busc-epe* (= boschbeek) zou geweest zijn, evenals het *busop* van Ternat. Het zou des te minder te verwonderen zijn daar we, in de buurt, een ander *-epe* naam aantreffen (Dworp = Thornepe). De naam zou hier gelden voor de kleine beek, die op Dachelberg ontspringt, en lageraf de namen Zand- en Fleurbeek draagt.

30. **Dachelberg** (E 2) : den dachelberch, G. 1556, Vo. 1593, S. 1709-1720; den tachelberg, G. 1570; op tachelen bergh, S. 1698; Dakkel Berg, *Vdm.* 1836; Duigelen berg straet, *Popp.* — Eene hoogte tusschen Kalevoet en de Zenne.

Vgl., in Duitschland, *Tachelberc*, 1123, Foerst., I, 668, onverklaard aldaar; *Dacchenberge*, 1160, *ibid.* I, 669 (bij pers. n. Dakko?); *Tahinberc*, 1180, I, 667 (bij Ohd. *tahâ*, « die dohle », torenkraai, kauw). Tamelijk verward, zooals men ziet. Daarnaast : *Tackilbrunn*, 11^e e. en *Dakenbrunnon*, 786 (= Tackenborn), *ibid.* I, 669; en nog : *Dakeneham*, 1186 (Daknam, in 't Land van Waas). Dit alles brengt niet veel licht bij en ik vrees dat we het eerste lid *dachel* of *tachel*, ouder *dakele of *dakene, als voorkomen duister moeten beschouwen. Op den Dachelberg te Beersel, in het Dachelblok, ontspringt een kleine gracht.

31. **Dachelblok** (E 2) : dachelblok, G. 1553, S. 1711; Daggel Blok, *Vdm.* 1836. — Een besloten geleeg op Dachelberg.

32. **Dal** (B 4) : int dal, G. 1551, 1557. — Laagte bij de Zenne.

33. **Deekt, Dekt** (D 6) : de overste dect, L. 1300, 1486; in de deect, H. 1406; naest die deect, Vo. 1593; teghens de decke, S. 1696; bosch gen. de deekt aen de infirmerije, S. 1698; eenen bosch gel. tegen de Meijghem heijde gen. de dijckt, *Kaartb. Inf.* Beg. 1742; den deck bosch, *Kaartb. Arm.* S. Gud., 18^e e.; de Dekte, *Vdm.* 1836. — Bosch.

Het lijkt mij volstrekt uitgesloten dat we hier met een syncope van *d'eect* (« plaats waar eiken groeien ») zouden te doen hebben. Het is veeleer een samenstelling van *dek* met suffix *-t*, en beteekent dus : « plaats waar een dek is ». *Mnl. dec*, een verb. abstr. van dekken, houdt den algemeenen zin in van « bedekking », hier meer bepaald dezen van « lommerrijk bosch », zooals Fransch *couvert* (nochtans, Duitsch *dickicht*, en Eng. *thicket*, die ongeveer hetzelfde beteekenen, zijn afleidingen van *dik*, dikbegroeid). Vgl. : *den deckbusche*, 1667 te Meulebeke, de Flou, *Wdb.* III, 160; naast *Dikkebusch* (*Thicabusca*,

961), *ibid.* III, 263; *taillis* nomm $\acute{e}$ *decken-broucke*, te Alveringem, *ibid.* 163; *le Decq*, 1480, eene gemeene weide (wellicht met boomen belommerd) te Ardres, *ibid.* 165. — Er is ook een Dekt of Deekt te Herne (Brab.).

34. **Delle** : opt hooghvelt... in de delle beneden die ronde heyde; op den oppersten horick van de vors. delle naest de heyde geh. kersselere heyde, Vo. 1593.

Dial. Brab. *delle* = dal.

35. **Diepenbeemd** (D 1-2) : int gat van den diepenbeempde, Chart. S. Piet. hosp., 1432; hoythiende... beginnende van aen den grooten diepenbeempt soe allomme waerts doer die weyden en beempden tot over den beempt geh. den overbeempt etc., Vo. 1593; op den diepenbempt, P. 1668, S. 1698-1711; * Dieten Bemt, Vdm. 1836. — Weiland, in de vallei, langs de Zenne.

36. **Donkerstraat** (Fl. 2-3) : de Donckerstraet, S. 1698-1711; bij Popp, naam van de straat loopend van het dorp naar Kalevoet (thans de voornaamste verkeersweg).

De benaming *Donkerstraat* komt vaak voor in Brabant; ook in West-Vlaanderen (zie de Flou, Wdb.). De beteekenis lijkt mij te zijn : « straat zonder vaste ligging (Mnl. *doncker* = onduidelijk), die, in vroeger tijden, verlegd kon worden over de braakliggende akkers van den driejarigen wisselbouw » (vgl. *Driejaarbaan*, Top. Opwijk, 313). Te Beersel nog : int dal... een cleyn *doncker streetken*, G. 1577.

37. **Doreken** : op d'overste hooghvelt... aent doreken, H. 1406.

Een doornstruik, als grensteeken, in 't veld.

38. **Draaier** (F 3-4) : tvelt geh. den draeyere, G. 1556; opten drayere, G. 1555; een kesselere staende naest den draeyere, Vo. 1593; in den drayer, aen den draer, aen den drijer, S. 1703-1726; het hoochveldt beginnende aen den draijer, Vo. 1793; den Draeyer, Vdm. 1836. — Een partij bouwland, in 't begin van 't Hoogveld, bij de heerstraat.

Een *draaier* is een draaiwiel in een afsluiting, hier bepaald in het beluik van het Hoogveld.

39. **Draaistraat** : in de draijestraete, S. 1696, 1703.

40. **Dreef** : lancx den dreff tot tegen de ellef bundere, Vo. 1593.

41. **Drij dagwand** (D 5) : eenen bosch geh. die opperste drije dachwant, Vo. 1593; de drij dagwand, Vo. 1724. — Bosch omtrent Houtem.

42. **Driesch, Driesweg** (C-D 3) : den Dries, Vdm. 1836; Drieschweg, Popp; tegen de driesstrate loopende naer de gemeynthe van beerssele, G. 1568. Zie Gemeente.

43. **Droge lochten** : den droogen lochten, Vo. 1593.

44. **Droge weide** (D 1) : lancx de drooge weyde, Vo. 1593; aen de drooghe weijde, S. 1721. — Hetzelfde als Bruul.

45. **Droog eusel** : 1 1/2 weyde gen. het drooch eussel, G. 1597.

46. **Duivenput** (D 6) : terre site prope duvekenspoel ita quod duvekenspoel stat in medio, Chart. Arm. S. Gud. 1328; streckende recht op den duivenput daer vier espen op staen, Vo. 1593. — Put in 't veld.

47. **Dweerbosch** (F-G 4) : Bernerus de Dverbos, W. 1220; die goede van dweerbosch, L. 1486; pachthoff geh. thoff te dweerbosch metten huysen, schueren, stallen, etc., G. 1556, Vo. 1593; een boschken geh. dweerbosch, — bij den dweerbosch, — beempt oft weyde geh. den 'grooten dweerbosch, G. 1590; hoff ten weerbosch, S. 1706; eenen bosch geseijt bij t'hoff te dwerenbosch tegen de oude baene van caelevoet naer alsenberghe, Kaartb. inf. beg., 1742; château dit d'Wersbosch, — Langen d'Wers Bosch, Vdm., 1836; Hof te *Vrebosch, W.; cense des Jésuites, W. — Een bosch en, al vroeg, een groote hoeve bij dit bosch, ontgonnen door de abdij Dielegem, sedert 1596 ~~eigendom~~ der Jezuieten, op 't einde van de 18e eeuw verkocht, thans kasteel en park.

Het eerste lid is Mnl. *dwer* = dwarsch. Vgl. Dweerbeek (Top. Opwijk nr. 331).

48. **Dworpstraat** (E 5-6) : den dorpschen wech, L. 1486; aen die dorpe strate, G. 1556; aen den dworpwech, G. 1556; eenen houten stichele staende aende dorpstraete, Vo. 1593; tot op de kerrebaen van dworp, — tot aen de dworpstraete, Vo. 1724; Dworp straet, Popp. — Straat naar Dworp.

Dorp is een gewone graphie voor *Dworp*.

49. **Eikenenbosch** (C 6) : bosch gen. d'eyckenen bosch, S. 1720; eenen bosch gen. den Eeckelenbosch, Kaart. inf. beg., 1742.

Vgl. Berkenenbosch (nr. 13).

50. **Elf bunderen** (G 4) : tegen de elf bunderen, Vo. 1593; d'elfbunder van dweirbosch, Vo. 1724. — Stuk land.

51. **Etebroek** (H 4) : bosch geh. hetenbroeck groot 4 1/2 br., G. 1555; een huys oft schouwe geh. theetebroeck, Vo. 1593. — Broekland op de Linkebeeksche grens.

Vgl. bij de Flou : *Eetbroucq*, 1666 (III, 928) en *Etbroucq*, 1699 (IV, 55); verder, te Brussel, *etegat*, 1356 = toegang tot de *ete*, of etweide, etmeersch, ettinge, d. i. een weiland dat afgeët wordt door het vee.

52. **Fonteinenbosch** (F 5) : langs de haeghe van den fonteinenbosch, Vo. 1724.

53. **Fosse** : de fosse staende tusschen de goeden etc., — tusschen twee fossen etc., Vo. 1593; de fosse achter den boomgaert van den pastoor, S. 1719. — Greppels, als scheidvoren tusschen eigendommen.

54. **Galg van Beersel** : de strate loopende naer de galge van beersel, S. 1706.

Sedert ca. 1490 hadden de heeren van Beersel het recht van hooge justicie binnen hunne bezittingen te Beersel, Linkebeek, Rode, Alseberg en Dworp. Waar de galg juist stond heb ik niet kunnen uitmaken; waarschijnlijk niet op het grondgebied van Beersel.

55. **Geertsbosch** : bosch op gheertsbosch, D. 1346. — Lag misschien onder Alseberg.

56. **Geertsveld** (B-C 5-6) : opt gerstvelt aen een hage, Vo. 1559; tgeertsveld, Vo. 1593; het schitveldt, Vo. 1724; Schiet veld, Vdm. 1836. — Partij akkerland.

De beetekenis is wel : « veld van Geert »; de vorm *gerstveld*, van 1559, is volksetymologie. De plaatselijke uitspraak van *Geert* moet ongeveer [gi:t]geklonken hebben, zoodat de verdere graphiën Schitsveld, enz. gemakkelijk te verklaren zijn; met een primitief *gerst* zou dat niet mogelijk zijn.

57. **Gemeene beemd** : goed van den godshuyse van der cameren geh. den gemeynen beempt, G. 1551.

58. **Gemeente** (A-C 3-4) : teghen den heyberch oft de gemeynthe, G. 1557; een br. beempts comende metter eender zijde aen die ghemeyne strate ende dander aen de ghemeynte van beerssele, Vo. 1559; de driesstrate loopende naer de gemeynthe van beerssele, G. 1568; beempt op den overbeempt gr. 4 br. metten houtwasse daer op staende wesende gemeynthe, — 1 br. gel. in de mere wesende gemeynthe, Vo. 1569. — Benaming voor verschillende gronden, vooral weiland, die vroeger gemeen bezit waren van de ingezetenen.

59. **Genoffelbosch** : den genoffelbosch, S. 1698; bosch gen. den genofelenbosch, S. 1700.

Genoffel (Mnl. *gheroffel*, uit Fra. *girofle*) is thans de naam van de anjelier (*dianthus*), bloem die men niet verwacht in een bosch. Misschien wordt hier de violier (*cheiranthuis*) bedoeld (Fra. *giroflée*), die soms wel in 't wild aangetroffen wordt.

60. **Genstlochten** : den genstlochten, Vo. 1593.

« Lochten waar genst (*genista anglica*) groeit. »

61. **Gezette bosch** : den gesette bosch, Vo. 1593.

Hetzelfde toponiem te Ukkel, a° 1570 (Cijnsboek van Duyst, nr. 36b), waarschijnlijk te verstaan als « geplante bosch » (Van Loey, Studie over de plaatsnamen van Ukkel, nr. 252, die echter *gezetten bosch* in zijn lijst niet opnam).

62. **Gijsbrechts gat** : opt velt geh. schijbrechts gath, G. 1597.

63. **Goed bunder** : 2 dt. lants gespleten uit een bunder geh. tgoet bunder... gel. opt velt geh. d'onderste hoochvelt, G. 1556.

64. **Grawool** : op de sijde van het grawool dat op den grooten bempt light, S. 1696; de becke inden grawool in den grooten bempt, S. 1698; int grawool, S. 1698; de riolen op den grooten bempt, S. 1706. — Een gracht in den Grootenbeemd.

Grawool schijnt een corruptie te zijn van *riool*, misschien onder invloed van Mnl. *grave* (gracht). Te Buizingen is een toponiem *de rawael* (Van den Weghe, Geschiedenis van Buysinghen-Eysinghen, bl. 47).

65. **Groote Baan** : Popp; Chaussée d'Alsenbergh à Bruxelles, Vdm. 1836. — Alsebergsche steenweg, aangelegd in 't begin van de 19e eeuw.

66. **Grooten beemd** (B 3-4) : weyde den grooten bempt genaempt, S. 1696; Grooten Bemt, Vdm. 1836.

67. **Grootveld** : op d'opperste hooghvelt... tegen tgrootvelt, Vo. 1593.

68. **Haambluts** : den namelbloyts, G. 1556; den hambloets, den haembloets, S. 1700; den aenblots, S. 1711; tegen t'haembloets, S. 1720; den haemblus, Vo. 1724. — Stuk land, ergens in de laagte bij de Zenne.

Haambluts kan beteekenen : gezwel (Brab. *bluts*) in den *haam*, d. i. de holte in de kromming van het been, achter de knie. Daar de ligging van de plaats mij onbekend is, kan ik niet bevestigen of er iets in het plaatselijk uitzicht is (b.v. kleine ronde hoogte in het dal, of in een kromming van de Zenne) dat zulke eigenaardige beeldspraak zou wettigen.

69. **Halleweg** : 1. stratam seu viam quae de Bruxella venit et ducit versus Halle directe, W. 1313; hier wordt de Heerbaan Brussel-Halle over Kalevoet en Buizingen bedoeld.— 2. Halleweg, Popp. — Binnenweg door de beemden langs de Zenne.

70. **Hammen eik** (B 4) : den Hammen Eyck, Vdm. 1836.

71. **'s Heeren half bunder** : op d'opperste hooghvelt van op den hoeck geh. tsheeren halff bundere, Vo. 1593.

72. **Heerweg** (A-F 1-6) : den heerwech die trect van buesingen tot brussele, G. 1557. — Groote baan loopend van Buizingen, over Sollenberg, Kesterbeek, Laarheide, Kalevoet, naar Ukkel en Brussel.

73. **Heerenberg** : een gelege... beneden de kercke... den heerenberch ter andere, G. 1556. — Misschien hetzelfde als Heiberg.

74. **Heiberg** (C-D 4) : ter plaetsen geh. onder den heyberch, G. 1460; opten heijberch, aen den heijberch, G. 1472, Vo. 1593, S. 1703; teghen den heijberch oft de gemeente, G. 1557. — Partij (vroeger) woeste grond, dichtbij de dorpskom, zijnde een berg. Een straat aldaar heet Udenbergstraat (z. d. w.).

75. **Heide** (B 5) : twee blocxken geh. de groote ende cleyne heyde bij den Zittertbosch, Vo. 1593.

76. **Heiken** (B 5) : een cleyne plaetsken gem. geh. theijken nu bosch, Vo. 1593; het Eyken, Vdm. 1836.

77. **Hemmeken** : bempt geh. themmeken, G. 1485. — Een beemd ergens in een kleinen ham van de Zenne.

Brab. *hemmeken* voor *hammeken*. Vgl. *kemmeken* (Top. Opwijk, nr. 706).

78. **Herdendijk** : een half bunder bempt gel. op den herdendijck, G. 1597; de beke aen den herdendijck, S. 1706, 1721. — Een beemd bij de Zenne, zooals alle Beerselsche beemden.

Herd staat misschien voor *erd*, *eerd*, *aard*, weiland langs vloeiend water; dus een dijk die een *eerd* beschermt.

79. **Hoeken** (C 2) : weijde geh. de hoecken, S. 1711. — Perceelen weiland in de krommingen van de Zenne.

Vgl. nr. 9, Begijnenhoek.

80. **Hofhongerij, Hongerijveld** (G 5) : neeven hongerien, G. 1474; neven thof te hongerien, G. 1480; beneden de heijde oft hurst van hongerien toebehorende den hove van hongerien, — op hongerien velt, Vo. 1593; het hof van hongerien, S. 1703; aen hongeriye, S. 1711; Hof Hongeryen, W.; Hongerij straat, Popp. — Oude naam van het Hof te Schavei en de gronden die er van afhingen.

Dit hof zou, volgens de traditie, door de H. Elisabeth van Hongarije, aan de kerk van Alseberg geschonken geworden zijn, toen zij die bedevaartplaats stichtte. De benaming wordt dikwijls aangehaald als een bewijs van de juistheid der traditie. De naam heeft echter niets te maken met de landstreek Hongarije. — Door hofhongerij of beter hofjongerij werd, in Z.-Brabant, soms het ambt met de ambtelijke rechten van den hofmeier of eenvoudig den meier aangeduid. Als plaatsnaam duidt het een stuk land aan dat, in de door de boerengemeenschap bebouwde akkers, het voorbehouden gedeelte van den *hofjonger* of meier uitmaakte. Toen de meier zelf het landbouwbedrijf niet meer waarnam, werd zulk land in cijnspacht uitgegeven. De opbrengst er van werd als een regelmatig inkomen van het ambt behouden, of wel verder in een leengoed omgeschapen. Aldus is op te vatten wat A. Wauters, Hist. Env. Brux., I, 215, mededeelt over een bezitting van de abdij Nijvel : « un livre censal appelé les *pastes, hof hongerien* ou *Sinte-Gertrude Scheut*, dans les deux Lennick, à Goyck, et dans le comté de Cruyckenbourg, produisant, année commune, 2433 florins »; dit moet een overblijfsel zijn van de vercijsde gronden die vroeger ter beschikking stonden van de hofjongers of meiers der abdij in deze dorpen. — Wat een hofjonger was wordt duidelijk gezegd in volgend citaat uit eene oorkonde van 1295 (Bijdr. I, 173; Stallaert, Gloss. i. v.) : « Dat wi beede teghadere [d. z. : de abt van St.-Bernard-aan-de-Schelde en Philips van Vianden, heer van Rumst en voogd van Puurs] ...sijn sculdech te zettene ende tontzettene den *hofiunghere* ofte den *pandere*, die onse ghemeene ghebode ghebiede, onse ghevanghene houdt ende onse misdade pande. » Dat is wel het ambt van meier; trouwens, pander is een gewoon synoniem van meier. A. Wauters (l. c., 219), voortgaande op de Fransche benaming *courserverie*, in de Nijvelsche oorkonden gebruikt voor hofhongerij, vat de hofjongers op als een soort laten van de abdij Nijvel : « Les locataires ou fermiers du droit ou, comme on les appelait, les *hofhongers*, pouvaient pratiquer des saisies dans toute l'étendue de l'alleu ou domaine de Sainte-Gertrude, sauf sur trois chemins : le chemin de *bauconen* (W. stelt er een vraagteeken bij; denkelijk moet *banoven* gelezen worden), le chemin conduisant à la forge et celui du moulin. S'ils prenaient un gage vivant : une bête de somme ou une bête à cornes par exemple, il leur était loisible de la conduire à la *vroenhoff* ou lieu d'arrêt, et de l'y lier à un poteau; on laissait au propriétaire de l'animal la faculté de lui apporter de la nourriture et de l'eau, mais s'il mourait ou dépérissait, les *hofhongers* avaient le droit de s'emparer d'un autre gage... Le droit de *hofhongerye*, c'est-à-dire *la faim de la cour* ou *la cour affamée* (!?) devait donner lieu à des vexations intolérables, lorsque plusieurs années calamiteuses ou de longues guerres ruinaient les *paysans*. Il n'était pourtant plus excessif, puisqu'il ne s'élevait, par bonnier, qu'à deux quartauts de seigle et de froment, etc. » Zooals men ziet, verwacht W. het ambt zelf van den meier of pander met het later vercijsd hongerijrecht. — Vgl. nog, te Dilbeek, 't *hofhongersveld* of kortweg *honghersvelt* (1469), villa quae dicitur *Hungersvelt* (1185, cit. ap. Wauters, I, 180); te Groot-Bijgaarden : *honghervelt, honghersvelt* (1296).

81. **Hofken** : de straete tegen het hofken, — de straete gaende van het hofken naer de laer heyde, S. 1698. — Bedoeld wordt het Hofken ter Motten (zie Motten).

82. **Hofstraat** : aen de hoffstraete, G. 1573.

Straat die naar een hof leidt. Blijkens het tekstverband ligt die straat omtrent het Pijpenbosch, in 't Noorden van de gemeente. Welk het hof is kan niet bepaald worden, misschien een hof op Ukkel gelegen (het Hof te Steen).

83. **Hofveld 1** (C 3-4) : opt hofvelt tegen de hoeve ons gemindts heere van Beersede, G. 1560; Vo. 1593; Hof veld, Vdm. 1836. — Partij land en weide behoorend bij de hoeve van 't slot van Beersel, tusschen het slot en de Zennebeemden.

84. 2 (E 5) : Neer Hof Veld, Vdm. 1836. — Partij land, aangeduid in 1356, als « achter thof te beersede », en, in 1406, als beerselvelt, tegen het Hoogveld.

84bis. 3 (F 3) : opt cleyn menichvelt oft hoffvelt bij den dweerbosch, G. 1590. — Gedeelte van het Linkebeekhofveld.

85. **Hofweide** (B 3) : weijde gen. de hoffweijde, S. 1698-1717. — Perceel in de beemden langs de Zenne.

86. **Hoogkouter** : block met syn toebehoorten gem. geh. den hoochcautere, G. 1573; block eertijts een gelege geweest hebbende geh. den hoochcautere, Vo. 1593. — Een ingesloten stuk op het Hoogveld.

Hoogkouter is misschien de oudere naam van Hoogveld.

87. **Hoogveld** (E-F 5-6) ingedeeld in drie stukken : a) d'onderste hogevelt, H. 1406, L. 1500, G. 1556; Nederste Hoogveld, Vdm. 1836; b) d'middelste hoochvelt, G. 1556, d'ander hoogevelt, G. 1556; c) d'overste hoghevelt, H. 1406, G. 1556, het opperste hoochvelt, Vo. 1593, Vdm. 1836; op *hoijeveld, S. 1696; op het dopperste *ochtveltdt, Kaartb. Arm. S. Gud. — Groote partij bouwland, waarschijnlijk de primitieve dorpskouter van Beersel.

88. **Hophof** : twee stucxkens lant gr. samen 1 d., het eene heedt den hop hof, P. 1714. — Wellicht hetzelfde als volgend.

89. **Hoplochten** : een blocxken geh. den hoplochten, Vo. 1593; den hoplochtingh, Vo. 1724.

90. **Houd** : ter stat geh. aen de hout, G. 1455; anderhalf bunder lants geh. de haut gel. aent gat van den scavey velde, G. 1468.

Een vr. zn. *hout* komt zonderling voor. Het kan ook geen hypercorrecte vorm zijn voor *houw* dat steeds m. is. De plaats ligt op een scherpe helling. Misschien is *houd* dan wel een normale vorm van *huld* en *held*, uit *hald, helling (Vgl. Huldenberg, Heldeberg, (H)oudenbergh, en dgl.)

91. **Houtem** (C-D 5-6) ingedeeld in Groot- en Klein- of Ander Houtem : ter stat aldaer men compt van Kesterbeke ende vaert te brusselwert opt felt geh. d'anderhoutem, — opt d'anderhoutem, G. 1483; opt cleyn houthem, G. 1558; het groot houthem velt, — het cleijn houthem velt, Vo. 1593; aen den clijnen houtem, S. 1696; Thautem, *Fauten, Vdm. 1836. — Partij land, naar een verdwenen hofstede genaamd.

Houtem = de woning bij het bosch. De streek is nu nog boschrijk. Het vlakbij gelegen bosch is de Dekt.

92. **Huizingenweg** : op donderste hoochvelt op den huysinghen wech, S. 1711. — Andere benaming voor de heerbaan Brussel-Halle via Huizingen.

93. **Hulst** (D 6) : site ter hulst, Chart. arm. St. Goedele, 1328; tgoet van der hulst, G. 1483; een ijdele plaetse groot ontrent 2 dagw. in de prochie van beersel te Meygom boven thoff ter hulst, tusschen sheeren strate loopende lancx den eijkenbosch [volksetym. voor de dekt] in deen sijde en het straetken naer het hoff ter hulst in d'ander... synde gecomprenhendeert in een besloten block daer den voetwech van kesterbeke naer beersele door loopt, D. 1665. — Het Hof ter Hulst lag op Alseberg, even over de grens : een hoff met zynen gronde metten huise daer op staende schueren stallen bijvange daer aene gelegen... geh. t'Hoff ter Hulst gel. in de prochie van Alseberg, groot metten winnende lande boschen beempde heye haverweys daer toe behoirende al tsamen 18 bunder, G. 1555.

Hulst = plaats waar huls(t) groeit.

94. **Hurst** : opt eynde van der hurst oft hage; — beneden de heyde oft hurst van hongerye, Vo. 1593.

Hurst wordt hier als syn. van haag en heide gebruikt. Hurst of horst duidt een woest stuk grond aan met laag hout begroeid. Zie Top. Opwijk, nr. 593.

× **Ijzenbroek**, zie Oodsebroek.

95. **Juffrouwenbosch** : neffens het Jouffrouwen Bosch, Vo. 1635. — Nieuw aangeplant bosch van de abdij Vorst.

96. **Cabellus** (E 6) : land opt topperste hoochvelt geh. den cabelles... teghen de meygemheye, G. 1572; tot op den cabellus daer de thiende van Alsenberge tegen compt, — strecken- de op een kerseleer staende op den hoek van den cabellus, — stuk lant geh. den cabellus, Vo. 1593. — Stuk land op de Alsebergsche grens.

Cabellus lijkt een vervorming te zijn van een Romaansch woord, misschien wel van *cambellage*, mnl. *camerlinckgelt* («verplichte gift aan den kamerling van een leenheer door den getrouwheidseed afleggenden leenman», Stallaert Gloss. i. v.). Het is bekend dat zulke leenroerige rechten dikwijls op bepaalde stukken land vastgesteld werden.

97. **Kalevoet** (F 1) : Calenvort, W. 1220; van 1 clenen dele obstals te calenvoert, D. 1346; desuper locum dictum calen(n)voert, W. 1359; Caelvoet, hameau, Vdm. 1836. — Gehucht op de grens Beersel-Linkebeek-Ukkel, ontstaan rondom een voord door de Linkebeek, op den grooten weg van Brussel naar Buizingen.

Volgens Dr. Van Loey (Top. Ukkel, cit., nrs. 362 en 362a, alwaar ook vele oude citaten), «voorde aan de kale, aan den Caluwaert, dus aan de kale plek». Dr. V. L. acht het onmogelijk dat *kale* adjectief zou zijn en hij heeft volkomen gelijk zoo *voord* hier vrouwelijk is. Doch naast het vr. *voorde* bestond er ook een onz. *voord* (b.v. het *voord* te Grimbergen). In dit geval kan calen een verbogen vorm zijn van adj. *cale*.

In D. 1321 komt herhaaldelijk een geslachtsnaam *de caelvarent* voor. Waarschijnlijk is hier een vergissing voor *caelvoert*.

98. **Kalevoetstraat** : calevoet strate, S. 1696; Calevoortstrate, S. 1705. — Straat van Beersel naar Kalevoet.
99. **Kamweide** : aen de kam weijde, S. 1719.
100. **Kareelblok** : het careelblock, S. 1705, 1711.
101. **Kasteel van Beersel** (C 4) : gaende van de kercke naer tcasteel van beerssele, Vo. 1593.
102. **Kasteelhoeve** (C 4) : de kasteelhoeve van Beersel, W. — Hoeve of neerhof van het slot Beersel.
103. **Kasteelstraat** (C 4-5) : Popp. — Straat van 't kasteel of slot naar Laarheide.
104. **Kasteelvijver** : het casteelvijver, S. 1706. — Wateromwalling van het slot.
105. **Keiweide** : in de keijweijde, S. 1698.
Misschien verkeerde lezing voor *koi* *weyde*, koeweide, dat in dezelfde omgeving ligt. Nochtans is « keiweide » wel mogelijk : op Drogenbosch, even buiten de Beerselsche grens, ligt een « keyenbeempt... lanx op de florembeke » (1406).
106. **Kellebeek, Kelleborre** (D-E 2) : tusschen de stad geh. de kellebeke ende stad geh. doudeborch, Chart. S. Piet. hosp., 1432; aen de kellenborre, H. 1356, 1406; aen de kelleborre, G. 1556. — Kleine bron, waarvan het water opgevangen werd en geleid door een « kelle », ten gerieve van een sedert eeuwen verdwenen watermolen (zie Molen).
Kelle is lang niet zeldzaam in de Brab. toponymie (zie o. a. Van Loey, l. c. Ukkel nrs. 134 en 271). Het beteekent « watergeul langs waar het water op een molenrad gevoerd wordt » (Stallaert, gloss. i. v.).
107. **Kelleveld** (E 2) : aen de kelleborre... aent kellevelt, G. 1556; derdendeel van den geheele kellevelde dwelck al lant es groot ontr. 14 b^r... comende voer aent hoff geh. neerbeersele, G. 1556; het kellevelt, S. 1698-1709; het kellenvelt, Vo. 1724; Kelle veld, Vdm. 1836. — Partij akkerland bij de Kelleborre.
- 107bis. **Kelleweide** (E 2) : aen de kelle weijde, S. 1700. — Weide, beneden Kelleveld, waar de Kelleborre door loopt.
108. **Kemstraat** : in de kemstraet, S. 1700.
Brab. *kem* = kam, brouwerij.
109. **Kerkenbeemd** : den kerckenbeempt van Alsenbergh ende Beerssele gel. aen de Zenne, Vo. 1593, 1724; den kercken bempt, P. 1668, S. 1698-1706. — Beemd, bij de Zenne, eigendom der kerk.
110. **Kerkstichel** : aen de kerckstichel, S. 1721. — Een slagboom op een kerkweg.
111. **Kerkstraat** : opt laeckvelt... aen de kerckstraete, G. 1557; d'ander zijde van kerckveldt teghen de kerckstraete, Vo. 1724. — Uit deze twee teksten kan men opmaken dat hier de straat bedoeld wordt die Popp Boerestraat heet, d. i. de straat tusschen Laakveld en Kerkveld.

112. **Kerkveld** (D-E 3-4) : opt kercvelt, L. 1500; kerckvelt, G. 1556, Vo. 1593; kerckvelt, G. 1556, Vo. 1724; t'kerkeveld, Vdm. 1836. — Partij bouwland tusschen het dorpscentrum en den heerweg Buizingen-Brussel. — Kerkeveldstraet, Midden Kerkveld straet, Popp, twee straten in het Kerkveld.

113. **Kerselaarheide** : naest de heyde geh. kersseleren heyde, Vo. 1593.

Gedeelte van de heide tusschen Beersel en Alseberg, bepaald waarschijnlijk door een kerselaar als grensboom.

114. **Klaverenblok** : het klaeverenblock, S. 1711; het claverenblock achter den hove van dwerbosch, Vo. 1724.

115. **Kleert** (H 5-6) : 3 b^r lant heide en bosch gel. in de cleert, — achter de cleert, G. 1474; ter plaetse geh. aen de cleert... met eenen eynde aende gracht van den cleertbosch, G. 1475; onder den bosch ter cleert, G. 1482; aen den cleertenbosch, G. 1557; Cleet-Bosch, Mil. kaart. — Bosch op de grens Beersel-Alseberg-Rode.

Kleert = plaats waar een *kleer* of *klaar* is. Vgl. *claert* (de Flou, Wdb. VII, 754), *Clart*, 1197 (ibid. 796), *clarhout*, *claerhout* (ibid., 743 vlgg.), *clerbusc*, *clairbois* (ibid. 755), enz.; *cleerhage*, te Meldert-Assche. Het is opvallend hoe *kleer* steeds terugkomt in boschbenamingen en aldaar het adj. *klaar* schijnt te zijn. Gebouwd met *t*-suffix moet het wel een zelfst. nw. zijn; zulk een woord heeft wel bestaan, ten bewijze de Brab. geslachtsnaam *van der Clere*, *Vercleren*. Dit *clere*, dat evenals het adj. uit het Romaansch komt, kan dan beteekenen : plaats in het bosch waar minder boomen staan; ongeveer de beteekenis van fra. *clairière*.

116. **Kleinen beemd** (B 3) : weijde den clijnen bempt genaempt, S. 1696. — Weide in de Beerselbeemden. Vgl. Grootenbeemd.

117. **Knobbaard** (B 4) : de leijbeke... loopende teghen den bempt den clijnen cnobbaut, S. 1696; den clijnen cnoubbaut, S. 1696; de knobbaut, S. 1698; den cnoobaart, S. 1700-1715. — Perceel weide in den Overbeemd.

De graphie *aut* geeft de plaatselijke uitspraak weer van het personificeerend suffix *-aard*. De beteekenis van het toponiem is : « het perceel met de knobbe (knoebbe, knobbel, knoest, ronde uitspringende bult) ». Vgl. Hamelbluts.

118. **Koekelberg** (G 4) : de elffbunderen gel. neffens den coeckelberch, — lancx henen den coeckelberch, Vo. 1593.

119. **Koeweide** (D 2) : in de kojeweijde, S. 1705, 1717. — Weide in de Zennebeemden.

120. **Korten horing** : weijde geh. den cortten horinck comende met twee zijden aen de Zenne, Vo. 1593.

Horing = hoek; hier een kromming van de Zenne). Zie ●oringen.

121. **Koutergat** : het koutergat naer d'opperste hooghvelt, S. 1726.

122. **Kraaibosch** (D 3) : den Craey Bosch, Vdm. 1836.

123. **Kremersweide** (A 4) : het bunder van den cremers tot

Brussel, S. 1698; Kremers weyde, Vdm. 1836. — Een bunder weide, in den Overbeemd, vroeger eigendom van het kremers-ambacht van Brussel.

124. **Kribbeken** : hofstede... gen. het cribbeken, G. 1684.

125. **Krommeweide** (A 4) : de grecht commende teghen de crommeweyde en den cnobbaert, — de ronde weijde teghen de crome weijde, S. 1700; in de crummeweyde, S. 1721. — Perceel weiland in den Overbeemd.

126. **Kroon** : herberghe geh. de croone... lancx teghen den heyberch, G. 1555.

127. **Kruis** : in den horick naest het cruys, Vo. 1593.

128. **Kwaad bunder** : (land) opt onderste hoochvelt geh. tquaet bunder, G. 1572; beneden het quaet halfbunder, Vo. 1724.

129. **Laak, Laakveld** (D 4-5) : terre site ante curiam van der lake, Chart. Arm. St Goed., 1328; in nemoribus dictis in der laach, in de laer ende de overste dect, L. 1300; lant gel. tus-schent bosch dat men heet de lake ende dbosch dat men heet de lare, H. 1356, 1406; warande van C ouderen buenderen bosch geheeten in den *lodich [lees : dect], lacht [lees : laect] ende *lolersbossche [lees : laerbossche], L. 1430; opt lakevelt, G. 1556; opt laeckvelt, G. 1557; op d'lakervelt, G. 1557, 1573; het Laeckt-velt, Vo. 1724; *Flach veld, Vdm. 1836. — Partij bouwland, vroeger bosch, gescheiden van het Laar door een gracht die wel de laak zal zijn waaraan de plaats haar naam ontleent.

130. **Laakstraat** (A-C 4) : op de laecstrate, H. 1406; in de laecke strate, S. 1698; Laeke straet, Popp. — Straat naar Lot (Laakt).

131. **Laar, Laarbosch, Laarheide, Laarveld** (C 4-5) : in nemoribus dictis... in de laer..., L. 1300; te bersele in den laer van den bossche te berseele, D. 1392; in de laere van den bosch, D. 1665; dbosch dat men heet de lare, H. 1356, 1406; warande... en *lolersbossche [lees : laerbossche], L. 1430; de laerheyde, G. 1557, 1566; het laervelt gel. tus-schen twee bosschen bij tslot van Beerssele, Vo. 1593; het Laerveldt, Vo. 1724; den *Lobbosch, kaart 1766; *Blaerveld, *T'Lameys Bosch [lees : Laarhei-bosch], — hameau de *Loira [lees : Laarheide], Vdm. 1836; Laar-Heide, Mil. kaart. — Gehucht, vroeger bosch en heide.

De bosch- en heidestreek in 't zuiden van Beersel schijnt vroeger « bosch te Beersel » geheeten te hebben; *laar* was er een gedeelte van (cfr. boven : « in den laer van den bossche »). Dit klopt merkwaardig met de nieuwe (o. i. volkomen juiste) verklaring van het woord *laar* gegeven door Prof. Mansion (Drie lessen over de gesch. van het Nedl. naar de Plaatsnamen, Vla. Top. Ver., 1932, bl. 22), te weten : « plaats waar men hout leest, waar iedereen vrij hout mag sprokkelen ». De spelling *loira*, voor *laarheide*, in Vdm. geeft ongeveer de plaatselijke uitspraak weer.

132. **Langblok** : het lanckblock, Vo. 1593, S. 1698, 1709.
133. **Langehage** : aen de de haege geh. de lange hage neven de goeden des goidshuys v. d. wijngarde in bruessel, Chart. St. Piet. hosp., 1432.
Mnl. *hage* = bosch van laag hout.
134. **Langenbeemd** : bempt geh. den langengebemt, G. 1590. — Weiland van 't Hof te Dweerbosch.
135. **Langenjaan** : streckende recht op den duivenput... tegen den langen jaen, Vo. 1593.
Dit zonderling toponiem komt ook voor te Evere : op die kem-pinne boven *den langen jaen*, Wing. 1300; te Ukkel is een *Jonenberch*, 1344, 1483 (Cijnsboek van Duyst, nr. 61; Van Loey, Ukkel, nr. 24) dat tot nog toe onverklaard moest blijven en waarschijnlijk hetzelfde woord inhoudt. De Flou, Wdb., heeft : *Langen Jauw* en *Jaene berge-stuck*, beide te Pittem, 18^e eeuw (IX, 169 en VI, 922); een vijver ge-heeten *grootte jaene*, 1726, te Ruddervoorde (IV, 1065); *Jaeneveld*, 1641, te Klercken, *Jhanen Beilck*, 1443, te Aarsele, *Jhanen gate*, 1537, te Staden (VI, 922-23). — Het woord is moeilijk te verklaren. Per-soonsnaam (Jan of Jaan, van Adriaan) lijkt mij uitgesloten. Alleen kan men gissen dat het « helling » zou kunnen beteekenen.
136. **Langestreek** (B 3) : de Lange streek, Vdm. 1836. — Partij weiland, langs de Zenne, in den Grootenbeemd.
Streek, van denzelfden stam als *strijken* (zich uitstrekken) schijnt dikwijls de beteekenis te hebben van « lang uitgestrekt stuk ». Vgl. : « met eenen *streek* commende van op den hoeck van den bosch tot in een meervore »; — « ...behalve eenen *crommen streek* beginnenden etc. », Vo. 1593.
137. **Langeweide** : de lange weyde, Vo. 1593; tegens de langeweijde van dwerrebosch, Vo. 1724. — Hetzelfde als Langenbeemd.
138. **Langstraat** (D 3-4) : Lang straet, Vdm. 1836. — Partij land.
139. **Langveldeken** : 7 d. gel. opt lanckveldeken, L. 1500.
140. **Leibeek** (B 3-4) : de leijbecke, S. 1696. — Gracht tus-schen den Grootenbeemd en den Overbeemd, ook Breede-gracht geheeten.
141. **Lelieweide** : aen de lelyweijde, S. 1705.
142. **Lieievrouwenbosch**, Vo. 1724. — Bosch bij 't Haagveld.
143. **Linde** : te berssele achter de linde tusschen den wijn-gaert... aen den heyberch, G. 1472.
144. **Lindeken** (E 6) : aen het Lindeken, S. 1703; het Linde-ken, Vdm. 1836. — Stuk land, genoemd naar Onze-Lieve-Vrouwe-Lindeken.
145. **Linkebeekveld** (F-G 3) : velt geh. linckenbekevelt, G. 1556; doer dlynckenbeeckvelt, Vo. 1593; op het linckenbeker-veld, Kaartb. inf. beg. 1742; opt linckebeke hofvelt, Vo. 1724. — Perceelen, op Beerselsch grondgebied, gerekend bij het Linkebeekveld dat zich vooral op de gem. Linkebeek uitstrekt.

146. **Lutsenhage** (F 4) : aen eenen vaerwech geh. de lutsenhage, G. 1556; opt onderste hoochvelt aen de luxemhage, G. 1572; aen de litssenhaeghe, S. 1711.

De spelling *luxum-* is een hypercorrecte vorm onder invloed van Luxemburg, Lutsenburg. — Het eerste lid, *lutse*, is mnl. *loodse*, *loetse*, uit ofra. *loge* (zie Van Loey, Ukkel, nr. 121, alwaar, voor een plaats te Ukkel, vormen als *lutse* aangehaald worden, naast *loetse*; vgl. ook Cijnsboek van Duyst, nr. 98). Lutsenhage is dus een bosch van kreupelhout genaamd naar een hut, denkkelijk een jachthuisje.

147. **Maabeemd** : beempt geh. den maeybeempt, G. 1556; aen den maïjbeemt, S. 1700. — Weide in de Zennebeemden.

148. **Maasblok** : aen den maesblock, S. 1706.

Persoonsnaam Maes, Thomaes ?

149. **Meer** (A-B 3-4) : aen de mere opte Senne, Fl. 1469; een b^r beempt gel. in de mere wesende gemeijnte, Vo. 1569; bij tslot aen de mere, G. 1572; beneden aen den beempt geh. de mere, Vo. 1569; de gemeynthe de meir, kaart 1766; op de meer, S. 1705. — Weiland tusschen 't slot en de Zenne.

Meer heeft hier de gewone beteekenis van «ingemeerd, omheind land». Vermits deze streek grootendeels «gemeente» gebleven was, tot in de 18^e eeuw, hebben we te doen met een gemeenschappelijk weiland waarvan de onderscheiden gedeelten van elkaar afgesloten waren met grachten. — Het woord *meer* was, zeker nog in de 16^e eeuw, te Beersel in gebruik voor «akkerscheiding, grensteeken» : «beginnende van aen den vaerwech... streckende tot op eenen *meer*...; — tot op eenen dorenstruyck oft *meer*; — tot op de *meervore*», Vo. 1593. Vgl. nog Meersteen.

150. **Meerman** : de weijde de meeremanne, S. 1698; aen den moerman, S. 1709; de moermanne weijde, S. 1711; de *Maermande, Vdm. 1836. — Hetzelfde als voorgaand.

Personificatie met suffix *-man*.

151. **Meersteen** (E 1) : aen den meer steen, S. 1711; weijde gen. den meersteen rechtover den dachelbergh, S. 1720; *Neersteen, Vdm. 1836. — Partij land en weide bij de grens Drogenbosch.

Meersteen = grenssteen. Zie Meer.

152. **Meerweide**: de meerweyde, Kaartb. Arm. St. Gud., 18^e e. — Hetzelfde als Meer en Meerman.

153. **Meigemheide** (D-E 6) : de tribus jornalibus terre site juxta thymum de meyghem. Arm. St. Gud., 1328 (arch. hosp. B. 210, f° 39 v°). — Heide op Alseberg en Dworp, bij de grens van Beersel. Zie Brab. Pln. I, Alseberg, nr. 6.

154. **Meinaardbeemd** (F 2) : den meynhaert beempt, Kaartb. inf. beg., 1742. — Beemd in den Meinaard.

155. **Meinaardsdelle** (F 2) : meynaertsdelle, H. 1406; *Manus d'Helle, Vdm. 1836. — Delle in den Meinaard.

156. **Meinaardsland** (F 2-3) : opt meymanslant, int meynaertsland, H. 1356. — Groote partij land gedeeltelijk op Beersel en (vooral) op Linkebeek; hetzelfde als Meinigveld.

157. **Meinigveld** (F 2-3) : opt meynechvelt... aen dbroec van scelle, H. 1406; opt cleyn menichvelt oft hoffvelt bij den dweerbosch, G. 1590; het groot meynichvelt, Vo. 1593; het mejnich veldt, Kaartb. inf. beg., 1742. — Hetzelfde als Meinaard.

Meinaard is een personificatie met suffix *-aard* bij *brab. meyn* = gemeen (vgl. *meynneed*) en zou dus beteekenen « het gemeenschappelijk land ». *Meyman* (1356) = *meynman*, is er blijkbaar een synoniem van. Al vroeg werden die woorden als persoonsnamen opgevat, zoodat we reeds in de 14^e eeuw vormen ontmoeten als *Meymanslant* (wat zou beteekenen : land van een persoon geheeten Mayman), *Meynaertsdelle* (idem : delle toebehoorend aan zekeren Meynaert), al was het primitief verband : « land, delle in den Meinaard of Meinman », zooals in de 18^e eeuw *Meynhaert beempt* niets anders kan zijn dan « beemd in of bij den Meinaard ». — *Meynichvelt* is misschien een corruptie van een primitief (ook niet meer begrepen) *Meyningvelt*, onder invloed van een beter bekend *menich*. — Over de afwisseling van suffixen *-aard*, *-man* en *-ing* in de toponymie, zie Lindemans, Personificaties in plaatsnamen, in Meded. Vla. Top. Ver., IX (1933), 1-19; Over eenige niet-specifieke toposuffixen in plaatsnamen, in Hand. Kon. Comm. Top. Dial., II (1928), 133-157. Zie bij De Flou, Wdb. X, 268, 387 vlgg. verschillende Meinaard's. Ook te Heembeek (Brab.) is een « beempt geh. *den meynaert* » (1546).

158. **Meneberchs** : van 1 waterscape in de potria (?) bi meneberchs van werrebiers goede, — wilen heinr. werrebijrs bij der aerke, D. 1346. — Eene onbekende plaats te Beersel.

Bi meneberchs kan opgevat worden als een pers. n. — Zoo *meneberch* een toponiem is, zou men in het eerste lid mnl. *meen* = gemeen, in den zin van « gemeenschappelijk » (zooals in *menegat*, *mennegat*, *meinewech*), kunnen herkennen.

159. **Mergelput** : op sekeren mergelput opt eynde van de hurst oft hage, Vo. 1593. — Put waar mergel geschoten werd op 't Hoogveld.

160. **Mijvrouwenbeemd** : eenen opstal gel. boven den sittersplasch... geh. Mijvrouwen bempt, G. 1555.

161. **Moelieken** : het moilleken, Vo. 1593. — Stuk land.

162. **Molenbeemd** (D 1) : de meulenbempde, S. 1705.

163. **Molenva** (D 1) : den grecht in den meulenvalle, S. 1698; de sinne behoorelijck aff te stecken en ruymen aenden bempt de meule valle, S. 1698.

Een *val(le)* is een neervallend deurtje, hier denkelijk het sasdeurtje waardoor het water uit de *kelle* (zie Kelleborre) kon opgehouden of afgesloten worden.

164. **Molenveld** (D 1) : tgroet molenvelt te beersele, 1436; tcleyn molenveldeken, 1469, cit. ap. W. III, 669, uit Cartul. Ter Kameren; het meulevelt, S. 1705; aen de meulevelden, S. 1705. — Veld en beemd herinnerend aan een sedert lang verdwenen watermolen. Zie Kelleborre.

165. **Monniksbeemd** : boven in den monicx bempt, G. 1485.

166. **Motte** (B 6) : 6 dt. bosch gel. bij der motten, G. 1556; aen de weyde oft bogaert toebehoirende thofken van der motten, Vo. 1593; voorbij het hofken, Vo. 1724. — Eene hoeve

te Kesterbeek (Dworp), vlak bij de grens van Beersel, zoodat een gedeelte van den bogaard op B. lag.

Motte : kleine kunstmatige berg waarop een heerenhuis gebouwd werd.

167. **Nederbroek** : de palude apud nederbroeke, D. 1321. — Waarschijnlijk op Rode, alwaar een geh. Ten Broeke.

168. **Neerbeersel** (E 2) : Inferior Bersle, 1219; nederbersela, 1292; nederbeersela, 1382, drie cit. W.; ter stad geh. te neerbeerssele, G. 1483; thoff gen. thoff te neerbeerssele metten huysinghen, schueren, stallen, vloge ende met allen zijnen toebehoirten gr. ontr. 1 b^r... aent kellevelt, G. 1556; den voetwegh gaende van den hove van nederbeerssele naer de kercke van beerssele, Vo. 1593; tot neerbeerssele, Vo. 1724; Neer Beersel, Vdm. 1836. — Een hof en gehucht, in 't Noorden van de gemeente.

Neerbeersel staat tegenover *Opbeersel* of kortweg *Beersel*, het hooger gelegen dorpscentrum.

× **Neerhofveld**, zie Hofveld 2.

169. **Neering** (B 4) : Neerinc, W.; Nering, Mil. kaart. — Gehucht, in de vallei gelegen.

Dit top. komt niet voor in oude oorkonden; schijnt dus een jonge afleiding van *neer* met suffix *-ing*.

170. **Nekkersdelle** (E 3) : neckersdelle, 1556-1724; *nekkers d'Elle, Vdm. 1836. — Partij land, op de helling, in 't Kerkveld.

Nekker : watergeest uit de Germ. mythologie. *Delle* : dal, smalle vallei. Deze Nekkersdelle is alleen maar een glooiing; er is ook geen water. De oorspronkelijke Nekkersdelle lag misschien meer westwaarts, naar de Zenne toe, alwaar verschillende diepe dellingen waar te nemen zijn; misschien aan 't begin (bron) van ééne er van, en dan toch ongeveer op de plaats die in de oorkonden aangeduid is.

171. **Nieuwenhove** : Hof van Nieuwenhove, W., III, 686, aangekocht door de Jezuiten, met het Hof te Dweerbosch. Ligging onbekend. Misschien 't Hof te Nieuwenhove te Ukkel?

172. **Oodsebroek** (E-F 1) : oetsenbroec, D. 1321, 1346; in parochia de alsenberghe ad l. d. oedsebroec, Chart. inf. beg., 1368; nemus dictum oetsbroeobosch contigue l. d. den hert, ib. 1379, 1411; oetsebroec, ib. 1393; in palude dicto tdoetsenbroeke, ib. 1406; oetsenbroeck, ib. 1406; oegenbroec, ib., 1407; supra campum d. oetsenbroeke, ib. 1412; oedsenbroeobosch, ib. 1418; oedsenbroeck, ib. 1459; een dachw. boschs oft heide... neven doetsenbroeck, ib. 1459; quatuor jornalia terre arabilis et decem jorn. pascue... site in parrochia de beersele juxta campun dictum dijsenbroeckvelt, Chart. Hosp. St. Piet., 1446; in de prochie v. beersele neven dijsenbroeckvelt, — in de prochie v. linckenbeke opt ijsenbroeckvelt, ibid. 1461; een weye toebehoirende der officien van der aelmoessen des voirs. goidshuyse [t. w. Vorst] gr. 3 dachw. ... gel. in de prochie van beersele beneden de kercke aldaer geh. dwoutsenbroeck gel. ter eenre..., ter tweeder aen een weyde geh. de droege weyde oft de hoene... metter oversten eynde jegen den pypenbosch... metter anderen sijde jeghen sheeren

strate die vanden gemeynen beempt compt naer beersele, Vo. 1530; dwoutsenbroeck, Vo. 1555; tvelt geh. tuysbroeckvelt, G. 1556; opt ijsbroeckvelt, G. 1572; opt nijsenbroeckvelt, Vo. 1593; opten heijm van den pijpenbosch en aussenbroeck, — weijde geh. den dausenbroeck, Vo. 1593; het neijsbroeckvelt, S. 1711; t' Dijsenbroeckvelt, Kaartb. St. Piet. hosp., 1715; op t'ijsenbroeckvelt, Kaartb. inf. beg., 1742; opt duijsbroeckvelt, Vo. 1789. — Broek, grootendeels herschappen in akkerland, op de grens Beersel-Drogenbosch-Linkebeek.

Hoe verscheiden de graphiën ook zijn, toch slaan al deze teksten op dezelfde plaats. Zij wijzen op een ontwikkeling *oodse* = *oze* = *eus*, waar niets abnormaals aan is (vgl. mnl. *nose* = *neus*). In het plaatselijk dialect moest Oodsebroek ongeveer [œ:¹səbruk] worden. De De spellingen *ijs*, *aus*, *uys*, zijn pogingen om den gehoorde klank in het geschreven woord weer te geven. De tweeklank [œ:¹] is licht te verwarren met [æ:¹], voor ongeoeffenden, vooral bij de veelvuldige schakeeringen in de uitspraak van *ij*, *ui* en *eu* in de Brabantsche dialecten (ook in het Hoogduitsch : dichters laten *neu* op *zwei* rijmen !): vgl. de verschillende Brabantsche spellingen van *eusel* (*eeusel*, *eysel*, *uysel*, enz.); Meuzegem (Wolvertem) en Muizegem (Jette), die allebei terug te leiden zijn tot Mosengem (13^e e.). — Alleen kan het bevreemden dat de spelling met *ijs* zoo vroeg als 1446 reeds voorkomt. Het is voorzeker een interessante aanduiding voor de geschiedenis van de klankverschuivingen in de Brabantsche dialecten. — Bijna overal werd geknoeid met de spelling van *oodse*-toponiemen; aldus, te Ukkel : in *toesbroeck* (1483), int *totsbroeck* (1500), *dootsbroeck*, *tduytsblock* (1593); te Meldert-Assche : *oedbosch*, *doetbosch* (1400), *oensbosch* (1537), *dotsrot* (1628), *dustroth* (1638), *duijtsrot* (1641), enz. — Wat Mnl. *oodse* mag beteekenen blijft intusschen een raadsel. Evenals Mnl. *nose* (*neus*) tot een Germ. **nus* terug te brengen is, — en *Mosenghem* (Meuzegem) in 1226 als *Musenghem* verschijnt, — kan dit *oodse* op een ouder **ufese* wijzen, dat dan een afleiding zou zijn van *ut* (uit) met de beteekenis « uitland, uitgezonderde plaats » ? Vgl., voor het suffix, *oozie*, van **ovese* (=overdekte plaats), eene afleiding van *over*. Foerst, II, 1111, vermeldt een *oedesbroch silva* van de 11^e eeuw, dat nog niet geïdentificeerd werd. — Aansluiting bij Mnl. *ode* = slecht gering, Got *auths*, lijkt mij thans niet meer mogelijk (Brab. Plaatsnamen, I, bl. 10).

173. **Okelerenheide** : op dnerste eynde van de oekeleren heyde, Vo. 1593.

Gedeelte van de heide tusschen Beersel en Alseberg, bepaald door een noteboom (*okeleer*). Vgl. Kerseleren heyde.

174. **Ons Lieve Vrouwe-lindeken** : van aen den drayer tot aen ons lieve vrouwe lindeken, Vo. — Een lindeboom als grenspaal. Het veld Lindeken werd daarnaar genoemd.

175. **Oorringen** (C 2) : weyde gen. de oorringen, S. 1698.

Volksetymologie voor *horinken*, Mnl. *horic*, *hornic* = hoek. Vgl. nr. 79 Hoeken.

176. **Open borre** : een weije metten open borre, G. 1556.

Een waterpoel voor het drenken van vee in een weide.

177. **Opstal** (A 4) : den opstal in de laeckstrate, S. 1698; **opstal** gel. bij Laekt rechtover de crommeweyde, S. 1700.

Hier een onbebouwd terrein aan de straat, bij de grens van Laakt.

178. **Ouborg** (E 2) : doudeborch, Chart. St. Piet. hosp., 1432;

eenen bosch gheheeten douborch, G. 1483, 1556; Dauburg, Vdm. 1836. — Bosch.

Herinnering aan een verdwenen *borg* of versterkte hoeve.

179. **Ouwege, Ouwegestraat** (E 1) : een geleexken staende aen dauwege, P. 1668; d'Auwege straete, G. 1573. — Straat bij de Ukkelsche grens, op Dachelberg, waarschijnlijk een straat op dit laatste veld, parallel loopend met een (nieuwe?) straat aldaar.

180. **Overbeemd** (A-B 4) : 1 d. beempt over den overbempt gel., G. 1485; opten overbempt, G. 1494; 4 b. beempts geh. den overbeempt... eensdeels rontsomme aen een drisstraeten, G. 1555; den cleijnen —, den grooten overbeempt, G. 1573; den beempt geh. den overbeempt stuyckende tegen de zittertweyde, Vo. 1593; den overbempt, S. 1711; weyde onder de noverbempt, P. 1714. — Weiland bij de Zenne.

Beemd op den overkant van de gracht (Breedegracht), tegenover den Grootenbeemd.

181. **Overlaer** : terre site in overlaer, terra sita t overlaer, Chart. Arm. St. Gud., 1328; te overlare, H. 1406. — Juiste ligging onbekend, waarschijnlijk naast Laar (over de straat?).

182. **Overveld** : goede dat leet achter thof te overvelt, D. 1346.

183. **Paapaard** (D 4) : op den heyberch... aen eenen borrewech gaende nae den papaert, G. 1559; tegen den gemeynen borrewech geh. den paapaert, P. 1668. — Stuk land.

Personificatie met suffix *-aard* : « het perceel van den paap (priester) ».

184. **Pameisbosch, Pameisvijver** (C 5) : een deel bosch te beersle in de laere van den bosch aen pameijs vijvere, D. 1665; eenen bosch geh. den Plameyts bosch, Kerk. Arch. nr. 16481, 1762, 1782. — Vijver en bosch te Laar.

Plameits uit *pameis*, vertoont *l*-epenthese, zooals *plavei* uit fra. *pavé*. *Plameits* en *plamei*, in de gewesttaal, doen denken aan iets vuils en modderigs, vgl. plamuisteren, plamaasteren, plamoesteren, en dgl. Het komt denkelijk uit fra. *pommée* (Brab. appelplamei is appelmoes), zooals *pommade* af te leiden is van het italiaansch *pommata* = lippenzalf van appelen (Vercoullie).

185. **Papegaai** : den meer in den papegaj, S. 1700. — Een weide.

Waarschijnlijk een plaats waar vroeger « den papegaai » geschoeten werd door het schuttersgild.

186. **Papenblok** : aent papenblock, S. 1700-1711.

187. **Papeweide** : wijde gen. de papewijde, P. 1714.— Weide behoorend bij de pastoreele goederen van Beersel.

« Weide van den parochiepaap of pastoor. »

188. **Peerdijzer** : int peert eijser, S. 1700-1717. — Een weide in een bocht van de Zenne.

Aldus genaamd waarschijnlijk naar den vorm (hoefijzer).

189. **Peerdeweide** : in de peerdeweyde, S. 1698-1717. — Een weide bij de Zenne.

In de buurt liggen ook een Koeweide en een Veulenweide.

190. **Pijpenbosch** (E 1) : den pipenbosch, G. 1485; geleege gem. geh. den pijpenbosch... comende aen de hofstraete ende aen d'auwege straet, G. 1573; block geh. den pijpenbosch, Vo. 1593; het pijperbosch, P. 1667; het geleege geh. den pijpenbosch over thoff gen. de putte, P. 1668.

Voor 't eerste lid, vgl. Pijpenzipp, te Anderlecht (Brab. Top., Anderlecht, nr. 93). Het is Mnl. *pipe* (pijp), in de beteekenis van smalle gracht.

191. **Plasch** : opstal in de laeckstrate geh. den plasch, S. 1711. — Het zelfde als Zitterplasch.

192. **Priesterage** : een geleege... gel. neven de priesterage, G. 1557.

De pl. n. *priesterage* duidt de goederen aan die, bij de stichting van een nieuwe parochie, de dotatie uitmaakten van den pastoor; later geraakten die gronden dikwijls in andere handen, maar de naam bleef op vele plaatsen voortbestaan. Vlg. o. m., te Mazenzeel, waar die akker het eigendom bleef van de pastorijs, volgende graphiën : *priesterhaeghe*, 1542; *priesters hage*, 1590; *priesterendsie*, 1593; *pristerije*, 1641.

193. **Putsel** : den waterloop commende van het putsel, S. 1698. — Een andere naam voor de plaats geh. ten putte.

194. **Putte** (D-E 1) : tgoet in den putte metten huysinghe daer op staende, G. 1555; thoff geh. ten putte, G. 1572; block gel. aen thoff te Putte, Vo. 1593; thoff gen. de putte, P. 1668. — Verdwenen hof in de vallei.

195. **Puttenbosch** : den eijcke staende in den puttenbosch tegenover den houten stichele, Vo. 1593; weijde tegenover den putten bosch, S. 1698. — Bosch omtrent 't Hof ten Putte.

196. **Puttestraat** : aen de puttestrate, S. 1705; naam van twee straten, bij Popp, leidend van 't dorp naar de diepere Zennevallei.

197. **Rijstraat** : tegen het nijsenbroeckvelt aen de rijstraete, Vo. 1593.

Een *rijstraat* is een straat die breed genoeg is om er met kar en paard door te kunnen; syn. van *vaerwegh*, *wagenweg*.

198. **Robbrechts gat** : in robbrachts gat, Chart. Arm. St. Goed., 1328.

199. **Rode straat** : de roode strate, S. 1711; Roode straet, Popp. — Straat van Neerbeersel naar St. Genesisius-Rode.

200. **Rollebeekstraat** (B-C 5), Popp. — Diepe straat van de Laaktstraat naar Laarheide. Er is aldaar geen beek.

Misschien een vergissing voor Laarboschstraat ?

201. **Ronde heide** : bosch geh. de ronde heyde, G. 1590; opt hooghvelt... in de delle beneden die ronde heyde, Vo. 1593; boschken neffens de ronde heyde, Vo. 1635. — Bosch, vroeger heide, omtrent Schavei (thans Rondenbosch).

202. **Ronde hoek** : aen den ronden hoeck, S. 1726; den ronden begijnenhoeck, 1745. — Zie Begijnenhoeck.

203. **Ronde weide** (A 4) : de ronde weijde, S. 1700; de swet-becke jghen ronne weijde, S. 1709.

204. **Roode poel** (D 4) : aen den rooden poel opt eynde van den kerckvelde, Vo. 1593; op den rooden poel tegen het cribbeken, G. 1684.

205. **Rood kruis** (C 6) : block bij tcruys, S. 1698; aent root cruys, S. 1700; de strate com. van thofken naer het roodt kruys, S. 1711; 't Root cruys, Kaartb. inf. beg., 1742. — Een verdwenen kruis, op het kruispunt der wegen te Laarheide.

206. **Sauvegardenbosch** : S. 1711, Vo. 1724.

Wellicht een bosch waar eene geschiedenis aan vast is met een « *sauvegarde* » (veiligheidsofficier ter bescherming tegen militaire willekeur van bezettingsleger) uit de 17^e eeuw.

207. **Schailaard** : houten stichele staende op de zijde van den schailaert, Vo. 1593.

Personificatie met suffix *-aard* : « Het perceel waar schaliën (Brab. *schaille* ?) liggen » of wellicht, beter, « het scheelde (schele, scheeve) perceel ».

208. **Scharisheide** (D 5) : teghen het stoefstraetken... aen scharis heijde, Vo. 1593; bosch gen. het scheerens eijcken, S. 1698; bosch gen. *chareles eycke, S. 1720.

209. **Schavei** (H 5) : Gherem van scaveij... te scaveij, H. 1356; schaveis, W. 1440; hof te scavaye, L. 1486; opt lant van scavey, — te scaveye weert, G. 1474; huys en hof van scavey, gel. in de prochie van beersele met omtrent 2 b^r onder lant heyde ende haverweys daer aen gel., alsoe tot onder den bosch van cleert lancx den scavey velde opgaende, G. 1482; ten vivere te scaveye toe, L. 1486; aent gat van den scaveijvelde, G. 1468; aent schaveijveldt, Vo. 1593; het schaveijbosch, Vo. 1635; het schaveijveldt, Vo. 1724; Schavie Veld, Vdm. 1836; hof *Schaewaert, W.; ferme de Schavye, Mil. kaart. — Belangrijk hof, veld en bosch naar dit hof genoemd, op de grens Beersel-Linkebeek.

Schavei komt van 't romaansch *scavée, escavée*, lat. *excavata*, groef. Vgl., te Hekelgem, de *cavee* of *cavie*, in de buurt van Affligemsche groeven van natuursteen, ontgonnen met de hulp van Waalsche inwijkelingen. Zie Lindemans, Romaansche plaatsnamen te Assche, Hand. Com. Top. Dial., IV (1930), 37-50.

210. **Scheurage, Scheurgat** : trunckeycke staende aen het schoergat achter aen den coolhoff, Vo. 1593; opt overste hoochvelt... daer de scheuraige duer loopt, G. 1557.

Een *scheurgat* is eene opening in het beluik van de akkers en tevens een toegangsweg (*scheurage*) langswaar de boeren met hun gespan op hun respectief perceel konden komen om het te *scheuren*, om het met een *scheurvoor* (eerste beploeging na het braak liggen) te bewerken.

× **Schietveld**, zie Geertsveld.

211. **Schreiberg** (E 1-2) : onder den schreibberch, L. 1500;

een stucxken lants aen den schreijberch, Vo. 1548; ...elsbroeck... gel. onder den screijberch gespleten wten zelve screijberch, G. 1556; boven den screijberch, G. 1568.— Hoekvormige hoogte in 't noorden van de gemeente, bij Dachelberg.

Over *schrei*-toponiemen, zie Pollet en Helsen, Top. van Varse-naere, nr. 570. De juiste beteekenis van *schrei* werd nog niet uitgemakt. M. i. is dit woord niet te vereenzelvigen met Mnl. *screi* = schreeuw, noch met Mnl. *screde* = schrede, stap. Veeleer zou ik aansluiting zoeken bij *schriek* (vgl. de verhouding *bliet*, *blei*), ook een verdwenen woord dat vaak voorkomt in toponiemen door H. Pottmeyer (De plaatsnaam Schriek, in *Oudheid en Kunst*, VI (1910), bl. 11) verklaard als « haak, hoek, bocht », van denzelfden stam als *schrikken* (eerste beteekenis : springen; vgl. *schrikkelen*, Noordhoil. *schrik* = sprong, Veluwsch *schriks* = schuins over). — Een *schreiberg* zou dan een berg zijn die een hoek vormt (wat inderdaad hier het geval is); een *schreistraat*, een hoekige straat; een *schreiboom*, een boom staande in den hoek gevormd door twee straten.

212. **Schreistraat** (E 1-2) : de screijstrate, de screijstrate, G. 1556-75, Vo. 1593; het schreystracken, S. 1711. — Straat bij den Schreiberg.

213. **Singel** (D 1) : weyde gen. de singel, S. 1698; aen de singelweijde, S. 1700; in den cingel, S. 1705; Singel, Vdm. 1836. — Weide en bosch gelegen nevens een staande water, bij de Zenne, op de grens van Drogenbosch.

De eigenlijke beteekenis van singel is : « buitenwal van een gracht of vijver ».

214. **St. Anna, St. Elooi** : de drijdagwand van St. Eloy en het block van St. Anna en allen den bloken tot aen de putte straete, Vo. 1724; landt aen St. Anna, S. 1709; het landt van St. Annen, S. 1711. — Perceelen belast ten voordeele van een of ander kerkelijk beneficie ?

215. **St. Lambrechtsbeek** (C-D 4-5), W. III, 680. — Gracht die ontspringt bij St. Lambrechtscapelle en het water in de burchtgrachten van het slot aanvoert.

216. **St. Lambrechtscapelle** (D 5) : straete commende vant cappelleken naer de prochie, S. 1698; straete gaende vant roodt kruys naer St. Lambertus capelle, S. 1711. — Een verdwenen veldkappelletje te Laarheide. St. Lambrecht is de patroon van de parochie.

217. **St. Wijnen eik** : aen sinte wijnen eijcke, G. 1472.

St. Wijnen kan haast niet anders zijn dan *St. Wijen* of *Wijden* (Wido, Guido van Anderlecht). Cfr. aldaar een *Sint Weyden eyck* (zie Brab. Top., Anderlecht, nr. 107). Een pers. n. Iwein, Wein, was in Brab. wel bekend, doch er is geen H. Iwein. De ongewone vorm *Wijnen* dient hier misschien opgevat als een reduplicatie (na contractie van *Wijden*, d. i. *Wijd* + suffix *-en*, tot *Wijn*) van suffix *-en*.

218. **Slot** (C 4) : beneden tslot, G. 1474; tslot, L. 1489; de strate die van de kercke te slote weerts gaet, G. 1156; beneden het slot, G. 1556, 1563. — Voormalig burgslot, thans in puinen.

219. **Steenbosch** : aen den steen bosch, S. 1703, 1706.

220. **Steenen driesch** : in den steenen driesch, L. 1500.
Beide toponiemen, waarvan de ligging niet kon bepaald worden, herinneren waarschijnlijk aan vroegere ontginning van natuursteen.
221. **Steenrots** : op den drayere... een half b^r op de hooghde gen. steenroetse, Vo. 1593.
222. **Steenwege** : thof te steenweghe, 1344, W. — Van nergens anders bekend.
223. **Stoofstraat** (C-D 5) : tegen het stoefstraetken, Vo. 1593; de stoofstrate, Vo. 1724; Stoof straet, Popp.
Mnl. *stove* : inrichting voor waterverwarming, inz. voor warme baden. In vele steden en dorpen herinnert een *stoofstraat* aan zulke publieke inrichtingen. Het nemen van warme baden was in de hooge middeleeuwen van meer algemeen gebruik dan in de laatste eeuwen.
- × **Streek**, zie Langestreek.
224. **Teksgelege** : een huys en toebehoirten, bogaert ende block geh. texgelege, P. 1667; huys gel. tot text, P. 1701; bij tex, naer text, aen texch, naer decx, S. 1700-1711.
Tek is waarschijnlijk een pers. n. : vgl. gesl. n. Tack.
225. **Tichelrij** (D 4) : aen de tichelrijde, G. 1555; beneden de tichelrije, G. 1555; een gelegee metten huysse daer op staende metten coollochten ende bijvang daer aen gelegghen... tegen over der kercken aldaer gem. geh. de tichelrije tusschen de herberghe geh. de croone etc., G. 1560.
Tichelrij = tichelbakkerij, geleg waar tichels (dakpannen) gebakken worden. Vgl. nog te Beersel : in de *potria* bi meneberchs, D. 1346; misschien is die *potria* (potterij, pottenbakkerij?) wel hetzelfde als de tichelrij?
226. **Uwenberg** (C-D 4) : Uwenberg straet, Popp.
Die straat draait rondom den Heiberg. De naam is mij niet bekend uit oudere oorkonden. Daarom vraag ik me af of we hier soms niet te doen hebben met een hypercorrecte spelling voor Heiberg (vgl. dial. Brab. *rel*, voor rauw, ruw; *deiven*, voor douwen, duwen). Indien zulks niet het geval is kan *uwenberg* ontstaan zijn uit *udenberg*, *odenberg* (ledigen berg, berg die woest en braak ligt), zooals *Uwijk*, te Esschene, ca. 1400 *udewijc*, *odewich*.
227. **Valkenburg** : de goede geh. valkemborch, G. 1455.
228. **Veuleweide** : de veuleweyde, S. 1698; het ermen landt [d. i. land van den arme, den armendisch] paelende tegen de velleweijde, S. 1698.
229. **Vijfbunder** : in de V bunder, S. 1698; aen het 5 bunder, S. 1700.
230. **Vijvers** : enen bempt gr. een dachw... gel. te beersele onder de vivers aldaer, Chart. Hosp. S. Piet., 1432.
231. **Vijverstad** : een blocxken geh. vijverstadt, Vo. 1593.
Vijverstad = gronden binnen den omvang van een vijver; vgl. hofstad, en -stede, kamstad, borgstad en dgl.
232. **Vitsblok** : een weye metten open borre... teghen een weye geh. tvitsblock, G. 1556.
Vitsblok : omheind stuk land voorbehouden voor beplanting met vitsen, vlg. terwenblok, klaverenblok, raapblok, en dgl.

233. **Vogelenzang** : den vogelensanck, G. 1593. — Bosch.

De zeer verspreide pl. n. *vogelzang* moet m. i. verstaan worden als : « plaats waar de vogelen zingen » of, indien men het ruimer wil, en aansluitend bij de middeleeuwsche beeldspraak : « in de vrije natuur ».

234. **Voordken** : 1 dachw. gel. achter tvoirtken met eender zijden aen die schreystrate... metter derden zijde aen den schreyberch, L. 1500.

Dit *voordken* is te localiseeren op de Schreistraat die, inderdaad de kleine beek overschrijdt die op Schreibernberg ontstaat en over Dachelberg naar de Zenne vloeit.

235. **Vranksblok, Vranksveld** (E-F 1) : block geh. vranck block, Vo. 1593; het vranckx velt, — het vranckx veldeken, Vo. 1593; het franckvelt, S. 1698; het francxvelt, S. 1711; Vranckvelt, Kaartb. St. Piet. hosp., 1715. — Akkerland op de grens Beersel-Drogenbosch.

Vrank, persoonsnaam.

236. **Waaienberg** (D 5) : den wayenberch, G. 1557; de plaetse geh. den waeyenberch, Vo. 1593. — Hoogte op Laakveld.

In Top. ●pwijk, nr. 1664, hebben wij de gissing geopperd dat Waaienberg zou kunnen beteekenen : « berg waar het waait ». Daartegen werden bezwaren opgeworpen op grond van den vorm *waaien*. Wel zou Waaiberg (pl. n. te Tienen) die beteekenis kunnen hebben (vgl. waaiboom, « boom die los en vrij in den wind staat »). Waaienberg echter niet. Die opmerking lijkt gegrond. Ik kan mij nochtans niet vereenigen met de verklaring voorgesteld door Van Loey, Elsene, nr. 230, als zou *waaien* teruggaan op Mnl. *wade*, poel, waterkolk, doorbraak in een dijk (wat fonetisch wel in orde is). In samenstellingen met *berg* lijkt mij die beteekenis al te paradoxaal. Ik meen dat we de beteekenis van Mnl. *wade* niet mogen uitbreiden tot « moeras, natte grond » en dat het geraadzaam is zoo dicht mogelijk te blijven bij de oorspronkelijke beteekenis « doortocht in water » (van het werkw. *waden*). Daarom acht ik het nog steeds zekerder een aansluiting te zoeken bij een naamwoord dat bij den stam van *waaien*, wind maken, zou behooren. *Mons ventosus*, winderige berg, is trouwens een voor de hand liggende benaming die in alle talen wel voorkomt.

237. **Walsche weide** : eenen opstal gel. boven den sitterplasch commende... ende aen de walsche weyde daer een vaerwech tusschen beyden behoort te gaene tusschen zijn palen, G. 1555.

Beersel ligt niet ver van de taalgrens. Denkelijk hoorde deze weide toe aan een of ander leengoed of kloostergemeente uit Waalsch-Brabant.

238. **Warande** : tegen de waerande, S. 1719.

Warande = jachtpark. Zie de beschrijving van de wande der heerén van Beersel in de Inleiding.

239. **Waterstraat** (B 4), Popp. — Straat naar de Zenne toe.

240. **Weideweg** (B 4 en D 3), Popp. — Twee wegen naar de weiden aan de Zenne.

241. **Wereld** : opt opperste hooghvelt geh. die werelt in de delle beneden die ronde heyde, Vo. 1593; een wilge staende op de werelt, *ibid*.

Zal wel een volksetymologie zijn voor *weer-helt*, wederheltt, namelijk van een tweeledig perceel .

242. **Wijbroeck** : een weyde dat een wijmbroeck plach te zine, G. 1556; opt nijsenbroeckvelt... tot beneden den hoeck van dwijmbroeck, Vo. 1593; den wijnbosch, S. 1700; het wijnbroeck, S. 1705.

Een *wijmbroek* is een natte grond waar teenwilg (Brab. *wijm*, (ouder *wide*, *wijde*) aangeplant werd.

243. **Wijngaard** (D 4) : een stuck erfs dat wijngert te sijn plach groot ontr. een half bunder... ter stat geh. opten heijberch, G. 1472; een huys met sijn toebehoorten geh. den wijngaert... gel. teghen den heyberch, G. 1557; block geh. den wijngaert... gel. in drie zijden naest den heijberch, Vo. 1593. — Een voormalige wijngaard.

244. **Wisselbeemd** : een halfbunder bempt geh. den wisselbempt, S. 1698; P. 1714.

Beemd, bij jaarlijksche afwisseling van perceelen, bij verschillende eigenaars in gebruik.

245. **Wolfshagen** : weije oft elsbrouck... gel. beneden het Hoff te Wolfshagen, G. 1557. — Weide op de grens van Lot, alwaar het Hof te Wolfshagen.

246. **Wolvenhoek**, Vdm. 1836.

× **Woutsenbroeck**, zie Oodsenbroek.

247. **Zenne** : omtrent de zenne, — bider zennen, Chart. Inf. Beg., 1348; de riviere van de zenne, L. 1489; lancx teghen de zinne, G. 1556; aen de zenne, Vo. 1593; de sinne, S. 1698-1711. — Rivier.

248. **Zenneblok** : het sinneblock, S. 1705; int zenneblock, S. 1717. — Weide bij de Zenne.

249. **Zesbunder** : de sesse bunderen aen den clijnen cnoubbaert, S. 1696; in de ses bunder, S. 1698.

250. **Zitterbeek** (A-B 4-6), M. — Beek op de grens Beersel-Lot, te Zittert.

251. **Zittert** (A 4) : de tribus jornalibus prati siti ter zittert, Chart. arm. St. Gud., 1328; al de zenne op tot aen die goeden van der zittart, L. 1486; den hoff tot zittert, L. 1489; het hoff sittaert, S. 1721. — Weide op de grens Beersel-Lot, alwaar het Hof te Zittert.

Zittert, afleiding met *-t* suffix van *zitter*, « plaats waar een zitter is ». De etymologie van *zitter* is niet bekend; de beteekenis « grensweide » wordt hier weer bevestigd. Vgl. : *zitter*, weide op de grens Assche-Bekkerzeel; *zutter*, idem op de grens Opwijk-Merchtem.

252. **Zittertbosch** : bosch geh. de zittert, Vo. 1548; aen den zitterbosch, L. 1486; bij den zittertbosch, Vo. 1593; Zitter Bosch, Vdm. 1836. — Bosch te Zittert.

253. **Zittertplasch** : eene opstal gel. boven den sitterplasch, G. 1555; aen den grooten —, den cleijnen sitterplasch, S. 1705. — Vijver te Zittert.

254. **Zitterweide** : de zittertweyde, G. 1556, Vo. 1593; in de sitter weijde, S. 1698; de Zitter weyde, Vdm. 1836. — Weide te Zittert.

255. **Zwanebeemdecken** (E 1) : den swainen beempt, — het swaenebeempdecken... aen den dachelberch, G. 1556; het swanenbeempdecken, Vo. 1593; in den swanebempdt, S. 1709. Beemd gelegen bij een *zwaan*; volgens de Flou zou dit woord « waterpoel » beteekenen.

256. **Zwerdbeek** (A 4) : beke gen. de swertbeke, S. 1705; de swetbecke, S. 1709; de swerte becke, S. 1711. — Andere naam van de Zitterbeek.

257. **Zwerdbroek** (D 1) : nevent swertbroec, H. 1406; [de jachtwarande der hertogen]... yerst beghinnende aende zenne int zwertbroeck aen die heerlicheyt van droegenbossche streckende al de zenne op tot aen die goeden van der zittart, etc., L. 1486. — Weiland aan de Zenne, onder Drogenbosch. Het eerste lid is *zward*, « graszode ».

OVERZICHT VAN HET MATERIAAL

I. — HISTORISCHE AARDRIJKSKUNDE

Bodemgesteldheid. — Ontginning van natuursteen in de Lediaansche en Lakeniaansche zandlaag : *Schavei, Steenbosch, Steenendriesch, Steenrots*. Zware klei op den rand van de Asschiaansche laag : *Kwaadbunder, Tichelrij*. Ontginning van mergel : *Mergelput, ten Putte*. Landeniaansche zavel, tot bij de Zenne : *Keiweide, Drogeweide, Bruul*.

Waterloopen. — Kleine bronnen op de helling der heuvels : *Kelleborre, Borreblok, Borreheide, Fonteinbosch, Pijpenbosch, Rollebeek, St-Lambrechtsbeek*. Kunstmatige waterleidingen vooral in de Zennebeemden : *Laak, Leibeek, Zwerdbeek, Breedegracht, Grawool, Fosse, Vore*.

Vijvers en putten. — *Duivenpoel, Roodenpoel, Open borre, Zitterplasch, Kasteelvijver, Pameisvijver, Vijverstad, Zwanebeemd*. — *Erdendijk, Singel*.

Hoogten en laagten. — *Ten Berge, Boterberg, Dachelberg, Heerenberg, Heiberg, Koekelberg, Meneberg, Schreiberberg, Uwenberg, Waaienbergh*. — *Dal, Delle, Dweerboschdelle, Meinaarddelle, Nekkersdelle, Neering*. — *De houd (?), Langen jaan (?)*.

Boschland. — *Beerselbosch, Berkenbosch, Dweerbosch, Fonteinbosch, Geertsbosch, Genoffelbosch, Gezetten bosch,*

Juffrouwenbosch, Kraaibosch, Lievevrouwenbosch, Pijpenbosch, Puttenbosch, Sauvegardenbosch, Steenbosch, Zitterbosch. — *Houtem.* — *Dekt, Kleert.* — *Laar.* — *Vogelenzang.* — *Lange hage, Lutsenhage.*

Onbebouwd land. — *Berkheide, Beukheide, Borreheide, Grootte heide, Kleine heide, Kerselerenheide, Laarheide, Meigemheide, Ronde heide, Okelerenheide, Scharisheide, Heiken, Heiberg.* — *Bruul.* — *Driesch, Steenendriesch.* — *Opstal.* — *Hurst.*

Broek-, beemd- en weiland. — *Etebroek, Oodsebroek, Nederbroek, Wijmbroek, Zwerdbroek.* — *Anxbeemd, Biesbeemd, Diepenbeemd, Gemeenebeemd, Grootenbeemd, Kerkenbeemd, Langenbeemd, Maaibeemd, Meinaardbeemd, Mijvrouwenbeemd, Molenbeemd, Monniksbeemd, Overbeemd, Wisselbeemd, Zwanebeemd.* — *Biesweide, Drogeweide, Hofweide, Kamweide, Keiweide, Kelleweide, Koeweide, Kremersweide, Krommeweide, Langeweide, Peerdeweide, Rondeweide, Veulenweide, Walsche weide, Zitterweide.* — *Droogeusel.* — *Zittert.*

Akkerland. — Oude dorpsakkers : *Beerselveld of Hoogveld, Linkebeekveld.* — Hofakkers : *Hofveld, Houtemveld.* — Akkers genaamd naar vroegeren eigenaar : *Bekkersveld, Geertsveld, Vranksveld;* — met andere omstandigheidsbepalingen : *Kerkveld, Molenveld, Kelleveld, Laakveld, Laarveld, Grootveld, Langveldeken, Meinaard- (Meiman-, Meinig-) veld.*

Perceelen genaamd naar de uitgestrektheid : *Bunder, Vijfbunder, Zesbunder, Elfbunder, 's Heeren halfbunder, Goedbunder, Kwaadbunder, Drijdagwand.*

Afzonderlijk geheinde perceelen : *Basschoitsblok, Borreblok, Dacheiblok, Kareelblok, Klaverenblok, Langblok, Maasblok, Papenblok, St-Annablok, Vitsblok, Vranksblok.* — *Bochtsenlochten, Drogelochten, Genstlochten, Hoplochten.* — *Meer, Meerman.*

Tuinbouwland. — *Bloemhof, Hophof.* — *Wijngaard.*

Afsluitingen. — *Draaier, Kerkstichel.* — *Meersteen, Paalsteen.*

Vorm van de perceelen. — *Ham, Hemmeken, Hamelbluts, Knobbaard, Schaillaard (?).* — *Hoeken, Begijnenhoek, Rondehoek, Oorringen, Kortten horing.* — *Streek, Lange streek.* — *Langblok, Langehage, Langenbeemd, Langeweide, Langveldeken, Kromme weide, Ronde weide.* — *Peerdijzer.* — *Schrei (?).*

Woningen. — *Beersel, Houtem.* — *Slot, Kasteel.* — *Ouborg, Valkenborg.* — *Hof te Beersel,* — *ten Berg,* — *te Dweerbosch,* — *ter Hulst,* — *ten Putte,* — *te Schavei.* — *Bekkershofken.* — *Uithangborden : Kribbeken, Kroon.*

Verkeerswegen. — *Beerselstraat, Brusselstraat, Dworpstraat, Laakstraat, Kalevoelstraat, Rodestraat, — Halleweg, Huizingenweg, — Beemdstraat, Dachelbergstraat, Hofstraat, Hongerijstraat, Kasteelstraat, Kemstraat, Kellestraat, Kerkstraat, Puttestraat, Rollebeekstraat, Waterstraat, — Boerestraat, Donkerstraat, Draaistraat, Langstraat, Rijstraat, Schreistraat, Stoofstraat, — Borreweg, Heerweg, Oude weg, Weideweg, — Grootte baan, — Dreef, — Beemdgat, Gijsbrechtsgat, Robbrechtsgat, Koutergat, Scheurgat, — Voorden, Kalevoet.*

II. — ANDERE GEGEVENS

Woordvorming. — Namen met suffix *-t* : *Biest, Dekt, Hulst, Kleert, Laakt, Zittert.*

Personificeringen op *-aard* : *Blommaard, Knobbaard, Meinaard, Paapaard, Schailliaard*; — op *-man* : *Meerman, Meinman*; — op *-ing* : *Meinigveld (?)*.

Geslachtsnamen. — *van Beersel, van Schavei.*

Rechtsgebruiken. — *Hofhongerij, Cabellus (?), Priesterage.*

Folklore. — *Nekkersdelle, — Papegaai.*

Cultuurgeschiedenis. — *Molen : Molenbeemd, Molenvalle, Molenveld, Kelle, Singel. — Brouwerij : Kamweide, Kemstraat. — Steenbakkerij : Tichelrij, Kareelblok. — Steengroeven : Schavei, Steenbosch, Steenendriesch. — Stoofstraat.*

Dieren. — *Koeweide, Peerdenweide, Veulenweide, — Wolvenhoek, — Achtergaal, Kraibosch, Valkenburg, Vogelzang.*

Planten. — *Berkenbosch, Berkheide, Beukheide, Biesbeemd, Biest, Biezeweide, Bloemhof, Blommaard, Doornken, Eikenbosch, Hammeneik, St-Wijneneik, Genstlochten, Genofelbosch, Hulst, Kerselerenheide, Klaverenblok, Lelieweide, Linde, O. L. V. Lindeken, Okelerenheide, Vitsblok, Wijbroek, Wijngaard.*

Dr Jan LINDEMANS.

Uit oude Ukkelsche Kerk- en Armentafelrekeningen

Van het schaarsch Ukkelsch dorpsarchief berusten enkele oorkonden op het Brusselsch stadhuis, en namelijk rekeningen der Kerkfabriek van St.-Pieter en der Armentafel¹⁾; ze dagteekenen meestal uit de XVIIIe eeuw en behoorden eertijds tot het archief der zoogezegde, op het stadhuis zetelende, Schepenbank van Ukkel; dit archief werd grootendeels vernield, een eerste maal tijdens het bombardement van 1695 en in 1795 bij den Franschen inval. Zooals men weet, oefende deze Schepenbank op het innerlijk dorpsbestuur van Ukkel slechts een soort voogdijschap uit; hare tusschenkomst beperkte zich tot zekere bijzondere gevallen, en namelijk het nazien der hier bedoelde rekeningen. Ik had onlangs gelegenheid ze te doorzoeken, en kon vaststellen dat belangrijke feiten er niet vermeld in staan, wat, nog eens, bewijst hoe kalm en rustig men eertijds te Ukkel leefde; alleenlijk vindt men enkele aanteeeningen die eenig licht werpen op voormalige gebruiken. Deze rekeningen loopen steeds van St.-Jan tot St.-Jan, en werden ingeleverd door den « rendant » of rekenplichtige, in de twee gevallen doorgaans den meier. De kerk betaalde aan haren rentmeester vijf percent van de ontvangen inkomsten.

Hierna volgen inlichtingen uit de kerkrekeningen. Van alouds vindt men vermeld, dat het Ukkelsch schuttersgilde veertien stuivers trok « om met Sinte-Pieter in de processie omme te gaen » of « eer aen te doen ». Later figureert deze uitgave slechts ter herinnering, daar de twee kerkmeesters ze betaalden. De gildebroeders droegen het beeld van den dorpspatroon vermoedelijk tot met den inval der Sans-culotten,

---

¹⁾ Archives anciennes. Bundels 548, 549 en 550. De kerk van Ukkel, evenals bijna al de andere kerken van West-Brabant, had fel te lijden gehad tijdens de beroerten op 't einde der XVe eeuw (Cfr. F. Vennekens, in *Eigen Schoon*, IIe jaarg., bl. 113 enz.). Ziehier hoe het verslag van den landdeken luidt over Ukkel, voor het jaar 1593 : « Ecclesia exusta et ex omni parte ventis et pluvio exposita adeo ut tempore hiemali ibidem officium fieri non posset, sed in Stalle cappella vicina et eidem parochiae subjecta quam etiam visitavi quae adhuc integra est sed eget reparatione. » *Visitationes Decanales districtus Bruxellensi*, 1593-1614, fol. 17. Aartbisschoppelijk Archief, Mechelen.) [Ukkel. De kerk werd in brand gestoken en is langs alle kanten aan wind en regen blootgesteld, zoodat er bij wintertijd geen dienst kan in gedaan worden, doch in de kapel van Stalle, in de buurt en in dezelfde parochie gelegen, die ik ook bezocht heb en die nog onbeschadigd is doch herstelling vergt.]

Boven aangegeven passus werd mij, op mijn aanvraag, welwillend medegedeeld door E. H. Tambuyzer, hulparchivaris.

als wanneer het gilde verdween en 't was slechts van 1839 tot 1893 dat St.-Pieter nieuwe bijzondere dragers verwierf bij de leden der St.-Pietersmaatschappij¹⁾).

De dorpskermis, op Zondag na St.-Petrus en Paulus, werd telkens door den « belleman » uitgebeeld, mits eene vergoeding van vier stuivers. Het « stellen van der horlogie » werd den koster twee stuivers betaald; hij trok eveneens twee stuivers voor « 't beiaarden » of klokkenluiden in de week vóór Kerstmis.

Het bespelen van het kerkorgel vergde een vergoeding die met de jaren nog al verschilde (35 guldens 's jaars in het midden der XVIIIe eeuw); een sommetje werd ook den orgelblazer toegekend. Jaarlijks had de kerkfabriek ook zekere « verteeren » te betalen, die op geregelde wijze voorkwamen. Op kermisdag deden « prochiaen, predicant, custere ende kerkmeesters » zich eens deugd in de herberg van den koster. Een ander smul- of drinkpartijtje viel samen, ten huize van den koster, met het nazien der rekeningen door de schepenen; toen zaten aan den disch : landdeken, pastoor, rentmeester van het klooster van Vorst, kerk- en armenmeesters, schepenen en hun griffier en ook de koster. Dit gelag en de kosten der protocolaire koets met vier paarden die de twee schepenen naar Ukkel bracht, werd betaald, ieder voor een helft, en door de kerkfabriek en door de armentafel. Op Lichtmisdag « als wanneer de armenmeesters veranderden » werd er nog eens gezamenlijk gefeest, op kosten der kerk, door kerk en armenmeesters.

Het planten van een Meiboom vóór de kerk kostte wat guldens, maar na de Meimaand werd hij publiek verkocht; dus uitgave en ontvangst. Op kermisdag werd ook de omgeving der kerk met « meien » versierd, die men daarna weeral eens verkocht. Drie guldens waren voorzien om de pachters, huurlingen der kerkgoederen, te trakteren wanneer ze hunne pacht kwamen betalen.

Ten jare 1710 deden pastoor en kerkmeesters bij de Eerw. Vrouw Abdine van Vorst²⁾ en de ingezetenen der parochie een geldinzameling voor het aankopen van een nieuw kerkorgel; ze bracht 294 guldens 14 stuivers op. Het nieuw instrument, geleverd door J. B. Forceville, meester-orgelmaker te Antwerpen, kostte 500 guldens.

In 1711 vermeldt men « Laten corten aen den pachter van Heembeek voor zijn verteer en schade van de muysen in de graenen inden jaere 1711, de somme van seven gulden.»

In 1712, aankoop van een zilveren kroon voor het O. L. V. beeld; ze kostte 59 guldens 11 stuivers.

---

¹⁾ Cfr. dit tijdschrift, XV, bl. 46 enz.

²⁾ Had het patroonschap der kerk. De huidige St.-Pieterskerk te Ukkel dagteekent van het jaar 1782 en werd gebouwd op kosten der abdisse van Vorst.

In 1714 zal de kermis met bijzonderen luister in de kerk gevierd geweest zijn, aangezien 13 guldens 13 stuivers uitbetaald werden, voor tractement van acht personen die de « misse in musieck gesonghen » hebben op kermisdag. Dit jaar kocht men ook een zilveren ciborie voor 74 guldens 3 stuivers en voor 36 guldens 10 stuivers een zilveren stof voor O. L. Vrouw. Twaalf notelaren werden rondom de kerk geplant; vanaf 1724 werden hunne vruchten op straat jaarlijks publiek verkocht. Het prediken der « Passie van Ons Heer » kostte jaarlijks dertig stuivers.

Enkele overgeblevene rekeningen vermelden de ontvangsten voor gecelebreerde lijkdiensten. De kerkrekening sloot telkens met een tekort van enkele guldens dat door de tiendeheffers moest gedekt worden. De armenrekeningen lieten integendeel altijd een aanzienlijk overschot; ze behooren alle tot de XVIIIe eeuw en bevatten sommige zonderlinge uitgaven. Zoo trakteeerde de armentafel met koeken de kinderen die de processie van den laatsten kruisdag vergezelden. Een armenmeester ging voor de armen met de schaal rond in de diensten te Boetendael gecelebreerd. Voor het begraven van arme lieden, trok de koster twee guldens per lijk. Het armenbestuur ontving jaarlijks van de kerkfabriek twaalf stuivers voor « Emaus broot dewelck wordt uitgedylt in de capelle van Carloo met het jaargetyde » der leden der familie Van der Noot. Bij de openbare verhuring der armengoederen werd een tonneke bier ten beste gegeven aan de huurders.

Het bij een min doen van arme weesjes of vondelingskens vergde jaarlijks wat uitgaven. Arme sukkelaars namen meermaals, op kosten der armentafel, hun intrek « met mond-costen » bij inwoners.

De chirurgijn of barbier kreeg voor het « cureeren » der armen een « gage » die in 1762 en volgende jaren 40 guldens 's jaars beliep. Kleederen, lijnwaad kocht men ook meermaals voor behoeftigen. De gewone hulpgelden werden den armen uitgedeeld tegen een « billet ofte ordonantie van den Eerw. heer pastoor » telkens een schellink of soms een halster koren.

De heilzame tusschenkomst der armenmeesters beperkte zich niet enkelijk tot het stoffelijke, maar strekte zich ook uit op het zedelijke en namelijk het onderwijs. Bij gebrek aan openbare school werden behoefte kinderen vanaf de XVIIIe eeuw aan zekere personen toevertrouwd die, tegen een geringe vergoeding, hen de eerste beginsels van het onderwijs mededeelden. Zoo vindt men :

« 1710. Item betaelt aen den coster van Uccle, voor het leeren der arme kinderen jaerlyckx twelf sister rogge aen hem geaccordeert by den heeren Auditeurs (schepenen) der leste rekeninge beloopt volgens den spyker a 2 guldens en stuyvers de somme van dertich gls en vier stuyvers voor het

jaer 1710. Voldaen volgens quittance in dato van 25 Meert 1711. Nr. 4. dico Jacobus Wyns, armmeester ¹⁾). »

« Item betaelt aen Arnoldus Ingels eenen gulden derthien stuyvers voor 't leeren lezen en schryven aen Anne en Anna Catharina de Cnoop voor dry maenden by billet en ord. 15 Juni 1780. — 13. »

Ingels gaf ook nog les in 1781 en 1782.

« Item betaelt aen Cornelius van Obberghen eenen gulden achttien stuyvers twee oorden voor 't leeren lezen en schryven aen Jan Baptist en Guillam Louckx by billet en ord. 20 Juni 1780. — 1-18 1/2. »

Van 1781 tot 1784 streek Petrus Grinaert jaarlijks ook enkele guldens op « om geleert te hebben ter schole, voor 't leeren aen arm kinderen lezen en schryven ».

Petrus Grinaert figureert vanaf 1782 als schoolmeester. In 1783 en 1784, verschijnt ook koster De Schuyffelaer als hebbend onderwezen enkele kinderen.

Dr. Emiel VAN DER LINDEN.

Boekennieuws

J. CUVELIER, *La Formation de la Ville de Louvain, des origines à la fin du XIVe siècle*, Extrait des *Mémoires* publiés par l'Académie royale de Belgique (classe des Lettres), coll. in-4°, deuxième série, tome X. — Brussel, Hayez, 1935. — 200 bl.

Wij vestigen de bijzondere aandacht van onze leden op de zeer belangrijke studie, welke rijksarchivaris-generaal J. Cuvelier gewijd heeft aan het ontstaan en de eerste ontwikkeling van de oude Brabantse hoofdstad. Dit boek, gesteund op een nieuw en grondig onderzoek, waarbij ook ruim gebruik werd gemaakt van topografische en toponymische gegevens, is voorzeker een kostbare aanwinst niet alleen voor onze kennis van de geschiedenis van Leuven, maar voor onze geschiedkundige wetenschap in 't algemeen. Al degenen die de historische ontwikkeling van een bewoonde plaats als onderwerp van hun navorschingen gekozen hebben, zij het dan op het bescheiden plan van een dorpsmonografie, zullen met vrucht de klare uiteenzetting van M. Cuvelier lezen; zij zullen er een leidraad en een secure methode in vinden, vooral bij 't benuttigen van allerlei hulpbronnen. Tot in de 12^e eeuw was Leuven feitelijk een landelijk dorp, of liever een complex van 3 afzonderlijke dorpen, dat, zoo er niet het grafelijk slot geweest ware, zich door niets van de omliggende dorpen zou onderscheiden hebben. Hoe dit complex tot een stad groeide, tot een middelpunt van handel en nijverheid, leeren we dan, met alle gewenschte details, kennen. Het gaat niet, binnen het bestek van eene recensie, eene volledige ontleding te geven van een boek dat zulke rijke stof aanbiedt en zoovele belangrijke vraagstukken behandelt. Laten we hier alleen een beknopt overzicht geven van de voornaamste feiten uit den ontwikkelingsgang der wordende stad, zooals zij door M. Cuvelier in 't licht gesteld werden.

---

¹⁾ Meier vanaf 1718.

De eerste oorsprong van Leuven is te zoeken in een burcht, zetel van een der vier haspengouwsche graafschappen, opgericht bij het samenvloeiën van de z.g. Loobeek en de Dijle, op het Zuidelijk uiteinde van het huidige grondgebied der stad. Deze plaats bleef, lang na de verdwijning van het slot, den naam *Oude borg* dragen; het begijnhof, dat in de nabijheid er van tot stand kwam, alsmede de kleine agglomeratie aldaar (later St-Quintens-parochie) heette *ten Hove*. — In 't begin van de 11^e eeuw bouwde graaf Lambrecht-met-den-Baard een nieuwen burcht, op een gunstiger gelegen plaats, een beetje lager af, in een eiland gevormd door twee vertakkingen van de Dijle, vlak naast een ouden verkeersweg die, door het feit dat hij Keulen met de zee verbond te Brugge, en te zelfder tijd de steden Luik, Maastricht, Tongeren, met Brussel en Gent, de voornaamste handelsweg te land moest worden, in deze gewesten, gedurende de gansche middeleeuwen. Terwijl hij aldus den zetel van zijn hof verplaatste en, bij den nieuwen burcht een castrale kapel oprichtte (later vervangen door ●. L. Vr. t^{er} Dominikanen), stichtte Lambrecht-met-den-Baard een nieuwe parochiale kerk toegewijd aan St-Pieter met een kapittel van kanunniken, en verving hij de oude borchtkerk van Ten Hove door een parochiale kerk toegewijd aan St-Quinten. Rondom den nieuwen burcht en de St-Pieterskerk vestigde zich dan een nieuwe bevolking, uitgroeiing eenerzijds van het oude Ten Hove en van het Noord-Oostelijk gelegen Opendorp, aantrekking anderzijds uitgaande van de voordeelige en veilige ligging, onder de grafelijke en kerkelijke bescherming (St-Pietersmannen), op de omliggende dorpen. Tegen het einde van de 11^e eeuw is er een stedelijke kern aanwezig bestaande vooral uit neringdoende ambachtslieden en handelaars, waarnaast dan ook mogen geteld worden de grafelijke bedienden en de geestelijken van St-Pieters. Naarmate de bevolking aangroeide in getal en welstand, werd de behoefte aan veiligheid dringender : rondom 1150 werd dan ook de agglomeratie, met St-Pieterskerk als middelpunt, voorzien van een versterkte omheining (waarvan thans nog overblijfsels in het stadspark) en poorten. Daardoor werd Leuven wezenlijk tot stad. Begunstigd door de Brabantsche hertogen, die wel begrepen dat de ontwikkeling van een stedelijke burgerij hun politiek belang diende, ging Leuven thans een periode van grooten welstand te gemoet. Leuven wordt een belangrijk handelscentrum in drukke betrekkingen met het Oostland en met Engeland. Nieuwe straten worden al maar door getrokken; grootere en kleinere huizen rijzen uit den grond; godshuizen, bidplaatsen, kloosters, ontstaan alom; tot, in het midden van de 13^e eeuw, de binnenstad reeds uit haar omheining gegroeid is. Wederom zal het hertogelijk hof verhuizen (de verlaten burcht komt aan de Dominikanen) ditmaal naar de hoogten ten Noord-Westen van de stad, op den Caesarsberg, van waaruit de derde Leuvensche burcht de stad beheerscht. In 1340 begint men aan de nieuwe vestingwerken die de « buitenstad » mede zouden insluiten; het grondgebied der stad wordt er door verzesdubbeld. Doch de tijdsomstandigheden hadden den bloei van Leuven gefnuikt en de hoop dat de stad verder zou groeien binnen dezen nieuwen verstinggordel werd niet verwezenlijkt. Alleen de hoofdstraten die naar de stadspoorten leidden werden met huizen bezet; de tusschenliggende gedeelten bleven nog langen tijd beschikbaar voor den landbouw. Zelfs thans, al is Leuven uitgegroeid over de voorgemeenten Heverlee en Kessel-Loo, zijn al de terreinen binnen de vesten van 1340 nog niet volbouwd.

Dit vluchtig overzicht volsta om een gedachte te geven van den inhoud van dit merkwaardig boek, zoo rijk aan nieuwe gezichtspunten, zoo stevig gebouwd op een grootendeels origineele documentatie, en zoo vlot en aangenaam geschreven. Alhoewel wij persoonlijk alle naamverklaringen van M. Cuvelier niet zouden onderschrijven — (ik houd nog altijd vast aan mijn theorie over den naam Leuven, uiteengezet in dit tijdschrift; — ik kan in Legestrate, 1313; Ledicheitstrate, 1336; Supra Otium, 1270, enz. niet een synoniem van Nederstraat zien: in het Leuvensch dialect is er wel een verschil tusschen *leeg* (ledig)

en *leeg* (laag) dat ook de middeleeuwsche klerken niet kon ontgaan)
— mogen we toch schrijver gelukwenschen met zijn prachtige studie.
J. L.

† Fr. VENNEKENS, *Geschiedenis der Parochie van St-Martens-Lennik*, Abdij Affligem, 1935; 213 bl. geïll.

Aan het samenstellen van dit boekje had de betreurde pastoor van St-Martens-Lennik zijn laatste krachten besteed, alhoewel het de vrucht is van jarenlange nauwgezette nasporingen. Denkelijk wilde hij het als een aandenken aan zijn 30-jarig pastoraat nalaten aan zijn parochianen. In de stille afzondering van de abdij Affligem, waar hij zich teruggetrokken had, wilde hij er de laatste hand aan leggen. Het werd hem niet gegund zijn werk geheel te voltooin : enkele weken nadat hij zijn intrek genomen had in de abdij overleed hij op 24 April 1932. Zijn werk zou echter niet verloren gaan en, dank zij de toewijding der monniken van Affligem en, in de eerste plaats, van Dom Cyprianus Coppens, kon Pastoor Vennekens' parochiale geschiedenis van St-Martens-Lennik in boekvorm verschijnen.

Voor al dezen die den goeden pastoor van St-Martens gekend hebben, die weten welk een geleerd priester hij was en tevens welke geduldige, nauwgezette navorscher en gewetensvolle, eerlijke geschiedkundige, zal het als vanzelf gelden dat we hier voor een allerdegelijkste parochiale monografie staan. Het is onder vele opzichten een model : logische indeeling der stof; klaar begrip van de toestanden en de gebeurtenissen geplaast in het kader van hun tijd en hun omgeving; volledige benutting van alle documenten, zoodat het onderwerp wel als volledig uitgediept mag beschouwd worden; doch vooral zakelijkheid en nauwgezetheid : geen enkele stelling, geen enkel woord bijna, of het wordt verantwoord door de bronnen. Dit geeft aan dit boekje een hooge wetenschappelijke waarde.

Pastoor Vennekens was een der eerste medewerkers van ons tijdschrift en zijn aandenken blijft, in ons midden, bewaard in dankbare vereering. Daarom verheugt ons het verschijnen van dit boek en wenschen we het vele lezers toe.

Wanneer volgt de uitgave van zijn groote *Geschiedenis van Gaasbeek*, werk dat hij geheel voltooide en slechts op een uitgever wacht ?
J. L.

De Brabantsche Folklore, Tijdschrift van den Dienst voor Geschiedkundige en Fokloristische Opzoekingen van Brabant.

De volgende bijdragen, betreffend Brabant, vallen aan te stippen : in nr. 81 (Januari 1935), van LOUIS STROOBANT, een kleine monografie over *Haren*, behandelend vooral de oude hoven en kastelen aldaar, met genealogische bijzonderheden, de plaatsnamen, de schans der Drie Gatén, en enkele demographische inlichtingen (het artikel is merklijk uitvoeriger in de Fransche uitgave van het tijdschrift, zoodat de belangstellenden beter doen dit laatste te raadplegen); — in nr. 82 (Maart 1935), van HENDRICKX FRANS, een zeer goede bijdrage tot een studie over het Zoutleeuwsch dialect, getiteld *Wellerismen*. Maar waarom vasthouden aan dien verkeerden term « *wellerismen* », onlangs verspreid door Brab. Folk., wanneer, sedert jaren, Vlaamsche tijdschriften als b.v. Biekorf, Eigen Schoon en De Brabander, en andere, honderden van deze « *zeispreuken* » of « *zeggen-en-doen-spreuken* » medegedeeld hebben ? De term is niet juist : Sam Weller's manier van spreken is specifiek Engelsch. Wil men een paar voorbeelden uit « *Pickwick* » ? « *Then the next question is, what the devil do you want with me, as the man said wen he see the ghost?* » — « *Dan is de volgende vraag, wat wilt ge verduiveld met mij, zooals de man zei toen hij het spook zag ?* » — « *He's the victim o' connubiality, as Blue Beard's domestic chaplain said, with a tear of pity, ven he buried him.* » — « *Hij is het slachtoffer van het huwelijk, zooals Blauwbaard's huiskapelaan zei, met een traan van medelijden,*

toen hij hem begroef. » — Die volksspreuken van Weller zijn alle op hetzelfde patroon gesneden. Indien de geest ongeveer dezelfde is als in onze Vlaamsche gezegden, moet men toch herkennen dat de constructie heel anders is. Het zou dan passen dat voor onze spreuken een meer algemeen woord gebruikt werd dan het bepaald Engelsch « wellerisme ». Ik maak gebruik van deze recensie om daar de aandacht van de Vlaamsche folkloristen op te vestigen, nu Brab. Folkl., met de beste bedoeling, dezen term hier wil inburgeren. Het doet trouwens niets af van de degelijkheid van Hendrickx' bijdrage. — Verder vindt men in deze aflevering een nota over de Mariakapel te Nederokkerzeel-Laar (ongeveer hetzelfde als wat in ons tijdschrift daarover verscheen). In beide afleveringen staan verder zeer lezenswaardige studiën over algemeene folklore (*De folklore in het Sociaal Conformisme*, van Alb. Marinus; *Folklore en Wetenschap*, van P. Hermant) en bijdragen over de folklore in Waalsch-Brabant, Zuid-Oostvlaanderen en Henegouwen.

J. L.

Toerisme, Halfmaandelijksch orgaan van den Vlaamschen Toeristenbond.

De afleveringen van den loopenden jaargang XIV (1935) brengen ons verschillende degelijke en mooi geïllustreerde bijdragen betreffend Vlaamsch Brabant : In aflev. 1, *Het Roode Klooster te Oudergem*, door JAN en LUC DE WEERDT; in aflev. 4, *Dworp*, door CONSTANT THEYS, illustraties van LEO THEYS. Aflev. 10 is speciaal gewijd aan Halle, met artikels van M. J. VAN DEN WEGHE (*Korte historische schets*), J. POSSOZ (*De Kerk en de O. L. Vrouwekapel*), FRANS SABLON (*Literair Toerisme te Halle*, in verband met Hendrik Conscience's verblijf aldaar), FRANS MARTENS (*Kunstnijverheden te Halle* : Korvenmakerij, Porselein). Het slot van dit artikel staat in aflev. 11, waar ook te vinden is een bijdrage van J. VAN SCHEPDAEL over *Natuurwetenschappelijke Opzoekingen te Halle en Omliggende*.

V. T. B. Wandelpaden. 1. H. Conscience-pad. Te voet van Halle naar Beersel, met teekeningen van L. De Weerdt, 24 bl. — V. T. B., Paardenmarkt, 70, Antwerpen, 1935.

Een keurig boekje waarin een der mooiste wandelingen uit het Vlaamsche land, met alle gewenschte ophelderingen beschreven wordt. Dit eerste wandelpad, door de zorgen van V. T. B. ingericht en nu laatst ingehuldigd, werd aan Hendrik Conscience gewijd, die met zooveel genoegen in deze streek verwijlde en er een van zijn romans (Een verwarde zaak) in localiseerde. Aan V. T. B. onze beste gelukwensen voor dit prachtig initiatief !

Annales de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles. Mémoires, Rapports et Documents.

T. XXXVII (1934). Inhoud : L. Paris, La Bibliothèque du Conseil souverain de Brabant. — L. Verniers, Les Transformations de Bruxelles et l'Urbanisation de sa Banlieue depuis 1795. — J. Lavalleye Notes sur le Culte de saint Guidon à Anderlecht.

T. XXXVIII (1934). Inhoud : P. Bonenfant, Quelques cadres territoriaux de l'histoire de Bruxelles (comté, ammanie, quartier, arrondissement) [met 4 kaarten]. — F. L. Ganshof, Coup d'œil sur l'évolution territoriale comparée de la Flandre et du Brabant, [met 2 kaarten]. — F. Favresse, Esquisse de l'évolution constitutionnelle de Bruxelles depuis le XIIe siècle jusqu'en 1477. — A. Hegenscheidt, La région bruxelloise. — Recherches sur ses limites. — Plac. Lefèvre, O. Praem, Le problème de la paroisse primitive de Bruxelles. — Charles Pergamini, Le « culte national » à Bruxelles sous le Directoire. — Vicomte Ch. Terlinden, Bruxelles, place de guerre. — Abbé M. Thibaut de Maisières, Les églises brabançonnnes à tour centrale. —

A. Van Loey, Bruxelles et sa région au point de vue linguistique. — Comte J. de Borchgrave d'Altena, Des caractères de la sculpture brabançonne vers 1500 [met 85 illustraties].

Bulletin de la Société Royale d'Archéologie de Bruxelles.
Vermelden we in jaargang 1934 de volgende bijdragen :

Comte J. de Borchgrave d'Altena, La Chapelle de Berchem-Saint-Laurent (aflev. 1). — Plac. Lefèvre, La Chapelle expiatoire du Saint-Sacrement de Miracle à Bruxelles (afl. 3). — Abbé M. Thibaut, L'église de Huldenberg (ib.). — L. Robijns de Schneidauer, Trois sceaux de la seigneurie du Rollant à Sterrebeek (afl. 4). — Comte J. de Borchgrave d'Altena, Sculptures gothiques en pierre conservées au Musée Communal de Bruxelles (ib.). — J. Lavalleye, Archives des Arts (excerpten betreffend ●. L. Vr. Kerk van Kampenhout) (afl. 5). — abbé Thibaut de Maisières, L'ancienne église de Laeken (ib.).

Jaargang 1935 : Eug. Dhucque, La conservation des Monuments d'art et d'histoire en Belgique et la loi du 7 août 1931. — L. Verniers, Les impasses bruxelloises. — Plac. Lefèvre, Les tapisseries bruxelloises commandées en 1564 par l'abbaye d'Averbode (afl. 1).

Bijdragen tot de Geschiedenis, XXVIe jrg. (1935). Te vermelden, in aflev. Januari-Maart :

J. Mees, Het Domaniaal Inkomen van Bornem in verband met politieke en economische toestanden. — Van denzelfden : iets over oude graanmaten. — J. Helsen, Rond het woord « Uitvang ».

Jos. PHILIPPEN, *Het Zonnige Leven van Sint-Jan Berchmans*, 64 bl., 12 platen buiten tekst. L. Opdebeek, uitgever, Antwerpen. Berchmanscomité, Diest, 1935.

Het werkje van den heer Philippen is met liefde geschreven. Stadsgenoot van onzen Brabantschen heilige en diep onderlegd in de Berchmansbibliographie, kon iemand beter dan hij er in slagen ons van den jeudigen volksheilige een natuurgetrouw beeld af te schilderen in het volksch en historisch kader van zijn schilderachtig geboortestadje, ons het naarstig studentenleventje te laten meeleven in het naburige Vlaamsche Mechelen en eindelijk, met de historische documenten in de hand, de ontwikkeling en de bekroning van zijn vrome, eenvoudige heiligheid in het verre Rome als een film voor onze oogen te laten afrollen.

M. Philippen bezit een flinke pen. Zijn boekje leest vlot, in een adem tot op het einde. Zijn Berchmansbiographie heeft niets van het gesuikerde en zeemzoete dat veel hagiographische producties onleesbaar maakt en na de eerste bladzijde op zij doet schuiven. De Berchmans van den schrijver is een levenslustige blijje Vlaamsche jongen, die hard gezwoegd heeft als student, flink « geblokt » en zijn heiligheid heeft bewerkt door het volmaakt volbrengen van zijn doodgewone dagelijksche bezigheden.

Als brabantier begroeten we het werk van den heer Philippen als een kostbare aanwinst voor de biographie-reeks van onze Brabantsche beroemde mannen.

Mededeelingen

Het **XXXe Congres van het Geschied- en Oudheidkundig Verbond van België** zal plaats hebben te Brussel van Zaterdag 28 Juli tot Vrijdag 2 Augustus 1935. Dit Congres wordt ingericht door de Koninklijke Vereeniging voor Oudheidkunde te Brussel.

Het Congres omvat de volgende afdeelingen : Gallo-Romeinsch en Frankisch tijdperk, — Middeleeuwen, — Barok-tijdperk en 18^e eeuw, — Geschiedenis der Middeleeuwen, — Moderne- en hedendaagsche Geschiedenis, — Kerkelijke Geschiedenis, — Penningkunde, — Muziekkunde, — Folklore en Volkenkunde.

De inschrijvingskosten bedragen 50 fr. (10 Belga). De inwonende familieleden van een congreslid, alsook de studenten der instellingen voor hooger onderwijs (hoogescholen, seminaries, enz.) betalen slechts 25 fr. Zij die van deze prijsvermindering genieten, hebben geen recht op het ontvangen der Verslagen. Het Secretariaat is gevestigd in het Museum van de Hallepoort, te Brussel.

* * *

Van 16 tot 21 Sept. a.s. wordt te Brussel het **VIe Internationaal Congres voor Geschiedenis der Godsdiensten** gehouden. Het vorige Congres had plaats te Lund (Zweden) in 1929, en het Congres van Brussel zal op denzelfden leest geschoeid zijn.

Er worden acht afdeelingen voorzien :

1. Methodologie.
2. Godsdienst der minderbeschaafden en volksgeloof.
3. Egypte en het Verre Oosten.
4. Griekenland en Rome.
5. Germanen, Kelten en Slaven.
6. Iran, Indië en het Verre Oosten.
7. De Islam.
8. Judaïsme en Christendom.

Alleen wetenschappelijke besprekingen van zuiver godsdienst-historischen aard worden op deze congressen gewenscht. Redetwisten over geloofskwesties worden geweerd.

Het inschrijvingsrecht bedraagt fr. 50.—, en is over te maken aan Prof. Dr. G. Van Langenhove, Brussel, postcheckrekening 2338.00.

Toezegging van mededeelingen voor de Afdeeling 2 worden verwacht bij Voorzitter of Secretaris dezer afdeeling, resp. Prof. Dr. Ed. De Jonghe, Ministerie van Koloniën, Brussel, en Prof. Dr. Frans M. Olbréchts, « Griethuuse », Wezembeek.

Verschillende mededeelingen betreffende primitieve godsdiensten en het volksgeloof werden reeds toegezegd.

Op Zondag 25 Augustus

**houden de Geschied- en Oudheidkundige Kringen
van West- en Oost-Brabant hun jaarlijkschen**

GOUWDAG TE DIEST.

Eene *Tentoonstelling* wordt aldaar ingericht
van **11** tot **25** Augustus.

De leden die voorwerpen betrekkelijk de geschiedenis van Diest zouden willen in bruikleen geven, gelieven dit te laten weten aan den heer **JOS PHILIPPEN**, Botermarkt, Diest.

Nader programma volgt.

Inhoud van deze aflevering :

- J. MEES, Het plaatselijk bestuur van Boonem.
Uit oude Memorieboeken. Een getuigenis over den Boerenkrijg.
HENRI PAUWELS, De folklore van de Boekweit.
P. L., Oude Kaartboeken.
— , Uit oude Papieren.
Dr JAN LINDEMANS, Toponymie van Beersel.
Dr EMIEL VAN DER LINDEN, Uit oude Ukkelsche kerk- en
Armentafelrekeningen.
Boekennieuws.
Mededeelingen.

Eigen Schoon & De Brabander.

Prijs van het jaarabonnement	25 fr.
Afzonderlijke nummers	4 fr.
Jaargang XVI (1933-34)	25 fr.
» XV (1932-33)	30 fr.
» XIV (1931-32)	30 fr.
» XII (1929-30)	35 fr.
» IX (1926-27)	35 fr.

Oude jaargangen van « Eigen Schoon »

Jaargang IV (1914 Jan.-Aug., compleet)	8 fr.
» III (1913, nrs 2 tot 12)	11 fr.
» II (1912, nrs 2 tot 12)	11 fr.

Bedrag (+ verzendingskosten) storten op postc. n°. 2801.36
van Dr. Henri DE VIS, Laken.

De overige jaargangen zijn niet meer in den handel.

Boekhandeldienst

(Te bevragen bij de Wed. M. Sacré-De Buyst, Merchtem.)

POSTCHECK N° 87178.

Maurits Sacré : De voormalige Dorpsschuttersgilden			
in Vlaamsch-Brabant. Eerste deel : Arr. Brussel.		10,00	
Tweede deel : Arr. Leuven.		10,00.	De twee deelen. 16,00
Dr. Jan Lindemans & † Maurits Sacré : Oude Brabantsche Geslachten. Pipenpoy. 5,00			
Id. van Overstraeten.	5,00	Id. Wambacq.	5,00
Id. Goossens.	5,00	Id. van Ginderachter.	5,00
Id. Covens.	5,00	Id. de Riddere.	5,00
Maurits Sacré : Plaatsnamen te Londerzeel.			7,50
